

Univerzita Hradec Králové
Fakulta informatiky a managementu
Katedra rekreologie a cestovního ruchu

Dědictví totalitárních režimů jako atraktivita cestovního ruchu

Analýza využití památek spojených s totalitárními režimy

Bakalářská práce

Autor: Martina Teplá
Studijní obor: Management cestovního ruchu

Vedoucí práce: Mgr. Michal Trousil, Ph.D.

Hradec Králové

Srpen 2020

Prohlášení:

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci zpracovala samostatně a s použitím uvedené literatury.

V Hradci Králové dne 9.8.2020

Martina Teplá

Poděkování:

Děkuji vedoucímu bakalářské práce Mgr. Michalu Trousilovi, Ph.D. za metodické vedení práce a cenné rady během konzultací. Srdečně děkuji všem vedoucím a pracovníkům vybraných památných míst za jejich ochotu při poskytování rozhovorů.

Anotace

Bakalářská práce se zabývá analýzou vzdělávacích programů atraktivit temného turismu, které jsou spojené s dědictvím totalitárních režimů. Práce je rozdělena na dvě na sebe navazující části.

Teoretická část se věnuje vymezení primárních pojmů, které souvisí s tématem bakalářské práce. Zabývá se definicí temného turismu, motivací na jeho účasti a etikou, která je spjatá s pietou památných míst. Dále teoretická část definuje vzdělávání, jako součást temného turismu, které by mělo formovat hlavní poslání památných míst spjatých s určitou tragédií. V neposlední řadě teoretická část uvádí výčet atraktivit spojených s dědictvím totalitárních režimů v České republice a v Evropě.

Empirickou část bakalářské práce tvoří analýza nabídky vzdělávacích programů vybraných památných míst spojených s dědictvím totalitárních režimů jako atraktivit temného turismu. Empirická část se zabývá průzkumem poptávky za pomoci dotazníkového šetření u pedagogů druhého stupně základních škol a středních škol v Pardubickém, Královéhradeckém a Libereckém kraji, jenž zkoumá dosavadní nákupní chování, preference a postoje zákazníků k tvorbě exkurzí a využití vzdělávacích programů památných míst.

Klíčová slova: Temný turismus, totalitární režimy, vzdělávací programy, motivace, etika

Annotation

Title: Heritage of totalitarian regimes as point of interest of tourism

The aim of the Bachelor Thesis is to analyze educational programs of the attractions of dark tourism, which are associated with totalitarian regimes. The bachelor Thesis is divided into two parts, which are connected to each other.

The theoretical part deals with the definition of dark tourism, the motivation and the ethics that is associated with the piety of memorable places. The theoretical part describes education, as an important part of dark tourism. Last chapter examines the development of totalitarian regimes and shows attractions associated with the totalitarian regimes in the Czech Republic and Europe.

The empirical part deals with the analysis the offer of educational programs in memorable places. In addition, thesis uses quantitative questionnaire survey to analyze demand of educational programs.

Key words: Dark tourism, totalitarian regimes, educational programs, motivation, ethics

Obsah

1	Úvod	1
2	Cíl práce a metodika zpracování	2
3	Teoretická východiska	4
3.1	Temný turismus a jeho význam v cestovním ruchu.....	4
3.1.1	Historie a vývoj temného turismu	5
3.1.2	Kategorizace temného turismu	6
3.1.3	Etické aspekty temného turismu.....	8
3.1.4	Genius loci a temný turismus	11
3.1.5	Motivace účasti na cestovním ruchu	11
3.1.6	Motivace účasti na temném turismu.....	13
3.1.7	Vzdělávání jako součást temného turismu	15
3.2	Dědictví totalitárních režimů jako součást temného turismu.....	18
3.2.1	Fašismus, nacismus	19
3.2.2	Komunismus.....	22
4	Empirická část	24
4.1	Základní výzkumné otázky	24
4.2	Sběr informací a průběh šetření	24
4.3	Vybrané atraktivity spojené s nacismem	25
4.3.1	Památník Lidice.....	25
4.3.2	Památník Terezín.....	26
4.3.3	Národní památník druhé světové války v Hrabyni.....	27
4.4	Vybrané atraktivity spojené s komunismem.....	28
4.4.1	Památník Vojna u Příbrami	28
4.4.2	Národní památník na Vítkově.....	29
5	Výsledky šetření	31

5.1	Vybrané atraktivity spojené s nacismem	31
5.1.1	Nabídka vzdělávacích programů	31
5.1.1.1	Organizace vzdělávacích programů	31
5.1.1.2	Produkty trhu vzdělávacích programů	32
5.1.1.3	Edukační nástroje	37
5.1.1.4	Kapacita a vytíženost vzdělávacích programů	38
5.1.1.5	Tvorba obsahu vzdělávacích programů.....	38
5.1.1.6	Chování studentů.....	40
5.1.1.7	Poslání vzdělávacích programů.....	40
5.1.1.8	Zpětná vazba	41
5.1.2	Další specifické aktivity	41
5.1.3	Návštěvnost	42
5.1.4	Financování	44
5.1.5	Propagace.....	46
5.1.6	Spolupráce	47
5.1.7	Možnosti budoucího rozvoje	48
5.2	Vybrané atraktivity spojené s komunismem.....	49
5.2.1	Nabídka vzdělávacích programů	49
5.2.1.1	Organizace vzdělávacích programů	49
5.2.1.2	Produkty trhu vzdělávacích programů	50
5.2.1.3	Edukační nástroje	51
5.2.1.4	Kapacita a vytíženost vzdělávacích programů	52
5.2.1.5	Tvorba obsahu vzdělávacích programů.....	53
5.2.1.6	Chování studentů.....	54
5.2.1.7	Poslání vzdělávacích programů.....	54
5.2.1.8	Zpětná vazba	55

5.2.2	Další specifické aktivity	55
5.2.3	Návštěvnost	55
5.2.4	Financování	56
5.2.5	Propagace.....	57
5.2.6	Spolupráce	57
5.2.7	Možnosti budoucího rozvoje	58
5.3	Analýza výsledků.....	59
5.4	Dotazníkového šetření	62
5.4.1	Výsledky dotazníkového šetření a jejich rozbor.....	63
5.4.1.1	Identifikační údaje.....	63
5.4.1.2	Průzkum poptávky.....	65
5.4.1.3	Preference zákazníků, zpětná vazba.....	69
5.4.1.4	Emoční prožívání studentů při vzdělávacích programech	71
6	Shrnutí výsledků	74
7	Závěry a doporučení.....	79
8	Seznam použité literatury	81
9	Přílohy	91

Seznam obrázků

Obrázek 1 Spektrum temného turismu	8
Obrázek 2 Spektrum motivů.....	13
Obrázek 3 Faktory podílející se na motivaci účastníka na temném cestovním ruchu	14
Obrázek 4 Kategorie motivací účastníků na temném cestovním ruchu.....	15
Obrázek 5 faktory vzdělávání dětí v temném cestovním ruchu	17
Obrázek 6 – Hlavní znaky totalitárních režimů	18

Seznam tabulek

Tabulka 1 Kategorizace temného turismu podle významných autorů	7
Tabulka 2 Atraktivity spojené s dědictvím totalitárních režimů – nacismem v České republice	20
Tabulka 3 Atraktivity spojené s dědictvím totalitárních režimů – nacismem ve vybraných státech Evropy	21
Tabulka 4 Atraktivity spojené s dědictvím totalitárních režimů – komunismem v České republice	23
Tabulka 5 Atraktivity spojené s dědictvím totalitárních režimů – komunismem ve vybraných státech Evropy	23
Tabulka 6 Přehled řízených rozhovorů.....	25
Tabulka 7 Přehled nabídky vzdělávacích programů v Památníku Lidice	33
Tabulka 8 Přehled nabídky vzdělávacích programů v Památníku Terezín.....	34
Tabulka 9 Přehled nabídky vícedenních vzdělávacích programů v Památníku Terezín.....	35
Tabulka 10 Přehled nabídky vzdělávacích programů v Národním památníku druhé světové války v Hrabyni	36
Tabulka 11 Návštěvnost Památníku Lidice 2015 – 2018	43
Tabulka 12 Návštěvnost Památníku Terezín 2015 – 2019	43
Tabulka 13 Počet vzdělávacích programů Památníku Terezín a jejich návštěvnost 2015 – 2019.....	44
Tabulka 14 Návštěvnost NPDSVH 2015 – 2018.....	44
Tabulka 15 Přehled nabídky vzdělávacích programů v Národním památníku na Vítkově	50

Tabulka 16 Návštěvnost Památníku Vojna 2015 – 2019.....	55
Tabulka 17 Návštěvnost Národního památníku na Vítkově	56
Tabulka 18 Shrnutí klíčových výsledků analýzy vzdělávacích programů památných míst spojených s dědictvím totalitárních režimů.....	59
Tabulka 19 Shrnutí nabídky vzdělávacích programů památných míst spojených s dědictvím totalitárních režimů.....	60

Seznam grafů

Graf 1 Jaká je délka Vaší pedagogické praxe?.....	63
Graf 2 Jste pedagogem.....	64
Graf 3 Jste pedagogem, který ve svých předmětech může využít téma totalitárních režimů?	64
Graf 4 Navštívil/a jste někdy se studenty v rámci exkurze nějaké památné místo spojené s totalitárním režimem (nacismem nebo komunismem)?	65
Graf 5 Plánujete se studenty navštívit nějaké památné místo spojené s totalitárním režimem (nacismem nebo komunismem)?.....	65
Graf 6 Která památná místa totalitárních režimů z níže uvedených jste v rámci exkurze se studenty již navštívil/a?	66
Graf 7 Která památná místa totalitárních režimů z níže uvedených plánujete v rámci exkurze se studenty navštívit?	67
Graf 8 Využíváte k tvorbě exkurzí na památná místa spojená s dědictvím totalitárních režimů cestovní kanceláře zaměřené na školní zájezdy?	68
Graf 9 Využíváte během exkurze připravených vzdělávacích programů na daném památném místě spojeném s totalitárními režimy?.....	68
Graf 10 Které edukační nástroje považujete v rámci připraveného vzdělávacího programu pro Vaše studenty za nejvíce přínosné?	69
Graf 11 Jsou pro Vaše studenty vzdělávací programy památných míst spojených s totalitárními režimy přínosné?	70
Graf 12 Jaké reakce studentů jste při/po absolvování prohlídky nebo vzdělávacího programu památného místa zpozoroval/a?.....	71

Graf 13 Zaznamenal/a jste u studentů po absolvování prohlídky nebo vzdělávacího programu památného místa určité změny?.....	72
Graf 14 Změnil se podle Vás během posledních pěti letch přístup studentů k dějinám 20. století?	73

1 Úvod

Temný turismus je rychle se rozvíjející trend cestovního ruchu, jenž přitahuje obdivovatele i odpůrce, pro které je tato forma cestovního ruchu spojená s navštěvováním míst, na kterých se odehrála tragická událost. Dnešní společnost považuje trend temného turismu za kontroverzní a křehkou formu cestování, neboť zachází s etikou a emočním prožíváním návštěvníků a provozovatelů atraktivit temného turismu, jenž balancuje na tenké hranici mezi komercializací za účelem dosažení zisku a uctěním památky obětí určité tragédie.

Temný turismus se během posledních let značně rozvinul a přizpůsobil poptávce na trhu cestovního ruchu. Nabídka na rychlý nárůst temných turistů není vhodně připravena a neregulovaný trend postupně ztrácí svou etickou hodnotu. Daný rozvoj temného turismu odráží problematiku novodobé společnosti. Dochází ke globalizaci, odpoutávání společnosti od minulosti a ztráty morálních hodnot. V cestovním ruchu převyšuje hledání senzací a nevšedních zážitků. Hlavním posláním atraktivit temného turismu spojených s dědictvím totalitárních režimů, tedy památníků a muzeí, je připomenutí tragédie, pieta a vzdělávání.

Hlavním důvodem pro výběr daného tématu pro bakalářskou práci byl nedostatečný zájem o výzkum temného turismu zaměřeného na vzdělávání studentů základních a středních škol. Bakalářská práce analyzuje dostupné vzdělávací programy daných památných míst spojených s dědictvím totalitárních režimů a jejich využití v rámci vzdělávání studentů, čímž dochází k širšímu a etickému využití těchto atraktivit.

Výsledkem bakalářské práce jsou řízené rozhovory s vedoucími a pracovníky vybraných atraktivit. Na základě získaných informací byl zhotoven výzkum nabízených vzdělávacích programů. Hlavním cílem výzkumu bylo charakterizovat trh a význam vzdělávacích programů atraktivit totalitárních režimů pro studenty druhého stupně základních škol a středních škol. Práce s pomocí dotazníkového šetření zkoumala poptávku po vzdělávacích programech atraktivit a chování potenciálních zákazníků, jimiž jsou studenti a pedagogové.

2 Cíl práce a metodika zpracování

Hlavním cílem bakalářské práce je analýza vzdělávacích programů nabízených památnými místy spojených s dědictvím totalitárních režimů. Analýza se zaměřuje na jejich know-how, přínos pro společnost, portfolio nabízených služeb a princip tvorby specifického komplexu služeb. Neméně důležitým cílem bakalářské práce je průzkum faktorů ovlivňující preference, rozhodování, postoj a jednání potenciálních objednatelů služeb v segmentu pedagogů základních a středních škol v Pardubickém, Královéhradeckém a Libereckém kraji a jejich pohled na chování studentů během vzdělávacích programů.

Smysl bakalářské práce spočívá v prohloubení znalosti trhu vzdělávacích programů v oblasti totalitárních režimů a pomocí výsledků vytvoření efektivního propojení s poptávkou na daném trhu, které díky podrobné analýze a průzkumu bude možné využít k praktickému použití při tvorbě programu a komplexu služeb vybraných atraktivit.

Ke splnění vytyčených cílů bakalářské práce je nezbytné zodpovězení následujících výzkumných otázek:

1. Jaká je nabídka vzdělávacích programů vybraných památných míst spojených s totalitárními režimy, a jaké jsou možnosti pro její rozšíření?

Způsob zjišťování: Strukturované rozhovory s kompetentním pracovníkem, dotazníkový průzkum, analýza webových prezentací, výročních zpráv a zúčastněné pozorování památných míst

2. Jakým způsobem se liší trh vzdělávacích programů památných míst spojených s nacismem oproti trhu vzdělávacích programů památných míst spojených s komunismem?

Způsob zjišťování: Strukturované rozhovory s kompetentním pracovníkem, dotazníkový průzkum, analýza webových prezentací, výročních zpráv a zúčastněné pozorování památných míst

3. Jaký vliv mají vzdělávací programy vybraných památných míst na studenty pohledem vedoucích pracovníků a pedagogů?

Způsob zjišťování: Dotazníkový průzkum, strukturované rozhovory s kompetentním pracovníkem

4. Jak důležitou součástí temného turismu jsou vzdělávací programy památných míst spojených s dědictvím totalitárních režimů?

Způsob zjišťování: Strukturované rozhovory s kompetentním pracovníkem, dotazníkový průzkum

Koncept bakalářské práce je rozdělen na dvě hlavní části, které pojí logická návaznost a vzájemné souvislosti. První část práce se skládá z teorie zpracované na základě studia vědeckých článků, odborné literatury a s pomocí internetových zdrojů. Rešeršní metodou bylo získáno mnoho zásadních informací. Jelikož se zájem o temný turismus rozvinul relativně nedávno, je absence odborných publikací a vědeckých článků v českém jazyce markantní. Bakalářská práce proto čerpala ze zdrojů zahraničních. Byla využita vědecká databáze a odborné činnosti Institutu pro výzkum a výuku temného turismu, jenž je součástí Lancashirské Univerzity v Prestonu ve Spojeném království Velké Británie a Severního Irsku. Cizojazyčné vědecké články a odborná literatura zabývající se danou problematikou byly přeloženy do mateřského jazyka a využity k uchopení primárních myšlenek a podstatných informací, které společně podpořily tvorbu teoretické části této práce.

Empirická část se zabývá stanovenými výzkumnými otázkami a je zhotovena na základě vlastního šetření formou analýzy nabídky vzdělávacích programů pro studenty základních a středních škol s pomocí sekundárního výzkumu formou řízených rozhovorů s odpovědnými pracovníky vybraných památných míst spojených s dědictvím totalitárních režimů. Dále se empirická část zaobírá výsledky dotazníkového šetření mezi respondenty, kteří představují roli potenciálních objednatelů vzdělávacích programů. Šetření je následně vyhodnoceno a ze získaných dat je vytvořeno zhodnocení zkoumání rozšířeno o vlastní závěry a doporučení.

3 Teoretická východiska

3.1 Temný turismus a jeho význam v cestovním ruchu

Temný turismus angl. Dark tourism popisují autoři Lennon a Foley (1996) jako vztah mezi turistickou atraktivitou a zájmem o smrt a tajemno. Ve své další práci Lennon a Foley (2000) uvádí, že se jedná se o jev postmoderní doby. První definoval pojem *blackspots* Rojek (1993), jako komerční rozvoj míst, na kterých se lidé setkávají s náhlou a násilnou smrtí, díky čemuž dochází k průniku cestovního ruchu a smrti.

Seaton (1996) uvedl pojem *thanatourism* jako jev, při kterém je společnost poháněna touhou navštívit místa, na kterých pocítují ať už symbolickou nebo skutečnou přítomnost násilné smrti a domnívá se, že tento trend není pouze jev postmoderní doby, ale podle něj se jedná o tradici, která sahá již do středověku. Zelenka a Pásková (2012) popisují *thanatourism* jako součást temného turismu, jenž představuje cestování na místa spojená s násilnou smrtí. Do temného turismu mimo jiné řadí slumový cestovní ruch, jehož náplní je objevování života lidí na okraji společnosti.

Blom (2000) definoval pojem *morbid tourism*, který poukazuje na skutečnost, že na jedné straně stojí cestovní ruch, který je zaměřen na náhlou smrt a přitahuje velké množství lidí a na druhé straně takový cestovní ruch, který souvisí s umělou morbiditou zaměřenou na přitažlivost.

Čeští autoři Zelenka a Pásková (2012, s. 567) definovali temný turismus jako *individuální nebo masový, zaměřený na místa spojená se smrtí a utrpením – místa bitev, koncentrační tábory, místa živelních katastrof, a katastrof způsobených člověkem, masové hroby atd.*“

Všechny výše uvedené pojmy spojuje myšlenka takového cestovního ruchu, jenž je motivovaný fascinací a zájmem o smrt jak individuální, tak masové, násilné, přírodní, předčasné nebo jiné. Temný turismus je rozmanitý a stále rostoucí trend cestovního ruchu, jak z hlediska chování účastníků, tak ze strany nabídky produktů, čímž vyvolává řadu nových otázek k dalšímu vědeckému zkoumání.

Kotíková (2013) zmiňuje, že je mnoho lidí, kteří jsou fascinováni smrtí a bolestí, a proto vznikl trend temného turismu, jenž je v zásadě postaven na silných emocích a tajemnu. Ke smrti se podle ní lidé ze všech kultur chovají jednotně, a to s úctou a pietou. Z toho důvodu cíle temného turismu návštěvníky z celého světa tolik přitahují.

Yuill (2003) prezentuje význam temného turismu zejména ve smyslu vypořádání se návštěvníka se smrtí, které vede k vnitřnímu klidu. Dále uvádí, že temný turismus nemusí pouze vyvolávat strach a negativní emoce, ale může u návštěvníka dojít k pochopení smrti. Dané proniknutí podle něj představuje nejvyšší podstatu temného turismu.

S temným turismem je úzce spjatý kulturní cestovní ruch, který Kesner (2005) definuje jako cestování zaměřené na poznávání kultury dané země či destinace. Podle něj se kulturní cestovní ruch řadí mezi nejrychleji rostoucí segmenty cestovního ruchu. Zelenka a Pásková (2012, s. 293) vyjadřují kulturní cestovní ruch jako *„formu cestovního ruchu, jejíž účastníci jsou motivováni především možností poznávání kulturního dědictví a kultury dané země. Cílem návštěvníků jsou kulturní atraktivity, kulturní akce a historické stavby a historické artefakty.“*

Kesner (2005, s. 59) uvádí, že *„v krajním případě je třeba připustit, že jakákoliv turistická cesta je určitou formou kulturní cestovní turistiky, neboť při ní dochází k poznávání cizích kultur, zvyků a způsobu života.“* Kesner (2005) také zdůrazňuje, že kulturní cestovní ruch je na vzestupu, co se týče návštěvnosti muzeí, zábavních parků a historických památek. Do popředí se dostává takzvaný *edutainment*, Podle něj se jedná o takovou aktivitu, která propojuje vzdělávání se zábavou.

Nedílnou součástí kulturního cestovního ruchu je muzeum, které Zelenka a Pásková (2012, s. 359) popisují jako *„vědecký ústav, který dominuje veřejnou sbírkou umělecky, kulturně, historicky, přírodně a jinak hmotného materiálu. Tento materiál sbírá, uchovává a trvale veřejně vystavuje.“*

3.1.1 Historie a vývoj temného turismu

Dale a Robinson (2011) zmiňují, že historie temného turismu sahá již do dob, kdy jednotlivci začali navštěvovat místa spojená s křesťanstvím, především návštěvou Jeruzaléma, míst ukřižování Ježíše Krista a Svaté země během křížových výprav. Například rané poutě směřovaly na místa spojená se smrtí konkrétních jednotlivců. Jejich očekávané emoční a duchovní zážitky se nelišily od těch současných i přes to, že se jedná o odlišná místa návštěvy. V dnešní době například Atomový dóm v Hirošimě či Památník a muzeum vyhlazovacího tábora v Osvětimi. Dale a Robinson (2011) dále zmiňují

zvyšující se zájem temného turismu během první Grand Tour, jenž v lidech vzbudila touhu objevovat neznámé a nové. Například Coloseum v Říme, které se stalo osudným několika tisícům gladiátorům, bylo jednou z nejnavštěvovanějších míst Grand tour.

Největší nárůst zájmu o temný turismus podle Sharpleyho a Stona (2009) nastal na počátku 19. století v období Romantismu. V této době se lidé začali více zajímat o svou historii a kulturu a vzrostl zájem především o Pompeje a bitevní pole u Waterloo, které se stalo turistickou atraktivitou již v roce 1816.

Podle Robba (2009) je v posledních letech temný turismus na vzestupu především proto, že je společnost přesycená pobytovou a relaxační dovolenou. Stále více zákazníků v odvětví cestovního ruchu se odklání od masového turismu a vyhledává nové destinace a autentické zážitky. Autoři tvrdí, že zvýšený zájem není náhodný a souvisí s narůstajícím hledáním senzace za každou cenu. Na druhou stranu podle Sampsonové (2019) má temný turismus sílu ve vyvolání a udržení pocitu bezpečí v dnešním globalizovaném světě, ve kterém člověk lehce ztrácí identitu a zapomíná na kulturu svého národa.

3.1.2 Kategorizace temného turismu

Kategorizace v temném turismu není jednotná a kategorií existuje široká škála. Jedná se o velmi obsáhlý druh cestovního ruchu s extrémní různorodostí, jak na straně nabídky, tak i poptávky, na které působí mnoho faktorů. Pro přehled různých kategorizací slouží tabulka 1. Seaton (1996), Sharpley (2005) i Tarlow (2005) podle Dunkleyho a kol. (2007) rozdělili temný cestovní ruch z hlediska poptávky po atraktivitách temného turismu. Kategorizací zaměřující se na nabídku definoval Dann (1998), který uvádí konkrétní atraktivity spojené s temným turismem.

Kategorie obsahují celou řadu pohledů na temný turismus. Dunkey a kol. (2007) tvrdí, že pro kvalitní zařazení atraktivity temného cestovního ruchu je nutné pojmout kategorizaci jako celek a z pohledu nabídky nebo poptávky ji zařadit minimálně do dvou kategorií, které jsou rozhodující pro výzkum vybrané atraktivity. Kategorizace se také podle Dunkeyho a kol. (2007) mění v čase s přibývajícím znalostmi a zkušenostmi o tomto trendu, který je z velké většiny stále neprostudovaný, a proto do budoucna jednoznačně přinese nové relevantní kategorizace.

Tabulka 1 Kategorizace temného turismu podle významných autorů

Seaton (1996)	Dann (1998)	Ashworth (2004)	Tarlow (2005)	Sharpley (2005)
Pět základních kategorií	Model pěti kategorií	Šest kategorií „druhů“	Sedm kategorií	Odstíny
Veřejná místa spojená se smrtí	Nebezpečná místa	Válečný cestovní ruch	Pochopení dnešního světa a společnosti	Bledý cestovní ruch
Památky nedávné přítomnosti masové nebo individuální smrti	Domy hrůzy	Cestování za účelem poznání bojiště	Romantismus	Šedá nabídka cestovního ruchu
Památky sloužící k uctění mrtvých	Pole smrti	Cestování za účelem poznání katastrofy	Barbarismus	Šedá poptávka cestovního ruchu
Památky spojené se smrtí či danou událostí, které nejsou součástí autentického místa	Místa utrpení	Cestování za účelem poznání vražedných polí	Vlastenectví	Černý cestovní ruch
Simulace dějin a smrti	„thasos“	„Hot spot tourism“	Dekadence	
		Cestování za účelem poznání násilí	Mystické zkušenosti	
			Spirituální zkušenosti	

Zdroj: Vlastní zpracování podle Dunkley a kol. (2007)

Mezi další zásadní kategorizace lze zařadit základní kategorie temného turismu podle Dunkley a kol (2007), kteří rozdělují temný cestovní ruch podle míst spjatých s tragédií, válkou, genocidou, nebezpečím, hororem, smutkem a utrpením. Tato kategorizace je podle Dunkley a kol. (2007) konkrétnější a sdružuje atraktivity se společným základem.

Stone (2006) vytvořil spektrum temného turismu, které se od nejtmavšího temného turismu stupňuje po nejsvětlejší temný turismus, jak uvádí obrázek 1. Tímto spektrem rozdělil Stone (2006) atraktivity temného turismu podle jejich dopadu a závažnosti. Nejtmavší barva spektra vyznačuje silně autentické atraktivity, jako například koncentrační tábory a místa hromadné tragédie. Takové atraktivity se zaměřují na vzdělávací činnost a zachování historického dědictví. Bohužel podle Stona (2006) mohou být silně ovlivněny politickou ideologií. Nejsvětlejší barva spektra podle něj představuje

takové atraktivity, které nejsou součástí autentického místa a zaměřují se na zábavu. Smrt tedy využívá ke komercializaci. Příkladem jsou domy hrůzy.

Nejtemněji	Temněji	Temný	Světlý	Světleji	Nejsvětleji
Vysoký vliv ideologie a politiky					Nízký vliv ideologie a politiky
Památky smrti a utrpení					Památky spojené se smrtí a utrpením
Edukační zaměření					Zaměření na zábavu
Historické dědictví					Komercializace
Autentická interpretace produktu					Bez autenticity produktu
Autenticita místa					Bez autenticity místa

Obrázek 1 Spektrum temného turismu

Zdroj: Vlastní zpracování podle Stonea (2006)

3.1.3 Etické aspekty temného turismu

Lennon a Foley (2000) se ve své analýze zaměřují na etické aspekty temného turismu, zejména na dilemata spojená se správnou interpretací historie, která by měla být v souladu s dědictvím správně zrekonstruována a zachována. Vycházet by měla z ověřených, pravdivých a kvalitních zdrojů. Podle Astwortha (2002) je pravdivě vyobrazená historie důležitá především pokud se jedná o temný turismus spojený s dědictvím totalitárních režimů a s událostmi, které ovlivnily celou společnost napříč národy. Jako příklad uvádí místa spojená s genocidou během druhé světové války.

K názoru Astwortha (2002) se přiklání Kotíková (2013), která poukazuje na skutečnost, že je pro morálnost nutné apelovat na aspekty pravdivosti, opravdovosti a času. Dále by podle nich měl být brán zřetel na míru památnosti daného místa, poněvadž návštěvník rozdílně nahlíží na vyhlazovací tábory a na domy hrůzy v zábavním parku. Podle ní je nutné vnímat etický rozměr těchto míst zejména u nedávných katastrof, které se týkají přeživších nebo jejich potomků. Naopak u míst, ve kterých došlo k tragédii před staletími, například Colosseum nebo Pompeje, je podle Kotíkové (2013) nahlíženo spíše se zvědavostí, která bude převládat nad smutkem.

Propagace dědictví totalitárních režimů může být podle Ashwortha (2002) vysoce obchodovatelnou kombinací vzdělávání i zábavy, ale také mocným nástrojem pro přenos politických nebo sociálních sdělení. Robinson (2011) popisuje snadnou politickou manipulaci účastníků na temném turismu pomocí upraveného výkladu dějin. Hrozbu vidí také v komercializaci atraktivit temného turismu a výkladu, který může vést ke zesměšnění a zlehčování vážnosti situace. To může zapříčinit neúctu a otupění vůči danému památnému místu. Jako příklad uvádí vyobrazení hladomoru a otroctví „zábavnou“ a odlehčující formou pro děti a dospívající. K jejich názoru se připojují Israfilova a Khoo-Lattimore (2018), které naznačují, že od vzdělávací mise atraktivit temného turismu je velmi snadné sklouznout k podívané a senzaci. Díky tomu je vzdělávání a zábava vyrovnána a hranice mezi vzdělávacím posláním a komercializací je značně rozostřena.

Podle Stona (2009) v temném turismu dochází ke ztrátě práv zesnulých, týkajících se rozhodnutí, zda bude jejich smrt interpretována a komercializována. Podle něj je nutné apelovat na etický rozměr těchto míst, především za účelem uctění památky. Na jeho tvrzení navazuje Paris (2019) která zmiňuje, že trendem dnešní doby je klást důraz na poznání a vzdělání se během cestování. I přes to je podle něj fascinace temnými místy považována mnohými přinejmenším za kontroverzní. Zpřístupnění míst spojených s lidským neštěstím či katastrofou by podle ní mělo jít ruku v ruce se vzděláváním a pietou, nikoliv s prostou motivací získání zisku.

Stone (2009) upozorňuje na změnu společnosti, ve které hraje hlavní roli násilná mediální kultura a prostupuje morálním vědomím jedince. Podle něj k obratu společnosti přispívá ztráta zábrán v komunikaci a vnímání smrti. Na jeho tvrzení navazuje Samuels (2019), který stojí za názorem, že k nemorálnímu chování návštěvníků atraktivit temného turismu přispívá stále stoupající obliba sociálních sítí. Podle něj společnost místo zájmu o historii a poučení se z hrůz světových válek a bitev spíše ujímá ke zveřejňování vlastních fotografií, které svým provedením zneuctívají vážnost daného památného místa. Jako příklad uvádí selfie fotografie pořízené pod vstupní bránou s nápisem „*Arbeit macht frei*“ do vyhlazovacího tábora v Osvětimi nebo prodej nevhodných suvenýrů. Samuels (2019) dále upozorňuje na nebezpečný aspekt odhalující se na sociálních sítích skrz osobní profily generace Z. Jedná se o jedince narozené od roku 1996 dodnes, kteří jsou odpoutáni od minulosti.

Nabídka temného turismu se podle Lennona a Foleyho (2000) pouze přizpůsobuje stále se zvyšující poptávce po senzaci a netradiční formě cestovního ruchu, která však není dostatečně regulovaná, a proto je naplněna morálními neshodami, které označují za „etické vykořisťování tragédie“, jak na straně nabídky, tak především na straně poptávky, kterou vytvářejí tzv. „temní turisté“ jako konzumenti temných zážitků. Na druhé straně Stone (2009) pojednává o uchopení temného turismu jako o „strážci historie“ z hlediska dědictví pro uchování dějin pro další generace nebo také jako o „morálním strážci“ současné společnosti, která podle něj naléhavě vyžaduje návrat již ztrácející se morální hodnoty.

Israfilova a Khoo-Lattimore (2018) zmiňují, že autentické artefakty silně ovlivňují zážitek návštěvníků, avšak je velmi nejisté, zda používání pohřebních zpráv, zbytků vlasů, oblečení či osobních věcí, nenarušuje úctu k mrtvým.

Podle UNCLAN (2012) je temný turismus spojen se sociálním, kulturním, ekonomickým a politickým prostředím. Podle nich je důležité tento čím dál oblíbenější trend cestovního ruchu regulovat, zkoumat a analyzovat. I z toho důvodu vzniklo významné akademické centrum IDTR (The Institute for Dark Tourism Research) Institut pro výzkum a výuku temného turismu, jenž funguje na Lancashirské Univerzitě v anglickém Prestonu.

Podle UNCLAN (2012) IDTR sdružuje pracovníky, kteří publikují mezinárodně uznávané výzkumy přispívající k etickému, sociálnímu a vědeckému porozumění temného turismu.

- Zkoumat, publikovat, konzultovat a porozumět vývoji, správě, interpretaci a propagaci míst temného turismu
- Posilovat informovanost odborníků v oboru, které přispívá k lepšímu a etickému vedení míst temného turismu
- Zvýšit úroveň místní, národní a mezinárodní spolupráce v oblasti výzkumu
- Aktualizovat a zdokonalit znalosti a metody výzkumu temného turismu

3.1.4 Genius loci a temný turismus

Zelenka a Pásková (2012, s. 176) definují genius loci jako „*ucelený souhrn (ne)hmotných projevů historie i současnosti lokality, jedinečný a neopakovatelný prožitek spojený s dynamickým vjemem z dané lokality.*“

Pojem genius loci podle Šípka a Štýrského (2007) značí nejvyšší stupeň prožívání atmosféry dané destinace nebo atraktivity. Podle nich se jedná o jev, který nelze jednoduše přesně definovat, neboť každý jedinec prožívá vnitřní naplnění a prožitek jinak. Dále zmiňují, že genius loci je tvořen z několika momentů, které jsou velice citlivé a nelze jich v úplném rozpoložení dosáhnout vždy a všude. Jedná se o přírodní lokalitu, kulturní ztvárnění, atmosférické podmínky, roční dobou, ale také o aktuální psychické a fyzické naladění jedince. Podle nich jedinec při prožití genia loci cítí pocit neopakovatelnosti, vznešenosti a záhadnosti. Dále popisují pojem genius loci jako specifický pro konkrétního jedince ve spojitosti s traumatickým zážitkem, nehodou nebo šťastnou vzpomínkou.

Venclová a kol. (2015) tvrdí, že genius loci je spjatý s věděním, vzděláním o daném místě a hodnotami jedince. Pokud ve stejnou dobu navštíví stejný kostel ateista a věřící člověk, každý z nich bude prožívat tento moment rozdílně.

3.1.5 Motivace účasti na cestovním ruchu

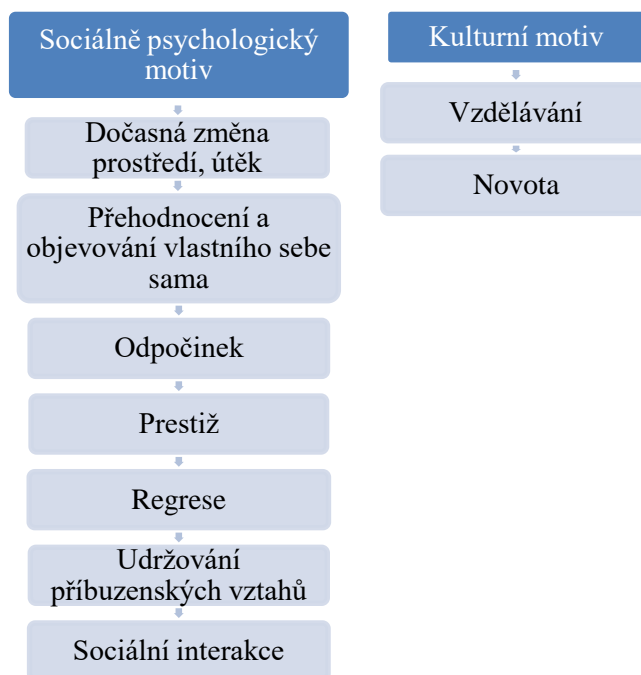
Reisingerová (2013) uvádí Cromptonovou „Push and Pull“ teorii, jenž popisuje motivaci lidí na účasti v cestovním ruchu pomocí dvou protichůdných sil. Podle něj psychologický tlak „Push“ vyjadřuje vnitřní intuici a touhu. Oproti tomu vnější psychologický tah „Pull“ na jedince působí z okolí (sociální síť, názor, zkušenosti přátel, reklama). Teorie uvádí, že mezi hlavní vnitřní motivace, které jedince povzbuzují a tlačí do vycestování, vychází z úniku, sebepoznání, relaxaci, výzvy a vzrušení. Naopak mezi vnější tah motivace, které jedince přitahují, řadí krásu krajiny, historické památky, kulturní události, sportovní událost, pláže, parky a podobně.

Návštěvníka dané destinace či atraktivity je možné podle Kotíkové (2013) stimulovat pomocí marketingové komunikace. Návštěvník má svou vlastní určitou motivaci, jež ovlivňuje jeho rozhodování, se kterou je možné nadále pracovat a lze jí

v marketingu využít k cílené reklamě nebo tvorbě co nejpřesnějšího produktu podle požadavků a motivace potenciálního zákazníka.

Teorii zabývající se motivací pro cestovní ruch vytvořil Crompton (1979) pomocí vlastního výzkumu, ve kterém se zabývá spektrem motivů a jejich kategorizací. Stupnice uvádí dvě skupiny. Sociálně psychologické motivy a kulturní motivy. Sociálně psychologické motivy jsou vyznačovány tím, že destinace sama o sobě nijak neovlivní posudek návštěvníka, nýbrž se vše odvíjí od sociálně psychologických faktorů. Kulturní motivy jsou naopak vázané na kvalitě destinace, avšak jsou nezávislé na sociálně psychologických motivech. Motivů přehledně popisuje obrázek 2.

Podle Cromptona (1979) je sedm sociálně psychologických motivů. Kulturní motivy jsou pouze dva. Jako dočasnou změnu prostředí či útěk si Crompton (1979) vysvětluje jako sociálně a fyzicky rozdílné od místa svého bydliště a pracoviště. Pro některé respondenty začíná únik již v době, kdy si dovolenou objednají. Tím sami sebe motivují a vyvolávají tak pocit očekávání a vzrušení. Objevování vlastního já podle něj spočívá v realizaci a řešení nových situací a problémů, se kterými se jedinec v běžném životě nesetkává. Jejich překonání podporuje sebedůvěru a budování vlastní silnější osobnosti. Relaxaci autor teorie popisuje spíše psychickou než fyzickou. Prestiž v dnešní době ztrácí svůj smysl, poněvadž cestování je čím dál více dostupné a ve vyspělých zemích se stává zcela běžnou aktivitou. Regrese spočívá v uvolněném chování návštěvníka, který díky změně prostředí odstupuje od svých běžných rolí a vnímá pocit bezprostřednosti. Udržování příbuzenských vztahů autor popisuje jako integraci rodinných příslušníků, kteří díky společně strávenému času prohlubují vzájemné vztahy. Sociální interakce představuje cestování za motivem navazování kontaktu s jinými lidmi. V druhé kategorii popisuje kulturní motivy, které se vyznačují v podobě novoty a vzdělávání. Novota spočívá v pocitech odpovídající zvědavosti, dobrodružství či poznání. Důležitým motivem je cestování na místa, která návštěvník dodnes nenavštívil. Motiv vzdělávání definuje jako něco, co by mělo být viděno. Aniž by návštěvník projevoval vyšší zájem o danou kulturní památku, i přesto ho navštívil a měl v úmyslu se o něm něco dozvědět. Jedná se tak o určitý fenomén či nutnost specifické kulturní památky konkrétní destinace navštívit.

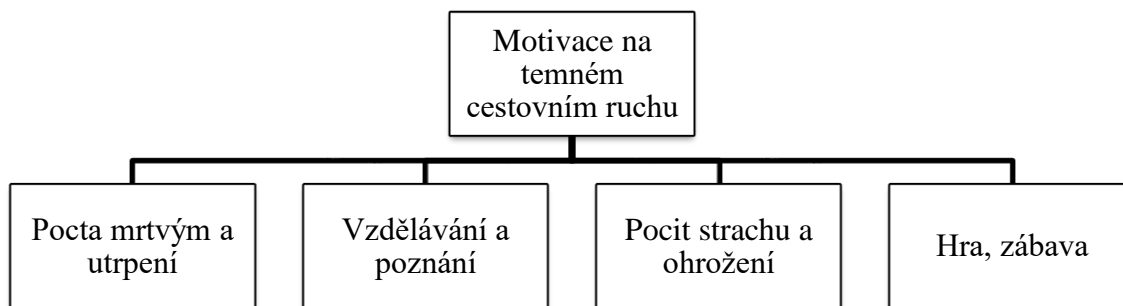
Obrázek 2 Spektrum motivů

Zdroj: Vlastní zpracování podle Cromptona (1979)

3.1.6 Motivace účasti na temném turismu

Stone (2010) tvrdí, že se na motivaci účasti podílí několik faktorů. Faktory popisuje Obrázek 3. Jedním z nejsilnějších faktorů je podle Stona (2010) uctění památky zesnulých. Návštěvníci určitého památného místa tímto způsobem ctí památku lidí, kteří zemřeli tragickou smrtí. Dále uvádí motiv vzdělávání a poznání, při kterém návštěvník získává prostřednictvím osobního prožitku informace o historii místa a dokáže si vytvořit souvislosti s již získanými znalostmi.

Důležitou součástí motivace je pocit strachu a ohrožení. Zábava podle něj k cestovnímu ruchu nepochybně patří. Je však žádoucí přistupovat ke smrti s respektem i v případě takto silné komercializace. Jedná se o atrakce uměle vybudované, za účelem zisku a bez předešlých historických návazností. Stone (2010) dále uvádí strašidelné hrady a zámky, strašidelné únikové hry a zábavné parky na motivy hororových filmů a událostí. Podle něj se tyto motivy prolínají s dalšími motivy účasti na cestovním ruchu.

Obrázek 3 Faktory podílející se na motivaci účastníka na temném cestovním ruchu
 Zdroj: Vlastní zpracování podle Stona (2010)

Sharpley (2005) vyznačil čtyři hlavní kategorie motivací návštěvníků památek temného turismu, jež jsou shrnuty v Obrázku 4.

Motivaci v temném cestovním ruchu Sharpley (2005) vnímá ve zkušenostech, společenské události, integraci a sociálním začlenění. Každá kategorie se vyznačuje rozdílnou motivací pro cestování na temná místa. Kategorii zkušenosti popisuje autor zejména uvědoměním si vlastní sociálního existence a svého původu. Co se týče společenské události, jedná se o navštěvování pietních aktů za účelem vyjádření určitého vzpomínání a truchlení. Tento zážitek se řadí do společenské události z důvodu prožívání stejného zážitku ve vybrané skupině lidí. Integrací se podle něj rozumí zapojení se do konkrétního děje. Jako příklad uvádí rekonstrukce bitev, při kterých se návštěvníci zapojí převlečením do kostýmu. Integrace však může klesnout do určité extrémní formy, která se týká přímé přítomnosti smrti či násilí. Například cestování do míst s povolenou eutanázií nebo míst, ve kterých návštěvník předpovídá či plánuje vlastní smrt. Čtvrtá kategorie popisuje takové návštěvníky, jejichž hnacím impulsem není zájem o smrt a tajemno, ale pouhé zvýšení vlastní prestiže ve společnosti tím, že atraktivitu navštíví.

Sharpley (2005) dodává, že kategorie jsou velmi obecné a nelze do nich zařadit každého temného turistu, jelikož nepracují s individuálními motivačními impulsy.

Kategorie	Motivační impulsy	Příklady
Zkušenosti	Hledání vlastní osobnosti	Bojiště Pohřebiště Koncentrační tábory a místa holocaustu Místa živelných katastrof Muzea a památníky s válečnou tematikou
Společenská událost	Vzpomínka, vyjádření smutku	Pohřby Výročí Pietní události
Integrace	Začlenění do objektu zájmu – katastrofa, individuální či hromadná smrt	Rekonstrukce bitev Místa spojená s vlastní mrtí Místa, na kterých docházelo či dochází k vraždě nebo katastrofě
Sociální začlenění	Posílení vlastní hodnoty a postavení ve společnosti	Natolik proslulé památky, jejichž návštěvení posouvá návštěvníka na vyšší společenský žebříček

Obrázek 4 Kategorie motivací účastníků na temném cestovním ruchu

Zdroj: Vlastní zpracování podle Sharpleyho (2005)

3.1.7 Vzdělávání jako součást temného turismu

Vzdělávání jako součást cestovního ruchu se podle Yulla (2003) rozvinulo již s industrializací v 17. století. Záslouhou pokroku se do popředí dostalo vzdělávání a využití marketingu, což vedlo k cestování za účelem vzdělávání.

Vzdělávání by podle Stona (2006) mělo být jednou z nejdůležitějších funkcí atraktivit temného turismu, především pokud se jedná o taková památná místa, která se řadí do těch nejtemnějších. Jako příklad uvádí koncentrační tábory, bojiště či hřbitovy. Dále tvrdí, že výuka, kterou atraktivita temného turismu nabízí, se stává čím dál více prioritním aspektem motivace návštěvníků a přispívá k celkové spokojenosti turistů s atraktivitou a s cestováním. Farmaki (2013) shledává podstatu míst spojených s temným turismem především ve vzdělávání, vzpomínce a posílení národní identity.

Yull (2003) tvrdí, že vzdělávání na těchto místech je přímo žádoucí a popisuje funkci památníků za zcela zásadní, pokud se v nich nachází muzeum, které interpretuje dané dějiny edukační formou.

Podle Stonea (2012) je ke vzdělávacím účelům využit určitý příběh mrtvých, který má významný vliv na návštěvníky ve formě uvědomění si tolerance a snášenlivosti také na místech, které řadí do světlejšího temného turismu.

Sharpeley a Stone (2009) tvrdí, že prostřednictvím vzdělávání a získávání znalostí návštěvník lépe pochopí, proč k události došlo a dokáže se vcítit do života a osudu obětí, čímž si odpoví na vlastní otázky týkající se porozumění smrti. Yull (2003, s. 96) uvádí, že „*učení z minulosti se doufá, že budoucí generace budou žít lepším životem.*“ Yuill (2003) tímto prostřednictvím vysvětluje, že vzdělávání v temném cestovním ruchu se v první řadě snaží zabránit opakování podobných událostí interpretací příběhů našich předků tak, aby návštěvník dosáhl hlubokého spojení s místem tragédie a mrtvými.

Vzdělávání s sebou nese také stinné stránky, které mohou edukační charakter atraktivitu temného turismu zcela zastínit. Mezi ně Yuill (2003) řadí nutnost vytváření obsahu zábavnou a zajímavou formou plnou interaktivních pomůcek, které však v komplexním vnímání ztrácí vzdělávací poslání. Další nesnáz vnímá v obtížnosti tématu, které je natolik rozsáhlé, že je velmi obtížné ho obsáhnout celé. Je tedy ztvárněna pouhá část dějin, jež může zkreslovat celkový dojem z příběhu. Součástí stinných stránek je podle něj také interpretace právě populárních politických názorů a turistické poptávky, jenž se odráží na samotné výstavě. Dosavadní literatura se však ve větší míře zaměřuje na motivaci a vzdělávání dospělých osob. Tím jsou podle Keera a Price (2018) výzkumy v oblasti vzdělávání dětí v temném turismu opomíjeny.

Israfilova a Khoo-Lattimore (2018) se ve své práci zaměřily na čtyři hlavní faktory vzdělávání dětí v temném cestovním ruchu a jejich přínos, který představuje Obrázek 5. Rozšíření znalostí podle nich spočívá zejména ve vytvoření si komplexního porozumění problematice dané prezentované historie jako celku, díky vlastnímu autentickému zážitku v určité atraktivitě temného turismu, který má silný dopad i po ukončení vzdělávacího programu či prohlídky. Tím dochází k růstu motivace zájmu o danou historii. Druhým významným faktorem je podle nich budování charakteru, které vede k rozvíjení osobnosti jako celku. Návštěva památných míst, muzeí a památníků spojených s genocidou, druhou světovou válkou nebo jinými zločiny, přispívá svou vzdělávací činností k rozvíjení

seberealizace, vlastenectví a kolektivní jednoty. Vzdělávací funkce památníků také napomáhá k obnově morálních hodnot. Israfilova a Khoo-Lattimore (2018) dále popisují význam emočních změn, kterými studenti při prohlídce prochází. Keer a Price (2018) zmiňují, že aniž by dítě mělo se smrtí určitou zkušenost, dokáže velmi silně empaticky reagovat na příběhy mrtvých. Daný výsledek potvrdil také výzkum Israfilové a Khoo-Lattimor (2018), které zkoumaly osobní spojení dětí s temným místem.

Stone (2012) popisuje, že i přes to, jak moc temné je místo temného turismu, slouží i jako forma určité zábavy a zážitku. Výsledek potvrzuje Israfilová a Khoo-Lattimore (2018), které ve svém výzkumu zaznamenaly, že ačkoli se jedná o místo utrpení, studenti zažívali určitou fascinaci a užívali si skupinový výlet ve společnosti svých spolužáků mimo školní lavice. Někteří z nich si také místo spojovali s akčními filmy, ve kterých smrt často vídají.

Rozšíření znalostí	Budování charakteru	Emoční změny	Forma zážitku
<ul style="list-style-type: none"> •Komplexní pohled •Uvědomění skutečnosti •Rozvoj kritického a racionálního myšlení •Růst motivace k samostudiu 	<ul style="list-style-type: none"> •Seberealizace •Vlastenectví •Kolektivní jednota •Morální hodnoty •Osobní poznání 	<ul style="list-style-type: none"> •Bolest •Smutek •Uvědomění •Osobní spojení s temným místem 	<ul style="list-style-type: none"> •Fascinace smrtí •Spojování smrti s akčními filmy •Strávený čas ve skupině

Obrázek 5 faktory vzdělávání dětí v temném cestovním ruchu

Zdroj: Vlastní zpracování podle Israfilova a Khoo-Lattimore (2018)

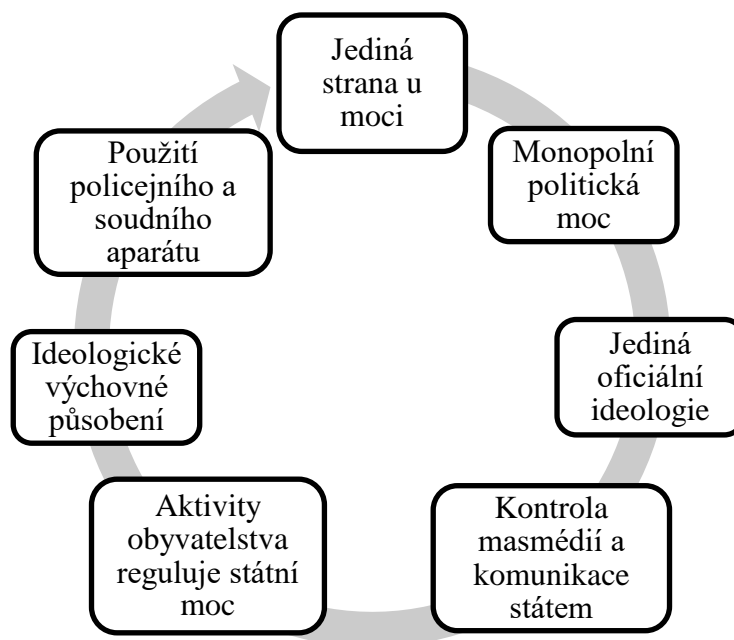
3.2 Dědictví totalitárních režimů jako součást temného turismu

Pojem „totalitární režim“ se podle Pavelčíkové (2009) dostal do popředí během 20. století. Podle ní byly pod tímto názvem označovány specifické typy diktatury, které podle Balíka a Kubáta (2004) spojovaly určité podobnosti. Jako příklad představují využití strachu a násilí vládnoucí elity vůči společnosti ve snaze ovlivnit život a názor velké masy lidí.

Pavelčíková (2009) zařazuje pod pojem totalitární režim fašistické a komunistické režimy. Podle ní je klíčovým a společným znakem pro oba totalitární režimy likvidace demokratického systému a zavedení neomezené vlády jednou politickou stranou v čele s vůdcem. Podle Němce a Kohuta (2018) je dalším charakteristickým znakem obou totalitárních režimů likvidace odpůrců režimu.

Heywood (2008, s.232) definuje totalitarismus jako „*system do všeho zasahujícího politického vládnutí, zpravidla navozovaný soustavnou ideologickou manipulací, nezakrývaným terorem a brutalitou.*“ Dále podle něj totalitarismus likviduje občanskou společnost a soukromý sektor.

Pavelčíková (2009) shrnuje základní znaky totalitárních systémů, které charakterizují totalitární režimy a jsou definovány v obrázku 4.

Obrázek 6 – Hlavní znaky totalitárních režimů
Zdroj: Vlastní zpracování podle Pavelčíkové (2009)

3.2.1 Fašismus, nacismus

Slovo *fašismus* Heywood (2008) považuje za odvozené z latinského slova *fasces*, kterým se označoval symbol svazku prutů se sekyrou, jenž zdobil odznak úředníků v antickém Římě. V 90. letech 19. století bylo podle něj dané slovo využíváno k označení revolučních socialistů. Prorok a Lisa (2009) dodávají, že B. Mussolini, nejvýznamnější představitel fašismu v Itálii, tímto způsobem označoval polovojenské oddíly během první světové války.

Prorok a Lisa (2009) uvádí, že fašistická ideologie využila ekonomickou a politickou krizi, která se dostavila koncem první světové války. Hlavním cílem fašistické ideologie z počátku byla ochrana proti komunistické straně a vytvoření silné jednoty státu.

Dále Heywood (2008) uvádí základní hodnoty fašismu. Antiracionalismus, jenž se podle Proroka a Lisa (2009) vyznačuje činem a akcí. Je postaven na vůli a emocích, které přizívají politické mýty, které zabraňují racionálnímu myšlení. Dále uvádí boj, vůdcovství, socialismus a nacionalismus.

Heywood (2008) zmiňuje dvě podoby fašismu. Italský fašismus a německý nacionální socialismus – nacismus. Oba směry vychází ze stejného jádra, avšak svou podstatou se liší. Prorok a Lisa (2009) shledávají hodnoty italského fašismu ve sjednocení státu a národa a ideálu všemocnosti. B. Mussolini zamýšlel vytvořit totalitní mocný stát s hlavní mravní vůlí. Využívá kolektivismu a snaží se přetvořit občana ve fašistického poslušného a oddaného člověka, jehož síla spočívá v kolektivu.

Heywood (2008) dodává, že nacismus byl zaměřen na sílu rasy a stát byl pouhým prostředkem toho, jak docílit vytyčených cílů. Podle něj nacismus nadřazoval rasu a německý lid nad stát.

Holocaust (2011) uvádí, že formování nacistické ideologie vzniklo v druhé polovině 19. století a navazovalo na již probíhající rasismus a antisemitismus v evropských zemích. Hlavní myšlenkou podle něj bylo nadřadit německou árijskou rasu nad ostatní národy za pomoci tzv. „rasové hygieny“. K propagaci podle Balíka a Kubáta (2004) využívali myšlenku darwinismu. Byla převzata z biologie a převedena na národy.

Podle Besancona (2000) byl hlavním představitelem nacismu Adolf Hitler, jenž v roce 1919 založil Národně socialistickou německou dělnickou stranu NSDAP. Podle něj prosazoval rasistický ideologický systém mimo jiné také vytvořením konečného

řešení židovské otázky. Podle Proroka a Lisy (2009) Adolf Hitler nevytvořil, ale využil již zakořeněnou tradici antisemitismu. Tím navázal na středověkou Evropu, která obvinila Židy ze smrti Ježíše Krista. Autory doplňuje Heywood (2008) který popisuje, že nacismus využil díla o nerovnosti lidských ras Josepha Arthura Gobineaua. Nacismus tak podle Heywooda (2008) využil jeho myšlenku o nadřazenosti árijských národů a z Židů se znovu stal nenáviděný národ, jenž nacismus odsoudil za prohranou první světovou válku a hospodářskou krizi. Jak Pavelčíková (2009) uvádí, jednalo se o genocidu židovského obyvatelstva s použitím koncentračních a vyhlazovacích táborů které sloužily nejen ke genocidě Židů, ale také dalších „méněcenných“ ras v Evropě.

Kolář (2011) považuje za počátek nacismu v Československu 30. září 1938. V tomto roce byla podepsána Mnichovská dohoda a roku 1939 došlo k připojení území Československa k Třetí říši, která svým výnosem vytvořila Protektorát Čech a Moravy, jenž však neměl státní povahu. Besacon (2000) vysvětluje, že nacismus, Adolf Hitler a politická strana NSDAP stojí za rozpoutáním druhé světové války. Podle Shawa (2004) se jednalo o předem připravený plán nacistů, kteří v převlečení za polské vojáky napadli 1. září 1939 německý vysílač v Hlivicích. Podle něj během druhé světové války, která v Československu oficiálně podle Dejmeke (2018) skončila 11. května 1945 a ve světě kapitulací Japonska 2. září 1945, zemřelo 62 537 400 vojáků, civilistů a obětí holocaustu.

V dnešní době je podle Holocaustu (2011) možné nalézt celou řadu různorodých muzeí, památníků, pomníků, koncentračních táborů, a jiných atraktivit. Nejvýznamnější z nich jsou sepsány v tabulce 2 a v tabulce 3.

Tabulka 2 Atraktivity spojené s dědictvím totalitárních režimů – nacismem v České republice

Hlavní město Praha	Věznice Pankrác
	Národní památník hrdinů heydrichiády
	Armádní muzeum Žižkov
	Památník Ticha - Bubny
Střední Čechy	Památník Lidice
	Památník národního útlaku a odboje Panenské Břežany
	Památník Vítězství v Milíně
Jižní Čechy	Památník romského holocaustu Lety
Západní Čechy	První nacistický koncentrační tábor na našem území v Ostrově
Severní Čechy	Památník Terezín
	Podzemní továrna Richard I,II,III
	Podzemní továrna Zechstein Janská-Rabštejn

	Mezinárodní památník obětem druhé světové války v Mostě
Východní Čechy	Národní kulturní památník Ležáky
	Schindlerova továrna – Brněnec
	Dělostřelecké tvrze
Jižní Morava	Věznice a popravistiště ve studentských kolejích – Brno
	Památník holocaustu Romů a Sintů na Moravě - Hodonín u Kunštátu
	Jeskyně Výpustek
	Národní kulturní památník Ploština
Severní Morava	Národní památník II. Světové války Hrabyně

Zdroj: Vlastní zpracování podle Plcha a Plcha (2018)

Tabulka 3 Atraktivity spojené s dědictvím totalitárních režimů – nacismem ve vybraných státech Evropy

Polsko	Varšavské ghetto, Továrna Oscara Schindlera v Krakově, Koncentrační a vyhlazovací tábory Osvětim – Březinka, Belzec, Sobibor, Chelmno , Majdanek , Muzeum druhé světové války Gdaňsk Vlčí doupe - Gierłoż
Rakousko	Koncentrační a vyhlazovací tábory Mauthausen – Gusen, Ebensee, Hartheim Heldendenkmal der Roten Armee – Vídeň
Německo	Koncentrační a vyhlazovací tábory Dachau , Buchenwald, Flossenburg Kaufering , Sachsenhausen, Kehlsteinhaus, Dokumentace Obersalzberg, Židovské muzeum v Berlíně , Památník Holocaustu v Berlíně, Budova Říšského sněmu v Berlíně , Documentation Center Nazi Party Rally Grounds v Norimberku
Nizozemí	Koncentrační a vyhlazovací tábory Westerbork, Vught, Amersfoort, Dům Anny Frankové v Amsterdamu, Eyewitness Museum - Beek
Francie	Památník v Caen, Pláž Omaha, Památník holocaustu – Paříž, Natzweiler-Struthof, Vypálené město Oradour-sur-Glane, Musee de la Reddition
Pobaltské republiky	Muzeum Židů v Rize, Muzeum ghetta v Rize, muzeum Žanis Lipke Vilna Gaon Jewish State Museum, Rumbula, Ponary, Kaunas

Zdroj: Vlastní zpracování

3.2.2 Komunismus

Komunismus je podle Proroka a Lisa (2009) jednou z forem socialismu, který se začal formulovat v 18. století jako reakce na rozvíjející se průmyslový kapitalismus. K charakteristickým prvkům socialismu řadí kolektivismus, třídní boj, sociální nerovnost, společenské vlastnictví a využití státu jako nástroj vládnoucí třídy.

Podle Heywooda (2008) je socialismus rozdělen na dvě základní formy. Ortodoxní komunismus a sociální demokracii.

Podle Pavelčíkové (2009) vychází ideologie ortodoxního komunistického režimu z historického materialismu, kterou společně s celou ideologií vytvořili Karl Marx a Bedřich Engels, založenou k návratu k beztřídní společnosti, ve které jsou si lidé rovni. Dále se podle ní komunismus vyznačuje především spravováním veškerého majetku státem, tedy kolektivizací a znárodňováním soukromého majetku.

Balík a Kubát (2004) popisují marxismus – leninismus jako jednu z nejznámějších forem komunismu, která se dostala k moci v době revoluce rolníků a dělníků v roce 1917 v dnešním Rusku. Bolševickou stranu, později přejmenovanou na Komunistickou stranu podle Heywooda (2008) vedl Vladimír Iljič Lenin. Marxismus – leninismus se v sovětském svazu dále podle Heywooda (2008) vyznačoval politickou diktaturou, řízenou plánovanou státní ekonomikou, centralizací bezpečnostních složek, médií, politického i společenského okolí. Dále popisuje, že podle sovětského vzoru byly vědomě tvořeny také komunistické režimy ve východní Evropě, v Číně i na Kubě.

Političtí vězni (2018) popisují zlom pod vládou Sovětského svazu, který se vyznačoval rychlým umocněním absolutní moci a s pomocí výborů Národní fronty provedl čistky ve veřejné správě. V Československu byla v roce 1946 podle demokraticky zvolena komunistická strana. Političtí vězni (2018) zmiňují, že v demokratických volbách získala přibližně 40 % všech hlasů.

Dále Kocián (2008) zmiňuje, že během působení Sovětského svazu a ortodoxního komunismu docházelo také v Československu k ničení demokratických principů, které měly za následek vytvoření táborů nucených prací, do kterých byli lidé přiděleni díky vykonstruovaným politickým procesům, které odsuzovaly nepřátele Sovětského svazu.

Tabulka 4 Atraktivity spojené s dědictvím totalitárních režimů – komunismem v České republice

Hlavní město Praha	Památník obětem komunismu na Petříně
	Muzeum studené války v hotelu Jalta
	Muzeum komunismu Na Příkopě
	Bunkr Bezovka
	Armádní muzeum Žižkov
	Národní památník na Vítkově
	Vyšehradský hřbitov – symbolický hrob Milady Horákové
Středočeský kraj	Památník Vojna v Lešetících
	Pracovní tábor Mořina
	Muzeum studené války Drnov
	Památník Jana Palacha ve Všetatech
	Vojenské technické muzeum Lešany
Jihočeský kraj	Památník obětem zla s meditační zahradou
Karlovarský kraj	Jáchymovské peklo – naučná stezka v Jáchymově
	Naučná stezka Uranová Golgota v Horním Slavkově
	Věž smrti – Vykmánov
Liberecký kraj	Akce Jizerka
Královéhradecký kraj	Věznice Valdice
	Železná opona v Čížově
Olomoucký kraj	Hřbitov a muzeum Bílá Voda
Moravskoslezský kraj	Vítkovické železářny

Zdroj: Vlastní zpracování podle Dvořákové (2018)

Tabulka 5 Atraktivity spojené s dědictvím totalitárních režimů – komunismem ve vybraných státech Evropy

Rusko	Mauzoleum V.I. Lenina, Gulag history museum v Moskvě, Stalinův bunkr v Moskvě, Lubjanka velitelství KGB, Muzeum a památník blokády Leningradu, lágry Magadan a Kolyma, Lágr Solovki
Německo	Muzeum topografie teroru, Berlínská zeď, Hohenschönhausen Memorial, DDR muzeum,
Polsko	Muzeum komunismu v Krakově, Muzeum a Památník Varšavského povstání
Maďarsko	Dům teroru v Budapešti, Memento park v Budapešti
Státy bývalého SSSR	Muzeum okupace a svobody Vabamu v Tallinu, Věznice Karosta v Litvě, Muzeum KGB v Litvě,

Zdroj: Vlastní zpracování

4 Empirická část

4.1 Základní výzkumné otázky

1. Jaká je nabídka vzdělávacích programů vybraných památných míst spojených s totalitárními režimy, a jaké jsou možnosti pro její rozšíření?
2. Jakým způsobem se liší trh vzdělávacích programů památných míst spojených s nacismem oproti trhu vzdělávacích programů památných míst spojených s komunismem?
3. Jaký vliv mají vzdělávací programy vybraných památných míst na studenty pohledem vedoucích pracovníků a pedagogů?
4. Jak důležitou součástí temného turismu jsou vzdělávací programy památných míst spojených s dědictvím totalitárních režimů?

4.2 Sběr informací a průběh šetření

Empirický výzkum byl zpracován na základě dotazníkového šetření a kvalitativního šetření formou řízených rozhovorů, které přinesly detailní informace týkající se vzdělávacích programů pro druhý stupeň základních škol, středních škol vybraných památných míst spojených s totalitárním režimem. Řízené rozhovory byly rozšířeny o analýzu výročních zpráv, webových stránek, interních dokumentů a zúčastněného pozorování.

Dohromady bylo provedeno pět rozhovorů s vedoucími a pracovníky vzdělávacího oddělení památníků či muzeí. Tři rozhovory byly provedeny na památných místech spjatých s nacistickým režimem a dva rozhovory byly provedeny na památných místech spjatých s komunistickým režimem. Muzeum komunismu v Praze bylo v době výzkumu bohužel uzavřené a odmítlo širší spolupráci, tudíž nebylo zahrnuto do empirického výzkumu. Subjekty byly kontaktovány prostřednictvím emailové komunikace za účelem

sjednání osobní schůzky a provedení řízeného rozhovoru. Rozhovory se odehrávaly přímo v pracovištích vybraných subjektů. Řízené rozhovory byly nahrávány na mobilní telefon a následně analyzovány ve vztahu k výzkumným otázkám.

Rozhovor byl složen z pěti okruhů. Nabídka a obsah vzdělávacích programů, zdroje financování, propagace, spolupráce a možnosti budoucího rozvoje. Otázky směřovaly k vytyčenému cíli tak, aby upřesnily nabídku vzdělávacích programů, jejich činnost a vedení. Scénář otázek pro vedení rozhovorů je uveden v příloze 1. Přehled informátorů je popsán v tabulce 6. Podrobné oblasti analyzovaných a pozorovaných úkazů jsou k dispozici v Příloze 2.

Tabulka 6 Přehled řízených rozhovorů

Subjekt	Pozice na pracovišti	Délka působení	Datum rozhovoru	označení
Památník Lidice	Vedoucí vzdělávacího oddělení	Od dubna 2020	28.května 2020	I1
Památník Terezín	Vedoucí vzdělávacího oddělení	Od roku 2005	19. května 2020	I2
Národní památník 2. světové války v Hrabyni	Vedoucí Národního památníku /edukátorka v Národním památníku	Od roku 2009/ od roku 2018	21.května 2020	I3
Památník Vojna Lešetice	Vedoucí Památníku	Od roku 1999	27. května 2020	I4
Národní památník na Vítkově	Muzejní pedagog Národního muzea	Od roku 2019	5.června 2020	I5

Zdroj: Vlastní zpracování

4.3 Vybrané atraktivity spojené s nacismem

4.3.1 Památník Lidice

Lidice Memorial (2015a) uvádí, že vesnice Lidice, jenž se nachází ve Středočeském kraji 26 kilometrů jihozápadně od Prahy, byla 10. června 1942 vypálena nacisty. Podle ČT24 (2019) k vypálení došlo po atentátu na říšského protektora Reinharda Heydricha, který zraněním podlehl. Podle nich gestapo rozpoutalo hledání viníků zodpovědných za atentát. Burian a kol. (2007) popisují, že gestapo získalo dopis Josefa Říhy, který se prostřednictvím dopisu snažil ukončit vztah s Annou Maruščákovou. ČT 24 (2019) doplňuje, že Josef Horák byl lidickým rodákem, jenž sloužil v Britském

královském letectvu, čímž gestapo rozpoutalo domovní prohlídky a výslechy, které však jeho vinu neprokázaly.

Rozkaz o vypálení Lidic podle Lidice Memorial (2015a) vydal K. H. Frank. Tím byla rozpoutána odplata v podobě zavraždění 173 lidických mužů na statku v Lidicích. Ženy byly společně s dětmi převezeny do Kladna. Děti starší jednoho roku byly z později z Kladna převezeny do nacistického vyhlazovacího tábora v Chelmnu nad Nereem. Nacisté lidické děti vystavili záměrnému otrávení výfukovými plyny v předem připravených automobilech. Ženy byly převezeny do německého ženského koncentračního tábora v Ravensbrucku. Trestu unikly pouze děti do jednoho roku a děti, které byly vybrány k poněmčení.

Lidice Memorial (2015a) popisuje, že došlo k úplnému vypálení celé vesnice, včetně všech domů, kostela, hřbitova i školy. Pomstou nacistického režimu zemřelo 340 obyvatel Lidic. Přežilo 143 lidických žen a 17 dětí. Od roku 1947 postupně docházelo k výstavbě nových Lidic 300 metrů od bývalé vesnice.

Aktuálně se podle CzechTourism (2020a) na území bývalých i současných Lidic nachází pietní území, výstavní síň in Memoriam, lidická galerie, vzdělávací středisko, Růžový sad, rodinný dům vybudovaný pro lidické ženy a emotivní sousoší lidických dětí, které přišly během vypálení Lidic o život.

4.3.2 Památník Terezín

Pevnost Terezín byla podle Hese (2015) vybudována v letech 1780 až 1790 a v dalších letech stále modernizována. Pevnost Terezín podle něj sloužila jako základna a obranná pevnost v prusko-rakouské válce. Později pevnost ztratila svůj ochranný význam a byla přebudována na věznici. Věznice sloužila během první světové války odpůrcům Rakousko – uherské monarchie a později odsouzeným vojákům. Terezín byl podle něj obsazen 15. března 1939 německým vojskem a malou pevnost převzalo pražské gestapo. Pevnost nadále sloužila jako vězení s nelidskými podmínkami pro odpůrce nacistického režimu. Památník Terezín (2017a) ukazuje, že Terezín začal sloužit jako ghetto a koncentrační tábor již v roce 1941. Primárním posláním bylo shromažďování Židů před dokončením klíčových vyhlazovacích táborů v Německu a Polsku. Terezín však podle Hese (2015) sloužil jako nástroj propagandy. Podle nacistů se Terezín vydával za město,

keré sám Adolf Hitler věnoval Židům. Tímto vyjádřením chtěl vytvořit určitou iluzi lidského zacházení s Židy. Do Terezína byl 23. června 1944 podle Hese (2015) přizván Mezinárodní výbor Červeného kříže, který daný přelud podpořil. V té době již probíhaly deportace do vyhlazovacího tábora v Osvětimi a Březince. Zprvu byli deportováni nemocní.

Podle Památníku Terezín (2017a) prošli terezínským ghettem Židé z Rakouska, Německa, Dánska, Nizozemska, Maďarska či Slovenska. Během tří let bylo do Terezína deportováno 140 000 Židů. V Terezíně podle Památníku Terezín (2017a) celkem zemřelo 35 000 vězňů a 400 dětí. Deportováno do vyhlazovacích táborů bylo 87 000 vězňů. Malou pevností prošlo více než 32 000 mužů a žen, přičemž smrt si vzala v důsledku špatných podmínek a poprav bez soudního řízení více než 2 700 z nich. Po osvobození města Rudou armádou byl podle Hese (2015) Terezín zaplaven epidemií tyfu, úplavice a tuberkulózy.

6. května 1947 byl podle Památníku Terezín (2017b) vybudován rozsáhlý komplex památníku, který tvoří Malá pevnost, jako historická část Terezína, Národní hřbitov, muzeum ghetta, bývalá Magdeburská kasárna, modlitebna z doby ghetta a rekonstrukce "mansardy" vězňů terezínského ghetta, Židovský hřbitov s krematoriem a Ruský hřbitov, Památník sovětských vojáků, pamětní deska u bývalé železniční vlečky, pietní místo u Ohře, Kolumbárium s částí opevnění, obřadní místnosti a márnice, bývalá podzemní továrna Richard v Litoměřicích s krematoriem.

CzechTourism (2020b) upřesňuje, že v Terezíně lze absolvovat prohlídku Malé pevnosti se stálou expozicí o historii politické věznice. Od roku 1991 je k dispozici Muzeum ghetta, ve kterém se podle Památníku Terezín (2017c) nachází studovna, kino, Pamětní síň a stálá expozice věnovaná dějinám ghetta. Dále CzechTourism (2020b) uvádí možnost prohlídky Magdeburské kasárny s výstavou každodenního života židovských vězňů a kultury v ghettu.

4.3.3 Národní památník druhé světové války v Hrabyni

Obec Hrabyně souvisí podle Štalmacha (2015) s Ostravsko - opavskou operací, která probíhala od 10. března do 30. dubna 1945. Podle něj Rudá armáda při osvobozování českého území musela čelit nacistickému odporu jednotek, které

strategicky obsadily hrabyňský hřeben. Tím získaly přehled nad širokým okolím. Himmerová (2020) uvádí, že Ostrava měla díky rozsáhlé průmyslové výrobě zásadní význam pro Říši, která se Ostravy odmítala bez bojů vzdát. Rudá armáda postupovala přes Opavu a bojům neunikla jediná vesnice. Podle ní byla Hrabyně okupována týden 21.- 27. dubna 1945 a byla téměř celá zničena. Ostrava byla osvobozena 30. dubna 1945. Jen při bojích o Hrabyni podle Gabzdyla (2020) zemřelo 280 vojáků Rudé armády a 14 civilních obyvatel.

Podle SZM (2014a) byla stavba Národního památníku oficiálně započata 29. dubna 1970 položením základního kamene společně s tehdejším prezidentem Ludvíkem Svobodou. Samotná výstavba však byla zahájena o šest let později. Poprvé se památník otevřel v roce 1980 s názvem Památník Ostravské operace podle Gabzdyla (2020) spadalo pod Muzeum revolučních bojů a osvobození v Ostravě, které v roce 1992 zaniklo a Památník dostalo pod svou správu Slezské zemské muzeum.

Jak uvádí SZM (2014a), od roku 2000 se jedná o ústřední památník druhé světové války v České republice a v roce 2014 po rozsáhlé rekonstrukci byl přejmenován na Národní památník druhé světové války.

SZM (2014b) popisuje, že je areál tvořen památníkem a přilehlým muzeem. V muzeu jsou k dispozici sezónní výstavy a samotný Mezinárodní památník nabízí tři expozice věnované osudům lidických dětí, nejpodstatnějším událostem druhé světové války a také expozici zaměřenou na koncentrační tábor Mauthausen.

4.4 Vybrané atraktivity spojené s komunismem

4.4.1 Památník Vojna u Příbrami

Bártík (2008) uvádí, že prostor sloužil od roku 1947 do roku 1949 jako zajatecký tábor pro německé válečné zajatce, který byl vybudován s jejich pomocí. Táborů bylo podle muzea Příbram (2020a) postaveno hned několik také na území Jáchymovska a Slavkovska, za účelem těžby železné, stříbrné a uranové rudy. Později tábor Vojna fungoval v letech 1949 až 1951 jako tábor nucené práce (TNP), jenž podle Bártíka (2008) shromažďoval pracovní sílu, které bylo v těchto oblastech nedostatek. Podle muzea Příbram (2020a) byli do tábora Vojny řazeni lidé obviněni z politických důvodů, avšak

protiprávně bez soudního řízení. V této době se jednalo o největší tábor nucených prací v Československu.

Později podle Bártíka (2008) byl tábor Vojna přetvořena na vězení pro politické vězně, odsouzené ve vykonstruovaných procesech na více než deset let trestu. Jednalo se podle muzea Příbram (2020a) o umělce, duchovní, vědce, politiky či sportovce, například hokejová reprezentace. Dále uvádí, že společně s nimi vězení sdíleli také odsouzení kriminální trestanci. Tomuto účelu tábor Vojna sloužil deset let do roku 1961. Do roku 2000 využívala areál armáda.

Od roku 2001 je areál kulturní památkou. Po rozsáhlé rekonstrukci, jak popisuje Muzeum Příbram (2020a), od roku 2005 slouží jako Památník Vojna pro širokou veřejnost. Unikátnost Památníku spočívá v autenticky zachovalém areálu, jenž je svého druhu ve Střední Evropě jediný.

Prohlídka podle CzechTourism (2020c) trvá přibližně hodinu s návštěvou nově vybudované vyhlídkové věže. Dále prohlídkou vězeňských baráků s výstavou Perzekuce národa a třetího odboje, ošetrovny, ubytovací části, kulturního domu, důlní techniky nebo korekční místnosti, která byla podle Bártíka (2008) určena k nejnásilnějšímu potrestání vězňů.

4.4.2 Národní památník na Vítkově

K počtě boje za vznik Československa byl podle CzechTourism (2020d) vybudován v letech 1928 až 1938 Památník Národního obrození se sochou Jana Žižky, která je podle Národního muzea (2020a) největší jezdeckou plastikou v Evropě. Během druhé světové války byl charakter Památníku utlumen. Byl přetvořen na vojenské skladiště. Jak popisuje CzechTourism (2020d), po druhé světové válce od roku 1948 byl Národní památník využit k propagandě komunistického režimu zřízením Gottwaldova mauzolea, pamětní síní Rudé armády a pohřebištěm významných osobností režimu.

Podle Národního muzea (2020a) po převratu v roce 1989 byly ostatky zemřelých uloženy do rodinných hrobů zesnulých nebo do společného hrobu Komunistické strany.

Národní muzeum (2020a) uvádí, že od roku 2000 je Národní památník na Vítkově součástí Národního muzea. Po rozsáhlé rekonstrukci byl Národní památník pro veřejnost otevřen v říjnu roku 2009

Podle CzechTourism (2020d) Národní památník na Vítkově aktuálně nabízí pět expozic, které se zabývají moderními dějinami. Jako příklad zmiňuje expozici Křižovatky české a československé státnosti, která je doplněna multimediálními prvky. Expozice Laboratoř moci návštěvníka zavede do podzemí Národního památníku, které sloužilo jako místo určené pro péči o tělo Klementa Gottwalda a poučí o komunistické propagandě a období padesátých let.

5 Výsledky šetření

5.1 Vybrané atraktivity spojené s nacismem

5.1.1 Nabídka vzdělávacích programů

Kapitola je rozdělena na osm částí, které analyzují vybranou atraktivitu z hlediska řízení, nabídky na trhu vzdělávacích programů, využitých edukačních nástrojů, samotné tvorby vzdělávacího programu, kapacity a vytíženosti, chování studentů, poslání vzdělávacích programů a z hlediska zpětné vazby.

5.1.1.1 Organizace vzdělávacích programů

Památník Lidice slouží jako vzdělávací instituce, která nabízí vzdělávací programy žákům mateřských, základních a středních škol. Nabídka podle informanta II navíc obsahuje tři semináře pro pedagogy, které si kladou za cíl prohloubit poznatky pedagogů v rámci dopadů druhé světové války, historii Lidic a Ležáků a nabídnout vhodné publikace s tematikou druhé světové války. Podle Lidice Memorial (2015b) je ke vzdělávacím účelům určeno vzdělávací středisko Pod Tribunou, které bylo v roce **2008** k těmto účelům zrekonstruováno. Vzdělávací středisko nabízí počítačové vybavení, badatelnou a projekční techniku s digitalizovaným materiálem historické sbírky, kterou Památník Lidice nabízí.

Památník Terezín podle Památník Terezín (2017d) založilo vzdělávací oddělení v roce **1993**. Hlavní činností je pořádání jednodenních a vícedenních vzdělávacích programů pro studenty druhého stupně základních škol, středních škol a pedagogy. Vzdělávací oddělení má k dispozici 4 vzdělávací místnosti. V Magdeburských kasárnách lze využít kuchyni a jídelnu, která slouží k možnosti stravování klientů vzdělávacích programů. K ubytování a realizaci vzdělávacích programů je určeno Středisko setkávání I v Magdeburských kasárnách a Středisko setkávání II ve Fučíkově ulici. K zajištění vzdělávacích programů Památník Terezín (2017c) využívá i studovnu v Malé pevnosti a studovnu v Muzeu ghetta.

Národní Památník druhé světové války v Hrabyni, dále jako **NPDSVH**, nabízí vzdělávací programy podle SZM (2010a) od roku **2013**. Programy jsou cíleny na mateřskou, základní a střední školu. K vykonávání vzdělávacích programů Památník využívá dle informanta I3 přílehlou správní budovu se společenským sálem. Vlastní vzdělávací středisko nebo studovny nemá k dispozici.

Organizační struktura **Památníku Lidice** je podle I1 tvořena vedoucím vzdělávacího oddělení a asistentem. Personální obsazení vzdělávacího oddělení **Památníku Terezín** podle informanta I2 sčítá 8 zaměstnanců. Většina z nich je zaměstnána na plný úvazek. V **NPDSVH** se podle I3 vzdělávacími programy zabývá jeden pracovník a vedoucí Památníku.

Všechna vybraná památná místa zajišťují rezervace vzdělávacích programů prostřednictvím telefonického kontaktu a e-mailové komunikace předem. Památník Lidice využívá rezervačního formuláře na vlastních webových stránkách.

5.1.1.2 Produkty trhu vzdělávacích programů

Památník Lidice se ve své nabídce vzdělávacích programů pro druhý stupeň základních škol a středních škol zaměřuje na pět témat, které přibližují dějiny 20. století a tragédii Lidic. Nabídku popisuje tabulka 7. Památník Lidice nabízí čtyřhodinové nebo dvou a půl hodinové vzdělávací programy s lektorem. Vzdělávací programy se odehrávají ve vzdělávacím středisku, v multimediální expozici muzea a v případě programu „*Lidice žijí v obrazech*“ v Lidické galerii. Program „*Stavíme nové Lidice*“ zahrnuje navíc prohlídku autentických prostor rodinného domu.

Všechny vzdělávací programy zahrnují prohlídku pietního území s odborným výkladem. Na webových stránkách lze podle Lidice Memorial (2015b) využít 6 pracovních listů, které Památník doporučuje použít také při standardní prohlídce Památníku bez využití vzdělávacího programu.

Tabulka 7 Přehled nabídky vzdělávacích programů v Památníku Lidice

Název	Cílová skupina	Časová náročnost	Kapacita	Cíl programu
Stavíme nové Lidice	8. a 9. třída ZŠ	4 hodiny	30 studentů	Seznámení s životem a osudem obyvatel Zaměření na přeživší Propojení témat válečných a poválečných Lidic
Příběh obce Lidice	II. stupeň ZŠ a SŠ	140 minut	neuveдено	Pochopení příběhu Lidic s pomocí digitalizovaných dobových materiálů
Lidice Kronika jedné vesnice	II. stupeň ZŠ a SŠ	150 minut	neuveдено	Seznámení s konkrétními osudy obyvatel Propojení dějinných souvislostí 2. světové války Využití interaktivního DVD
Den, kdy se mi změnil život	8. a 9. třída ZŠ a SŠ	150 minut	40 studentů	Prohloubení dějinných vědomostí Tvorba vztahu k tématu novodobých dějin Využití dramatické výchovy k procitnutí do konkrétního osudu lidické dívky a židovského chlapce
Lidice žijí v obrazech	II. stupeň ZŠ	150 minut	neuveдено	Využití umění k interpretaci lidické historie Tvořivé přístupy

Zdroj: Vlastní zpracování podle Lidice Memorial (2015b)

Památník Terezín nabízí pět jednodenních vzdělávacích programů v délce 6-7 hodin. Podle Památníku Terezín (2017d) vzdělávací programy začínají úvodní besedou v jednom ze Středisek setkávání nebo studovně. Beseda si klade za cíl sjednotit znalosti studentů v oblasti základních pojmů druhé světové války. Pokud jsou studenti v této oblasti vzdělaní, věnuje se úvodní beseda funkci terezínského ghetta, jako součást nacistické protižidovské politiky. Následuje prohlídka Muzea ghetta a Magdeburských kasáren s lektorem vzdělávacích programů. „*Není to klasická prohlídka, ale je to spíše interaktivnější, jsou pokládány otázky a musí se do té prohlídky zapojovat*“ (I2).

Po prohlídce je realizován vybraný workshop. Workshopy jsou rozděleny podle věku studentů a tématu, kterému se věnují tak, jak znázorňuje tabulka 8. Studenti následně absolvují prohlídku Malé pevnosti s průvodcem a Muzeum Malé pevnosti navštíví individuálně.

Tabulka 8 Přehled nabídky vzdělávacích programů v Památníku Terezín

Název	Cílová skupina	Cíl programu
Efekt přihlížejícího	13 – 15 let	Práce s textovým, obrazovým a filmovým materiálem s výpovědí pamětníků Význam pomoci druhým Zaměření na roli přihlížejícího – možná nebezpečí
Školákem v Protektorátu a případ roudnických studentů	12- 20 let	Práce s textovým, obrazovým a filmovým materiálem s výpovědí pamětníků Představení věznice gestapa v Malé pevnosti očima mladých lidí - její role v perzekuci mládeže Seznámení s přístupem okupantů ke školství
Nacistická propaganda	15-18 let	Práce s textovým, obrazovým a filmovým materiálem s výpovědí pamětníků Seznámení s propagandistickou funkcí ghetta v Terezíně, s nebezpečím, principy a způsoby, které nacistická propaganda využívala a jak odhalit propagandu v dnešním světě
Psychologické příčiny holocaustu	14-16 let	Seznámení se stereotypy a předsudky, jejich vznik a dopady Diskuze a reflexe Docílení pochopení proměny obyčejného člověka v pachatele
Ghetto očima dětí	13-15 let	Využití materiálů z archivu (obrázky, časopisy, deníky) Badatelská činnost ve skupinách s cílem dohledání informací o běžném životě jejich vrstevníků v ghettu

Zdroj: Vlastní zpracování podle Památník – Terezín (2017c)

Památník Terezín nabízí ve svém portfoliu jako jediný Památník v České republice vícedenní vzdělávací programy. Podle Památníku Terezín (2017d) probíhají vícedenní vzdělávací programy dva až tři dny prostřednictvím samostudia, při kterém studenti využívají tematických okruhů a jako výstup zpracují prezentaci, kterou následně přednesou v rámci semináře. Vzdělávací oddělení nabízí klientům vícedenních vzdělávacích programů připravené přednášky s didaktickým materiálem a literaturou. K zapůjčení poskytuje širokou škálu filmových dokumentů, které mohou pedagogové využít k dalšímu vzdělávání. Mají časovou dotaci 90 minut. Vzdělávací oddělení Památníku Terezín navíc zprostředkovává besedu s pamětníkem s poplatkem 900 Kč. Přehled vícedenních vzdělávacích programů se nachází v uvedené v tabulce 9.

Tabulka 9 Přehled nabídky vícedenních vzdělávacích programů v Památníku Terezín

Název	Cílová skupina	Cíl programu
Od čísla ke jménu	13-20 let	Práce s transportními listinami a identifikačním číslem vězně Tvorba prezentace Formou bádání samostatně ve skupinách ze statistik vyčíst daný lidský osud
Hledání stop	13-20 let	Práce s mapou a historickými materiály Tvorba prezentace představená spolužákům Seznámení s každodenním těžkým životem vězňů v ghettu
Vzkazy z minulosti	16-20 let	Využití dochovaných vyrytých jmen a transportních čísel společně s dostupnými záznamy Propojení vlastního bádání s postupným odkrýváním daného lidského příběhu Propojení památného místa s osudem konkrétního člověka
Systém a já	16-20 let	Využití počítačové techniky a webů, které propagují antisemitismus Seznámení se současným antisemitismem Práce s nedůvěryhodnými i věrohodnými weby Rozvíjení kritického myšlení a přístupu k informacím
Pachatelé, oběti, zachránci	14-17 let	Využití fotografického materiálu a diskuze Destrukce předsudků a stereotypů Představení kategorií – Pachatelé, oběti, zachránci a přihlížející podle Raula Hilberga

Zdroj: Vlastní zpracování podle Památník Terezín (2017d)

NPDSHV každoročně vzdělávací programy modifikuje podle aktuální výstavy. Vzdělávací program se dle informanta I3 skládá ze vzdělávacího programu a lektorované prohlídky, jenž se odehrává přímo v interiéru Národního památníku. Vzdělávací program je vykonáván v přilehlé správní budově. Studenti dle informanta I3 celkově stráví v NPDSVH přibližně tři hodiny. Tabulka 11 představuje aktuální nabídku vzdělávacích programů pro studenty druhého stupně základních škol a středních škol. Časová dotace jednotlivých vzdělávacích programů se liší. Obsah vzdělávacích programů je tvořen formou příběhu konkrétních lidí, v rámci programu „*Zvířata ve válkách*“ i zvířat. Podle SZM (2010b) je vzdělávací program „*Kdo ví, odpoví*“ unikátní formou vzdělávacího programu, jenž je tvořen formou vědomostní hry a doplněn o vzdělávací list, který je vytvořen s cílem následného využití v hodinách vyučování.

Informant I3 upozornil na nedostatečnou připravenost studentů, kteří se účastní vzdělávacích programů. „*Problém je v tom, že spousta škol přijde s tím, že počítají, že my je budeme trochu suplovat, jelikož přijdou a nic neví.*“ (I3) Vzdělávací programy jsou podle něj prostředek k rozšíření znalostí interaktivní formou, které navazují na základní

znalosti studenta. Hlavním cílem vzdělávacích programů dle informanta I3 je propojení historických souvislostí s konkrétními příběhy, předměty a událostmi.

Tabulka 10 Přehled nabídky vzdělávacích programů v Národním památníku druhé světové války v Hrabyni

Název	Cílová skupina	Časová náročnost	Cíl programu
U snědeného krámu	II. stupeň ZŠ	60 minut	Práce s obrazovým a textovým materiálem, muzeáliemi a didaktickými pomůcky Prohloubení znalostí o protektorátu Seznámení s běžným životem občanů a vojáků Pochopení rozdílu života za války a života v míru
Byli jsme jen čísla	II. stupeň ZŠ	60 - 90 minut	Využití muzejního kufríku, konkrétního příběhu, expozice a diskuse Prohloubení znalostí o holocaustu, koncentračních táborech a perzekuci Židů
S námi přijde svoboda	II. stupeň ZŠ	60 - 90 minut	Využití expozice Prohloubení znalostí o osvobození republiky a bojů o Opavu a Ostravu
Cestou odporu	II. stupeň ZŠ	90 minut	Využití konkrétního příběhu, práce s exponáty Prohloubení znalostí o zahraničním odboji a československé armádě Podněcení vlastenečství
Kdo to ví, odpoví	II. stupeň ZŠ	45- 60 minut	Využití přetvořené hry „chcete být milionářem“ a pracovního listu Zapojení žáka do historie zábavnou formou, prohloubení historických znalostí a probuzení zájmu o historii
Zvířata ve válkách	II. stupeň ZŠ	60 minut	Seznámení s osudem zvířat, které zemřeli ve válce formou konkrétních příběhů Vzbuzení empatie, přiblížení hrůz války

Zdroj: Vlastní zpracování podle SZM (2010b)

Vzdělávacích programů v **Památníku Lidice** využívají také zahraniční studenti. Podle Lidice Memorial (2015c) nabízí jeden program v anglické a v německé mutaci přímo v portfoliu vzdělávacích programů a je zajištěn překladatel. Program se skládá z historie Lidic určený pro studenty od 10 do 18 let.

Památník Terezín zajišťuje vzdělávací programy pro zahraniční studenty. Podle Památníku Terezín (2017d) je vzdělávací oddělení zajišťuje pomocí kanceláře dobrovolných pracovníků z Německa a Rakouska. Aktuálně využívá dva dobrovolníky z organizací Aktion Sühnezeichen Friedensdienste a Gedenkdienst. Jejich náplň práce spočívá v realizaci vzdělávacích programů pro německy hovořící školní skupiny. Podle Jugendbegegnung (2020) jsou zahraničním skupinám nabízeny 4 vzdělávací programy,

filmy, besedy s pamětníky a exkurze s dobrovolníkem do Židovské čtvrti v Praze nebo do Lidic.

NPDSVD nenabízí vzdělávací programy studentům ze zahraničí, poněvadž taková poptávka prozatím neexistuje. Pokud však přijede školní skupina ze zahraničí, je možné podle I3 program připravit v anglické mutaci. *„Pokud jezdí, tak spíše jako jednotlivý návštěvníci, především návštěvníci z Ukrajiny, Ruska a Německa“* (I3).

5.1.1.3 Edukační nástroje

Využívané edukační nástroje vybraných památných míst spojených s dědictvím totalitárních režimů popisují výše uvedené tabulky 7, 8, 9 a 10 v sekci nabídka vzdělávacích programů.

Památník Lidice využívá širokou škálu edukačních nástrojů. *„Máme program vyloženě s filmem, který komentujeme, máme besedy s pamětníky, videonahrávky s pamětníky, pracuje se na základě událostí konkrétních lidí“* (I1).

Památník Terezín se snaží podle informanta I2 využívat spojení více edukačních nástrojů. *„Vždycky je dobré kombinovat“* (I2). Informant I2 usiluje o zužitkování edukačních nástrojů v plné míře tak, aby měly smysl a byl naplno využit jejich potenciál. Jako příklad uvádí dokumentární film, jenž je potřebné obohatit diskuzí, úvodem a závěrem. *„Je dobré využít video jako odrazový můstek k další práci“* (I2).

NPDSVH využívá podle informanta I3 nahrávky pamětníků, prezentace a kopie dvojrozměrných předmětů. Mezi příklady řadí potravinové lístky, dokumenty a dopisy. NPDSVH vytváří vlastní repliky dobových předmětů. I3 popisuje, že využívají vlastní repliku boty vězně z koncentračního tábora, jenž si studenti mohou vyzkoušet.

Všichni informanti z vybraných památných míst se ve svých výpovědích shodují, že **nejúspěšnějším edukačním nástrojem je beseda s pamětníkem**. *„Největší zážitek si odnesou od pamětníka“* (I1). Bohužel dochází k přirozenému odchodu pamětníků. *„Je potřeba se připravit na období, kdy tady ty pamětníci nebudou“* (I2). Informant I3 dodává, že v **NPDSVH** považují za jeden z nejúčinnějších edukačních nástrojů repliky, které mohou studenti vzít přímo do rukou.

5.1.1.4 Kapacita a vytíženost vzdělávacích programů

Památník Lidice ve vzdělávacím středisku Pod Tribunou podle informanta I1 pojme 40 lidí. Školní skupina je rozdělena na dvě či více menších skupinek po 20 studentech, jelikož do určitých expozic je stanoven maximální počet návštěvníků. Pro vzdělávací oddělení je optimální kapacitou jedna školní skupina za den. „*S tím, že nezáleží, jestli má 40, 50 nebo 60 žáků*“ (I1).

Podle **Památníku Terezín** (2017e) mají vzdělávacích místnosti celkovou kapacitou 183 osob. Jídelna a kuchyně disponuje kapacitou 45 osob a ubytovací kapacita pro vícedenní vzdělávací programy je 78 osob ve dvou ubytovacích zařízeních. Památník Terezín dle I2 rozděluje skupiny po 25 studentech. Vzdělávací oddělení je schopné odbavit jednu vícedenní skupinu a dvě až tři skupiny jednodenní. Dle informanta I2 poptávka převyšuje nabídku.

NPDSVH má optimální kapacitu jednoho vzdělávacího programu 25 žáků. „*Už se stalo, že jsme jich měli i třicet, ale už je to hodně, protože práce s nimi je potom těžší*“ (I3). Za jeden den informant I3 uvádí, že je NPDSVH je schopen odbavit 120 studentů v rámci vzdělávacích programů. Školní skupina je tedy rozdělena na dvě menší skupiny. Jedna skupina se zúčastní vzdělávacího programu v muzeu a druhá absolvuje komentovanou prohlídku v Památníku. Skupiny se poté vystřídají z kapacitních důvodů.

Nejvíce skupin do **Památníku Lidice** podle I1 přijíždí před prázdninami během června. **Památník Terezín** má dle informanta I2 nejvytíženější vzdělávací programy v říjnu, listopadu a v jarních měsících. Informant I3 uvádí, že v **NPDSVH** vnímají největší nárůst studentů v květnu, červnu a na přelomu září a října.

5.1.1.5 Tvorba obsahu vzdělávacích programů

Obsah vzdělávacích programů v **Památníku Lidice** je podle informanta I1 tvořen vzdělávacím oddělením. „*Vzdělávací programy pro mateřské, základní a střední školy si tvoříme sami, s tím, že zaměstnanci mají pedagogické vzdělání nebo zkušenosti*“ (I1). Vzdělávací programy jsou předem připravené a neupravují se podle požadavků klientů. „*Pokud pedagog přijde, že v rámci objednávky chce, aby zazněly nějaké věci, tak jim samozřejmě vyjdeme vstříc*“ (I1).

Památník Terezín podle informanta I2 tvoří obsah workshopů vzdělávací oddělení Památník Terezín. Vychází ze znalostí a zkušeností pracovníků vzdělávacího oddělení, které ke konzultaci využívají historické oddělení Památníku Terezín a další kompetentní pracovníky v různých institucích. Dále při tvorbě obsahu spolupracují s pedagogy. *„Přijíždějí sem se školními skupinami a my na nich zkusíme nějaké ty vzdělávací aktivity, které jsme vytvořili a poté je s nimi konzultujeme“* (I2). Většina pracovníků vzdělávacího oddělení má podle něj vzdělání v oblasti humanitních věd, psychologii i učitelství. *„Náš tým je tedy velice různorodý a není to tak, že bychom my sami neměli vzdělání v těch oborech, kterým se věnujeme“* (I2).

NPDSVH tvoří vzdělávací programy v době od prosince do dubna. V tomto období je muzeum uzavřeno. I3 uvádí, že podle předešlé návštěvnosti vzdělávacích programů zhodnotí, které byly úspěšné, a které se rozhodnou vyřadit. *„Obsah vzdělávacích programů se většinou vztahuje k výstavě, kterou tady zrovna máme, ta se každý rok mění.“* (I3). Obsah připravuje edukátorka samostatně. Konzultace provádí s vedoucí NPDSVH, která je sama historičkou. Dále spolupracuje se specialistou Slezského zemského muzea na opevnění. *„Mám tedy informace z první ruky“* (I3). Dále dodává, že nejdůležitější u vzdělávacích programů je přizpůsobit se poptávce. Vytvořit program tak, aby se slučoval se školním kurikulem.

Obsah vzdělávacích programů také bojuje s otázkou rasismu, neonacismu, antisemitismu a podobně.

Památník Lidice svými vzdělávacími programy chce poukázat na problematiku těchto otázek. *„Poukáže se na to, co ty směry jsou schopny způsobit“* (I1).

Památník Terezín se svými vzdělávacími programy především snaží naučit studenty **kritickému myšlení a uvědomění si demokracie jako hodnoty**. *„Vzdělávací programy by taky měly vést k imunitě proti propagandě“*. (I2)

NPDSVH se snaží ve studentech pomocí vzdělávacích programů **vyvolávat vlastenectví**. *„Chceme, aby věděli, že má náš stát dlouholetou tradici, že máme významné lidi“* (I3). Dále informant I3 uvádí, že chtějí docílit, aby studenti sami nad určitými situacemi **přemýšleli**, aby se **vžili** do příběhů lidí. Ve vzdělávacích programech také studenti porovnávají situaci dnes s tím, jaká byla během druhé světové války. *„Chceme, aby byli schopní o daném tématu diskutovat a aby si z toho něco odnesli“* (I3).

5.1.1.6 Chování studentů

Památník Lidice se s neetickým chováním studentů setkává zřídka. „*Starší studenti si neuvědomují, kde se nachází, a jak by se tu měli chovat. Nejedná se tedy vyloženě o neetické chování, spíš se neumí chovat na takovém místě a přistupovat k němu s nějakou pietou*“. (I1)

Památník Terezín se s negativním a neetickým chováním studentů během vzdělávacích programů podle informanta I2 setkává minimálně. Neetické chování ve formě zlehčování některých témat či událostí podle něj může souviset s tím, že **dané problematice neporozumí**. Na druhou stranu se může jednat o **obrannou reakci před emotivním zážitkem**. Současná generace studentů se podle subjektivního názoru informanta I2 liší od svých předchozích vrstevníků. „*Je ale na těch dětech vidět, že jsou úplně někde jinde, než před patnácti lety z hlediska pozornosti*“ (I2).

Neetické chování informant I3 v **NPDSVH** příliš nepozoruje, jedná se spíše o **neinformovanost**. „*Setkali jsme se s romskou skupinou, která si neuvědomovala, že se jich týkal holocaust*“ (I3). Podle informátora I3 je tematika druhé světové války velmi křehká. „*Témata jsou psychicky náročná, člověk to musí podat správně, aby děti pochopily ty principy dobře a nezpůsobily jim nějakou újmu*“ (I3). Velmi důležitý aspekt, který ovlivňuje chování studentů je podle něj také **povaha a přístup edukátora a průvodce**. Jakým způsobem jsou schopni informace studentům předat. „*Záleží, jaký má tón hlasu, jak je zaujme, jestli vytváří různé příběhy*“ (I3). Informant I3 zaznamenává během vzdělávacích programů rozdíl mezi chováním dívek a chlapců. „*Chlapce zajímají spíše technické věci, a některé dívky to téma vyloženě nebaví*“ (I3). Většina z nich je však spokojená. „*Pokud jsou programy dost interaktivní, je živá celá skupina*“ (I3).

5.1.1.7 Poslání vzdělávacích programů

Posláním **Památníku Lidice** je podle I1 připomínka historické události proto, aby se nemohla neopakovat.

Památník Terezín vnímá poslání vzdělávacích programů takto: „*Snažíme se propojovat minulost se současností, tím, že ukazujeme například určité mechanismy propagandy*“ (I2). Dle Památníku Terezín (2017d) je posláním předat informace o historii

holocaustu a zároveň se pomocí vzdělávacích programů zaměřit na historickou i současnou problematiku antisemitismu, rasismu a neonacismu.

NPDSVH uvádí, že „*hlavním posláním vzdělávacích programů je, aby vůbec něco o druhé světové válce věděli*“ (I3). Dále také výchova k občanství, „*aby dokázali ve svém vlastním životě v době, v které žijí reagovat na situace, které se dějí kolem nich. Aby rozpoznali, co je to demagogie, aby měli určité hodnoty*“ (I3).

5.1.1.8 Zpětná vazba

V Památníku Lidice mají studenti k dispozici podle I1 po absolvování vzdělávacího programu dotazník, který však není povinný. „*V rámci dotazníku jsou pro nás stěžejní jejich návrhy na to, o jaký kurz by měli zájem nebo co jim chybělo*“ (I1).

Památník Terezín podle informanta I2 studenti vícedenních vzdělávacích programů před odjezdem vyplní dotazník, jenž slouží ke zjištění, zda jsou dané aktivity přínosné. „*Dále je pro nás největší zpětná vazba to, že se k nám učitelé neustále vrací*“ (I2).

Zpětnou vazbu získává NPDSVH ústně od pedagogů přijíždějících se skupinami. „*Spousta pedagogů chce, aby to opravdu bylo interaktivní, aby děti neseseděly, ale aby něco dělaly a do té činnosti se zapojily*“ (I3). Informant I3 získává užitečné informace od samotných průvodců v Památníku, kteří se školním skupinám také věnují. „*Dokážou mi říct, na co ty děti reagují a na co nereagují*“ (I3). Dotazník NPDSVH využívá zatím pouze krátce a podle I3 do budoucna plánuje vytvořit nové možnosti pro získání zpětné vazby. „*Bohužel učitelé nejsou zas tak ochotní poskytnout čas na závěrečné aktivity, při kterých mohla provést evaluaci*“ (I3).

5.1.2 Další specifické aktivity

Památník Lidice podle informátora I1 v rámci vzdělávacího oddělení připravuje mezinárodní vědomostní soutěž „*Lidice pro 21. století*“. Soutěž je podle Lidice21 (2019) určena českým, slovenským, polským a německým žákům ve věku 10 až 19 let. Cílem soutěže je přispět k uchování památky občanů Lidic, jež byli zavražděni a prohlubovat znalosti v oblasti historických událostí, které se týkají druhé světové války a nacistického totalitního režimu ve 20. století. Soutěž se skládá z vědomostního testu a volného literárního útvaru na vyhlášené téma. V roce 2018 se soutěže podle Lidice 21 (2019)

zúčastnilo 1 894 žáků a 115 škol. Památník dále podle I2 pořádá týdenní letní výtvarné a dramatické dílny pro děti. Další specifickou aktivitou, které se Památník Lidice věnuje, je dětský divadelní kroužek „*PidiLidi*“. Kroužek slouží k uchování tradice dramatické výchovy v Lidicích a členové každoročně vystupují na akcích pořádaných Památníkem.

Památník Terezín se věnuje čtyřem specifickým projektům. Prvním z nich je podle Památníku Terezín (2017f) projekt „*Školákem ve válečných letech*“, jenž byl spuštěn ve školním roce 2015/2016 za účelem „*přiblížení projevů nacistického totalitního režimu dnešním mladým generacím na příkladu školního prostředí v českých zemích.*“ (Památník Terezín 2017f, online). Přihlášené týmy a jednotlivci zpracovávali historii vybrané školy. Výsledky práce byly společně s putovní výstavou vystavovány ve školách, které se do projektu zapojily. Projekt pro zájemce neustále probíhá. Na zmíněný projekt navázal projekt „*Školákem v Protektorátu Čechy a Morava*“, který si klade za cíl představit dnešním studentům, jaké postihy by je provázely v nacistickém režimu. Projekt je podle Památníku Terezín (2017f) složen z pracovních listů, workshopu a vzdělávací webové stránky. Projekt byl v roce 2013 odměněn mezinárodním oceněním, které uděluje asociace Gesellschaft fur Pädagogik und Information.

Projekt „*Za pomníčky*“ je podle Památníku Terezín (2017g) určen ke zdokumentování míst, na kterých se dříve nacházely nacistické tábory a masové hroby v České republice. Cílem je zjištění aktuálního stavu místa. Zjištěné informace jsou uvedeny na webových stránkách projektu. Významným počinem byl v roce 2007 projekt „*Ghetto Terezín, holokaust a dnešek*“. Výsledkem projektu bylo podle Památníku Terezín (2017h) zpracování metodické příručky pro učitele základních a středních škol, kteří na základě publikace mohou čerpat z modelových hodin.

NPDSVH každoročně pořádá příměstský tábor s názvem „*Zapomenutý deník*“, jenž se podle I3 věnuje putování historií v době okupace během II. Světové války pro děti od šesti let. Dalším specifickým aktivitám se prozatím nevěnuje.

5.1.3 Návštěvnost

V **Památníku Lidice** podle I1 nerozlišují, kolik cizinců se zúčastnilo vzdělávacího programu. Tabulka 10 představuje celkový počet návštěvníků a rozlišuje počet studentů,

kteří se zúčastnili vzdělávacích programů. Počet návštěvníků vzdělávacích programů v roce 2018 oproti předchozím rapidně narostl.

Tabulka 11 Návštěvnost Památníku Lidice 2015 – 2018

	2015	2016	2017	2018
Celková návštěvnost	46 039	113 108	160 351	146 156
Studenti cizinci	8 142	9 312	8 844	9 630
Studenti ČR	7 447	5 915	9 802	6 122
Vzdělávání	3 293	3 615	3 069	5 172

Zdroj: Vlastní zpracování podle interního dokumentu Památníku Lidice

Podle informanta I2 většina školních skupin, které navštíví **Památník Terežín**, jsou běžní návštěvníci. Tabulka 12 uvádí celkovou návštěvnost Památníku Terežín. Počet zahraničních studentů, kteří samostatně navštíví Památník, tvoří významnou část z celkové návštěvnosti.

Tabulka 13 představuje počet uskutečněných seminářů a počet zúčastněných studentů. Počet studentů z České republiky vzrůstá, naopak počet studentů z ciziny mírně na ústupu.

Tabulka 12 Návštěvnost Památníku Terežín 2015 – 2019

	2015	2016	2017	2018	2019
Celková návštěvnost	270 564	282 199	286 964	296 749	296 205
Studenti cizinci	124 000	125 064	120 589	124 828	112 094
Studenti ČR	29 502	33 465	35 367	38 223	40 197

Zdroj: Vlastní zpracování podle interního dokumentu Památníku Terežín

Tabulka 13 Počet vzdělávacích programů Památníku Terežín a jejich návštěvnost 2015 – 2019

	2015	2016	2017	2018	2019
Počet uskutečněných jednodenních seminářů ČR	102	113	107	117	101
Počet uskutečněných vícedenních seminářů ČR	44	52	51	45	54
Celkem studenti ČR	5 447	6 416	6 238	6343	6 008
Jednodenní semináře cizinci	30	10	13	25	11
Vícedenní semináře cizinci	34	24	17	29	24
Celkem cizinci	1 556	1 019	1 095	1 419	924
Pedagogické semináře celkem	177	324	390	160	159

Zdroj: Vlastní zpracování podle interního dokumentu Památníku Terežín

NPDSVH sčítá počet návštěvníků vzdělávacích programů podle tabulky 14 od roku 2017. S počtem nabízených vzdělávacích programů stoupá počet zúčastněných studentů.

Tabulka 14 Návštěvnost NPDSVH 2015 – 2018

	2015	2016	2017	2018
Celková návštěvnost	21 308	18 739	20754	21416
Počet nabízených vzdělávacích programů	-	-	9	11
Celkem zúčastněných studentů	-	-	1852	2 165

Zdroj: Vlastní zpracování podle interního dokumentu NPDSVH

5.1.4 Financování

Všechna vybraná památná místa spojená s nacismem vytváří vzdělávací programy jako službu, která ze vstupného neuhradí náklady na jejich přípravu a provoz. **Všechna vybraná památná místa spojená s nacismem jsou příspěvkové organizace pod záštitou Ministerstva kultury České republiky.** Jsou tedy financovány z příspěvků z veřejného rozpočtu od Ministerstva kultury České republiky.

Vzdělávací programy **Památník Lidice** nabízí za jednotnou cenu 45 Kč za žáka, jak uvádí Lidice Memorial (2015b). Pedagogický doprovod má vstup zdarma. Cena obsahuje také vstup do celého areálu a všech expozic. Pokud je skupina větší než 20 žáků, dostane slevu 10% z výše uvedeného vstupného.

Památník Terezín vzdělávací programy Podle Památník Terezín (2017d) poskytuje zdarma v rámci sníženého vstupného, tedy 170 Kč za osobu. Cena zahrnuje vstup do Malé pevnosti, Muzea ghetta a Magdeburské kasárny. Pro vícedenní vzdělávací programy si Památník Terezín neúčtuje náklady za vstupné. Standardní ubytování pro studenty, pedagogy i řidiče stojí 300 Kč na osobu za noc. Příplatek za samostatný pokoj pro jednotlivce ve vícelůžkovém pokoji činí 450 Kč. Stravování Památník Terezín poskytuje skupině od patnácti osob. Stravování ve formě oběda mohou využít také účastníci jednodenního semináře. Oběd stojí 95 Kč, snídaně 85 Kč a večeře 90 Kč. Ceny jsou uvedeny na osobu.

NPDSVH zpoplatňuje všechny vzdělávací programy podle SZM (2020b) za stejnou částku 20 Kč „*Vstupné je spíše symbolické, abychom nalákali co nejvíce studentů*“ (I3).

Památník Lidice financuje podle I1 vědomostní soutěž „*Lidice pro 21. století*“ z vlastních zdrojů a s pomocí dotace z Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy s dotačním titulem „*Podpora vzdělávacích aktivit národnostních menšin v roce 2020*“. Dotace a granty na vzdělávací programy Památník Lidice v současné době žádné nevyužívá. „*Finančních prostředků je dostatek a pracujeme s tím, co máme*“ (I1).

Památník Terezín při tvorbě dalších specifických projektů, například projekt „*Školákem v Protektorátu Čechy a Morava*“ nebo projekt „*Školákem ve válečných letech*“ byl podle Památníku Terezín (201f) podporován z grantu, který poskytla instituce International Coalition of Sites of Conscience se sídlem v USA. Památník Terezín podle informanta I2 obdržel grant k rozšíření ubytovacích kapacit. Projekt „*Za pomníčky*“ byl spolufinancován z příspěvku Nadačního fondu obětem holocaustu.

NPDSVH a informant I3 dodává, že na muzejní pedagogiku nejsou vytvořeny speciální granty. Informant I3 uvádí, že bylo zažádáno o grant Ministerstva kultury na dramatický kroužek, ale bez úspěchu. „*Většinou pohoříme na těch financích, že i já se snažím minimalizovat náklady na muzejní pedagogiku, tím, že si všechny materiály dělám sama, i když bych chtěla dětem dát něco kvalitnějšího než to, co jsem si tady vytiskla a*

udělala na počítači, ale nejsou možnosti o ty finance zažádat a muzeum má taky omezený rozpočet“ (I3). V kraji také podle I3 nejsou sponzoři, kteří by na muzejní pedagogiku dokázali přispět. „*My jsme kultura, v kultuře je strašně málo peněz*“ (I3). Nejdražší položkou při tvorbě vzdělávacích programů jsou podle něj pomůcky.

5.1.5 Propagace

Všechna vybraná památná místa propagují své vzdělávací programy na vlastních **webových stránkách** a za **nejúspěšnější** formu propagace považují **ústní reklamu**. Všechna vybraná památná místa uvedla, že klientela zůstává často stejná a atraktivita navštěvují každoročně stejné školy a pedagogové.

Památník Lidice propaguje vědomostní soutěž podle I1 pomocí rozesílání emailů vybraným školám, které chce oslovit. Památník Lidice využívá placenou reklamu v rámci daru. „*Zpropagují nám nějakou akci nebo vzdělávací programy v rámci sponzorství*“ (I1). Za dobrou propagaci Památník Lidice považuje **semináře pro pedagogy**. „*Protože když tady učitel absolvuje seminář pro pedagoga, tak sem pak vlastně přiveze tu školu*“ (I1). Památník Lidice vydává **brožury** o vzdělávacích programech a zvláště vydává brožury k vědomostní soutěži. Jsou k dispozici v Památníku Lidice ve stojanech u pokladen.

Památník Terežín propagaci jako takovou nevytváří, jelikož má kapacitu naplněnou. „*Termíny na vícedenní semináře máme na příští školní rok téměř všechny plné*“ (I2). Za formu propagace lze považovat vzdělávací a informační bulletin, jenž vzdělávací oddělení vydává jako **Zpravodaj Památníku Terežín**. K dostání je v tištěné a elektronické verzi s aktuálními informacemi ohledně aktivit vzdělávacího oddělení v českém i anglickém jazyce.

NPDSVH propaguje vzdělávací programy pomocí **letáků**, které podle I3 rozdává na vzdělávacích programech pro učitele v rámci celého Slezského zemského muzea. Oslovování pomocí rozesílání emailů do škol se nesešlo s úspěchem. Za úspěšný nástroj pro propagaci považuje I3 vytvořený účet na sociální síti **Facebook**. Velkou propagaci zaručil Památníku dle I3 **dotační program** Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy s titulem „*Vzdělávací programy paměťových institucí do škol*“. „*Hlavně díky tomu projektu k nám začaly jezdit i školy z Čech, z Prahy nebo z Brna*“ (I3). Dotační

program podle MŠMT (2017) přispívá jednotlivým školám na náklady spojené s absolvováním vzdělávacích programů ve vybraných Památnících a muzeích.

5.1.6 Spolupráce

Památník Lidice spolupracuje s určitými pedagogy. „*Ti nám dělají například porotce v soutěžích*“ (I1). Na Mezinárodní vědomostní soutěži pro mládež společně s Památníkem Lidice spolupracuje Ústav pro studium totalitárních režimů a Filozofická fakulta Univerzity Karlovy. Dále vzdělávací oddělení podle I1 spolupracuje s Koordinačním centrem česko-německé výměny mládeže TANDEM při tvorbě odborných fór, s muzeem Slovenského národného povstania. Dlouhodobou spoluprací Památník Lidice vytváří se Slezským zemským muzeem.

Památník Terezín navazuje spolupráci s pedagogy především na projektech. Podle informanta I2 se jedná o pedagogy, kteří absolvovali vzdělávací program pro učitele. Dále Památník Terezín úzce spolupracuje s Auswitch- Birkenau, s Památníkem Ravensbruck, s památníkem Yad Vashem v Jeruzalémě a celou řadou dalších památných míst. Společně spolupracují na společných vzdělávacích projektech.

Památník Terezín na projektech spolupracuje s celou řadou institucí. Například projekt „*Školákem ve válečných letech*“ vznikl společně s Národním pedagogickým muzeem a knihovnou J. A. Komenského, Institutem Tereziánské iniciativy a Národním institutem pro další vzdělání. Díky projektu „*Ghetto Terezín, holokaust a dnešek*“ vznikla spolupráce s USC Shoah Foundation Institute for Visual History and Education.

NPDSVH měla navázanou spolupráci se základní školou v Hrabyni. Úzce spolupracuje podle I3 Památník také s Lidicemi na literární soutěži. NPDSHV využívá asociace muzeí a galerií, která pořádá konference, workshopy a semináře, jenž se věnuje muzejní pedagogice.

Památník Lidice podle informanta I1 **spolupracuje** s Prago Tour a obecně prospěšnou organizací Dalekohled'. Spolupráce spočívá v nabízení jejich vzdělávacích programů. **Památník Terezín** a **NPDSVH** s cestovními kanceláři ani cestovními agenturami **nespolupracují**.

Památník Lidice se stravovacími a ubytovacími zařízeními **nespolupracuje**. „*Pokud je potřeba, využijeme restauraci v Lidické galerii, která je u nás v nájmu*“ (I1). Pro školní skupiny restaurace Lidická galerie poskytuje možnost rezervace. Jelikož má podle informanta I2 **Památník Terežín** vlastní ubytovací i stravovací kapacity, **nespolupracuje** s dalšími subjekty v okolí.

NPDSVH rovněž **nespolupracuje** s danými subjekty, avšak ve správní budově památníku se nachází restaurace.

5.1.7 Možnosti budoucího rozvoje

Památník Lidice bude **rozšiřovat kapacitu vzdělávacích místností**. Vzdělávací programy budou nově využívat prostory Lidické galerie, které disponují větší kapacitou. I1 uvádí, že kapacita těchto prostor pojme 60 lidí. Památník Lidice se chce více zaměřit na vzdělávání pedagogů. Ubytovací prostory Památník Lidice má, ale **neplánuje** organizovat vícedenní semináře.

Památník Terežín nově **rozšíří kapacitu ubytovacích zařízení**. „*Chtěli bychom nebo tedy pracujeme na tom, že jí navýšíme, protože ten zájem o naše vícedenní semináře je docela velký*“ (I2). Dále také plánuje **zvýšení kapacity vzdělávacích prostor a personální rozšíření**. Vzdělávací oddělení Památníku Terežín bude nadále budovat a **rozvíjet nabídku workshopů**. „*Chceme dále klást větší důraz na propojování historické látky se současnými trendy*“ (I2).

NPDSVH bude nově **pořadatelem výtvarné soutěže** spojené s výročím Národního památníku. Dále buduje **literární soutěže** pro školy a snahou je vytvořit **dramatický kroužek**. „*Poptávka je, ale my jsme omezení jak finančně, personálně, tak i prostorem*“ (I3). Dále dle informanta I3 je více než žádoucí zařadit do výstav **více interaktivních prvků**, které budou doplňovat obsah vzdělávacích programů. „*Chceme programy tvořit více interaktivnější formou, aby to děti bavilo, aby studenti sami tvořili kostru toho vzdělávacího programu a my už fungovali především jako pomocníci*“ (I3).

5.2 Vybrané atraktivity spojené s komunismem

5.2.1 Nabídka vzdělávacích programů

5.2.1.1 Organizace vzdělávacích programů

Památník Vojna je podle muzea Příbram (2020b) jednou z pěti poboček hornického muzea v Příbrami. Památník Vojna **nemá** nabídku vzdělávacích programů. Školní skupiny využívají komentované prohlídky a dobrovolně podle informanta I4 mohou využít pracovní listy. Muzeum Příbram vytváří v některých ze svých poboček vzdělávací programy, ale pouze pro menší děti. Památník Vojna neorganizuje vzdělávací semináře pro pedagogy.

Národní památník na Vítkově je součástí Národního muzea, které nabízí podle informanta I5 vzdělávací programy přibližně od roku 2010. Tématikou komunistického režimu se mimo jiné zabývá i Památník Jana Palacha ve Všetatech, který spravuje Národní muzeum. Národní památník na Vítkově podle Národního muzea (2020b) nabízí vzdělávací programy pro základní a střední školy. Prostory Národního památníku nedisponují speciálním vzdělávacím střediskem a nevytváří vzdělávací programy určené pedagogům.

Památník Vojna nezaměstnává pracovníka, jenž by se specializoval výhradně na školní skupiny.

Národní Památník na Vítkově společně s ostatními pobočkami Národního muzea podle informanta I5 využívá šest externích pracovníků, kteří zajišťují práci lektorů. Ve většině případů se jedná o studenty historie. Tvorbě a zajištění chodu vzdělávacích programů se věnuje **jeden** pracovník. K dispozici využívá produkční Národního muzea.

Rezervaci komentované prohlídky pro školní skupiny je možné v **Památníku Vojna** zajistit telefonicky. **Národní Památník na Vítkově** vyřizuje rezervace vzdělávacích programů prostřednictvím e-mailu

5.2.1.2 Produkty trhu vzdělávacích programů

Památník Vojna nabízí pouze dobrovolné pracovní listy, které jsou tvořeny pro střední školy. Pracovní listy jsou dostupné na webových stránkách hornického muzea Příbram a navazují na stálou expozici v Památníku. Památník Vojna podle respondenta R4 nabízí komentovanou prohlídku Památníku, která je svým výkladem přizpůsobena druhému stupni základní školy a středním školám.

Národní památník na Vítkově nabízí dle informanta I5 škálu pracovních listů, které slouží přímo při vzdělávacím programu. Vybrané pracovní listy rozšiřují výuku také po navštívení Památníku během vyučovacích hodin. Národní památník na Vítkově zaměřuje vzdělávací programy nejen samotnou historii Národního památníku, ale také na dějiny Československa od začátku druhé světové války po sametovou revoluci. Vzdělávací program se podle informanta I5 skládá z lektorovaného programu a samostatné práce studentů, kteří ve skupině vypracují referát k zadanému tématu, který je na konci vzdělávacího programu představen ostatním. Nabídku vzdělávacích programů popisuje tabulka 14.

Tabulka 15 Přehled nabídky vzdělávacích programů v Národním památníku na Vítkově

Název	Cílová skupina	Časová náročnost	Cíl programu
Příběh Památníku	II.stupeň ZŠ	120 minut	Využití interaktivní prohlídky, písemných a obrazových materiálů k badatelské práci ve skupinách Prohloubení znalostí o Památníku a zasazení informací do širšího kontextu dějin
Mauzoleum Klementa Gottwalda a objevování balzamovací knihy	II.stupeň ZŠ a střední školy	90 minut	Využití dobových fotografií a dokumentů k odkrývání minulosti Seznámení s historií Památníku po roce 1948
Křižovatky české a československé státnosti	II.stupeň ZŠ	90 minut	Využití sbírkových předmětů, pracovních listů a slepé mapy Vlastní odhalování nových historických informací Prohloubení znalostí dějin 20. století na časové ose

50. léta v Československu	II.stupěň ZŠ a střední školy	90 minut	Využití propagandistických plakátů, dopisů Milady Horákové a pracovních listů Prohloubení znalostí o komunistické moci v Československu Analýza dopisů, seznámení s kultem osobnosti, rozvíjení kritického myšlení
Od Mnichova po Ležáky	II.stupěň ZŠ a střední školy	90 minut	Využití práce s textem a sbírkovými předměty a tvořivé dramatiky Prohloubení znalostí československých dějin 1938 až 1942 Tvorba vlastního názoru
Od pražského jara po sametovou revoluci	II.stupěň ZŠ a střední školy	90 minut	Využití sbírkových předmětů a expozice a pracovních listů Rozvíjení kritického myšlení nad souvislostmi a příčiny pádu komunismu v Československu
Pražské jaro, okupace a Jan Palach	II.stupěň ZŠ a střední školy	90 minut	Využití poslechu hudby, replik plakátů, tiskovin a vládních dokumentů Prohloubení znalostí – Jan Palach, rok 1968
Umělecká podoba Národního památníku na Vítkově	II.stupěň ZŠ a střední školy	90 minut	Využití umělecké výzdoby Propojení umělecké výzdoby a dějin Památníku Porozumění dějinám umění a významu umělecké výzdoby v Památníku

Zdroj: Vlastní zpracování podle Národního muzea (2020b)

Pracovní list **Památníku** **Vojna není** k dispozici v anglické mutaci. Dokumenty a expozice v Památníku obsahují anglickou mutaci. **Národní Památník na Vítkově nenabízí** vzdělávací programy pro cizince ve své stálé nabídce, ale dokáže připravit vzdělávací program také v angličtině. Podle informanta I5 možnosti vzdělávacího programu nevyužívají přímo cizinci, ale soukromé školy ve Středočeském kraji, které vyučují v cizím jazyce. Pracovní listy, které slouží ke vzdělávacím programům, nejsou dostání v anglické mutaci. „*Nezaznamenali jsme zájem*“ (I5).

5.2.1.3 Edukační nástroje

Využití edukační nástroje Národního Památníku na Vítkově popisuje výše uvedená tabulka 14.

Památník Vojna dle informanta I4 využívá k promítání čtyři dokumenty s nahrávky pamětníků. Dokument je možné v kopiích také zakoupit. „*Učitelé, kteří k nám jezdí*“

každoročně, mají dokument k dispozici a pouští ho dětem už ve škole nebo cestou sem. Studenti tak mají představu, kam vlastně jedou.“ (I4)

Dříve Památník Vojna využíval dva pamětníky, kteří prohlídky pro školní skupiny dle zájmu lektorovali.

Národní Památník na Vítkově využívá podle I5 videa, multimediální a dotykovou tabuli, jenž slouží k práci s mapou, sbírkové předměty, prameny, expozici, hudební nahrávky, dramatickou výchovu a pracovní listy.

Památník Vojna za nejúspěšnější edukační nástroj považuje dle I4 **pamětníky**, kteří skupinu sami provázeli. *„Ta autenticita z toho byla nejsilnější“ (I4)*. Dále také autentické předměty a zachovalé místnosti s dobovým vybavením.

Národní Památník na Vítkově považuje za nejvíce přínosné **zprostředkování vlastního silného prožitku a ukazování příběhu konkrétních lidí**, jenž postihl určitý osud. *Pokud dáme možnost studentům, aby si to nějakým způsobem prožili, tak to má největší úspěch (I5)*.

5.2.1.4 Kapacita a vytíženost vzdělávacích programů

Památník Vojna rozděluje podle informanta I4 přijíždějící školní skupiny na menší skupiny po 25 studentech. Památník Vojna je dle I4 schopna odbavit 16 školních skupin denně.

Národní Památník na Vítkově uvádí podle Národního muzea (2020b) kapacitu jednoho vzdělávacího programu na 25 žáků. Národní Památník na Vítkově je schopen odbavit dvě skupiny ve stejný čas, tedy 50 studentů. Ideálním stavem jsou tři skupiny po padesáti studentech, tedy 150 studentů denně. Tento stav však nastává pouze v době svátků nebo významných událostí. *„Většinou se přihlásí na jeden den padesát dětí“ (I5)*. Národní Památník je schopen odbavit více vzdělávacích programů za jeden den, ale školy podle informanta I5 v odpoledních hodinách nemají zájem.

Nejčastěji **Památník Vojna** navštěvuje 8. a 9. třída základní školy a střední školy. Určitou část návštěvníků tvoří studenti vysokých škol. Nejvíce studentů na prohlídku do Památníku Vojna přijíždí z Prahy.

Vzdělávacích programů v **Národním památníku na Vítkově** nejvíce využívají studenti druhého stupně základních škol z Prahy a středních Čech. *„Pravidelně přijíždějí také děti z Ostravy a Karviné, které každoročně navštěvují Prahu“ (I5)*.

Nejvytíženější jsou v **Památníku vojna** podle informanta I4 měsíce květen a červen a září. „*V těchto měsících to jsou i tři školy za den*“ (I4). V těchto měsících tvoří školní skupiny dle R4 přibližně 80% celkové návštěvnosti.

V **Národním památníku na Vítkově** dochází k největšímu nárůstu návštěvnosti vzdělávacích programů v květnu, v říjnu a v listopadu. „*Právě s ohledem na ty státní svátky*“ (I5).

5.2.1.5 Tvorba obsahu vzdělávacích programů

V **Památníku vojna** je komentovaná prohlídka přizpůsobena věku studentů délkou prohlídky a množstvím přednesených informací. „*Do jaké odborné hloubky a kontextové šíře se ten výklad provádí*“ (I4). Památník se snaží komentovanou prohlídkou a pracovními listy dle I4 vyvolat emoce.

Národní Památník na Vítkově vytváří podle informanta I5 vzdělávací programy v souvislosti se stálou expozicí a vzdělávací programy, které se vážou na aktuální výstavu. Prostřednictvím vzdělávacích programů navazuje na znalosti studentů. Vzdělávací programy vytváří muzejní pedagog společně s historickým oddělením Národního muzea.

Vzdělávací programy zasahují také do problematiky dnešní společnosti. **Památník vojna** vzdělávacími listy a komentovanou prohlídkou podle informanta I4 **obnovuje mravní hodnoty** a upozorňuje na sílu komunistického režimu, jenž vytvářel vykonstruované procesy a stejně jako nacistický režim ničil odpůrce

Národní Památník na Vítkově vzdělávacími programy podporuje vlasteneckví studentů a upozorňuje na stále pokračující války. „*Je tu tubus, ve kterém jsou nad sebou vyrovnané hlíny z různých bojišť, kde českoslovenští nebo čeští vojáci za posledních 120 let bojovali a je tam stále nechané volno, což ukazuje na to, že další války můžou nastat*“ (I5). Dochází tak k uvědomění studentů během vzdělávacích programů. Podle informanta I5 je nutné přizpůsobit vzdělávací programy studentům tak, aby jim informace byly předávány s citem.

5.2.1.6 Chování studentů

Památník Vojna i Národní Památník na Vítkově navštěvují především školní skupiny s pedagogy, kteří mají k této části historie kladný přístup a chtějí ho předat svým studentům. Proto informant I4 zmiňuje, že velkou roli hraje při chování studentů sám pedagog. „*Pokud dokáže ty studenty nadchnout a připravit, těch dětí je výrazně víc, které to potom baví*“ (I4). Většina skupin do Památníku Vojna i Národního Památníku na Vítkově podle informantů I4 a I5 přijede připravena a studenti mají znalosti o daném historickém tématu ze školy. Informant I4 u většiny studentů při komentované prohlídce vnímá **údiv**. „*Většina studentů je překvapená, že to opravdu existovalo*“ (R4).

Chování studentů v **Památníku Vojna** ovlivňuje také počet navštívených atraktivit za jeden den. „*Jsou případy, že jsme třetí Památník, který za ten den navštíví, takže to jejich nadšení klesá*“ (I4).

Při vzdělávacím programu věnovanou mauzoleu Klementa Gottwalda v **Národním památníku Vítkově** někteří studenti odmítají, čímž vykazují zvýšené emoční napětí v podobě **strachu**. „*Stalo se nám, že tam i dvě studentky omdlely*“ (I5). Celkové zklidnění studentů informant I5 pozoruje v určitých částech expozice, například v kapli padlých nebo u hrobu neznámého vojína. „*Na to reagují a zmlknou. Je to takové zvláštní ztišení*“ (I5).

Informant I4 v **Památníku Vojna** ani informant I5 v **Národním památníku na Vítkově nepozorují** neetické chování. Vnímají pouze určitý nezájem některých studentů o historii. „*Jeden student mi v kapli padlých řekl, že mu to je jedno*“ (I5). Podle I5 velmi záleží na lektorovi, jakým způsobem dokáže se skupinou pracovat. Neetickému chování podle informanta I5 předchází učitelé, kteří žáky předem upozorní, jak se mají na památném místě chovat.

5.2.1.7 Poslání vzdělávacích programů

Památník Vojna se snaží svojí činností primárně **upozornit na opomíjenou historii**. „*Všichni ví, co byla druhá světová válka. Ale že se něco o hodně menšího, ale z principu podobného odehrálo kousek od Prahy, 10 let po válce, že umírali lidé z důvodu režimu, to už se moc neví*“ (I4).

Poslání vzdělávacích programů **Národního památníku na Vítkově** vychází z celkového poslání Národního muzea, zkrátka **vzdělávat**.

5.2.1.8 Zpětná vazba

Zpětnou vazbu **Památník Vojna** získává tím, že pedagogové navštěvují Památník opakovaně. Dotazníky ani jinou formu evaluace nevytváří.

Národní památník na Vítkově získává zpětnou vazbu pomocí dotazníků, které vyplňují pedagogové na konci vzdělávacího programu. Dotazník se podle respondenta R5 skládá z hodnocení programu, prožitku, nedostatků a přínosu informací pro studenty. Většina pedagogů je s programem podle informanta I5 spokojená.

5.2.2 Další specifické aktivity

Památník Vojna nepořádá žádné specifické akce určené studentům. Je součástí projektu „*Příběhy našich sousedů*“, které pořádá Člověk v tísni.

Národní památník na Vítkově každoročně organizuje ve spolupráci s kinem Lucerna speciální lektorovaný vzdělávací program, který propojuje historický film a vybrané historické téma, jenž se zabývá dědictvím totalitárních režimů. Projekci filmu doplňuje debata a vzdělávací program v Národním památníku na Vítkově. V roce 2019 se akce zúčastnilo podle informanta I5 přibližně 700 studentů. Dále Národní muzeum organizuje letní **týdenní příměstské tábory**. V letošním roce 2020 se příměstský tábor bude věnovat tématu druhé světové války.

5.2.3 Návštěvnost

Návštěvnost Památníku Vojna v letech 2017 a 2018 výrazně klesla, avšak v roce 2019 opět zájem návštěvníků vzrostl, jak představuje tabulka 15.

Tabulka 16 Návštěvnost Památníku Vojna 2015 – 2019

2015	2016	2017	2018	2019
18 549	19 092	16 674	15 415	19 922

Zdroj: Vlastní zpracování podle interního dokumentu Památníku Vojna

Národní památník na Vítkově pozoruje podle tabulky 17 rostoucí počet plně placených návštěvníků. Počet studentů absolvujících vzdělávací programy se s odchylkou v roce 2017 udržuje ve stejné linii. Zvyšování návštěvnosti vzdělávacích programů napomohl grant Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy, jenž podporoval školy ze sociálně vyloučených oblastí. „*Vybrané školy jsou finančně podpořeny, aby navštívili příspěvkové organizace Ministerstva kultury. Částka jim zaplatí autobus a program*“ (I5).

Tabulka 17 Návštěvnost Národního památníku na Vítkově

	2015	2016	2017	2018	2019
Plné vstupné	6 941	8 378	9 097	14 112	25 219
Snížené vstupné	4 459	5 446	5 780	4 582	-
Školní výpravy	2 456	1 901	1 582	1 675	-
Vzdělávací program	1 604	1 300	2 763	1 643	-

Zdroj: Vlastní zpracování podle interního dokumentu Národního památníku na Vítkově

5.2.4 Financování

Vstupné do **Památníku Vojna** pro studenty činí 20 Kč za osobu. Vstupné nepokryje náklady na provoz. Podle informanta I4 je Památník Vojna financován dostatečně.

Vstupné vzdělávacího programu v **Národním památníku na Vítkově** pro základní školy činí 900 Kč za třídu, pro střední školy činí také 900 Kč za třídu a 40 Kč za žáka. Pedagogický doprovod má vstupné zdarma. Vstupné nepokryje náklady památníku, ale dokáže vydělat na provoz vzdělávacích programů. „*Dokázali jsme si vydělat na výplatu lektorům, pomůcky, a ještě nám zbylo*“ (I5).

Národní muzeum společně s **Národním památníkem na Vítkově** jsou **příspěvkovou organizací Ministerstva kultury**.

Muzeum Příbram společně s **Památníkem Vojna** jsou **příspěvkovou organizací Středočeského kraje**.

Grantů v současné době **Památník Vojna**, ani **Národní památník na Vítkově** v souvislosti se vzdělávacími programy nevyužívá.

Hornické muzeum Příbram společně s Národním muzeem využily grant Ministerstva kultury s názvem „*Dotkni se 20. století*“, díky kterému zhotovily pracovní listy.

5.2.5 Propagace

Obě památná místa spojená s komunismem propagují vzdělávací programy na webových stránkách a za nejúspěšnější formu propagace uvádí ústní reklamu, která je tvořena formou předávání zkušeností navzájem mezi lidmi.

Památník Vojna pracovní listy propaguje pouze na webových stránkách, kde jsou k dispozici ke stažení. Jinou formu v rámci vzdělávání v Památníku dle I4 nevyužívá.

Pro **Národní památník na Vítkově** a Národní muzeum, je formou propagace především grant Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy pro podporu škol ze sociálně vyloučených oblastí. „*Díky tomu k nám přijede přibližně tisíc studentů*“ (I5). Dále k propagaci podle respondenta I5 Národní muzeum využívá propagačních materiálů, které jsou rozesílány prostřednictvím e-mailu do škol. „*Vytvářím mailing list z učitelů, kteří u nás byli a těm tu nabídku posílám*“ (I5). Dále se propaguje na Facebooku. Placenou reklamu k propagaci vzdělávacích programů Národní muzeum nevyužívá.

5.2.6 Spolupráce

Památník Vojna úzce spolupracuje s Památníkem Lidice a Památníkem Lety a Národním muzeem. Spolupráce se školami Památník Vojna přímo nenavazuje. Spolupracuje s pedagogy formou přátelské spolupráce, jelikož tyto pedagogové navštěvují Památník každoročně. Památník Vojna těmto vybraným školám připravuje v rámci určitého výroční přednášku.

Národní muzeum spolupracuje při tvorbě vzdělávacích programů s Karlovou univerzitou a Ústavem pro studium totalitárních režimů.

Památník Vojna spolupracuje s Podbrdským muzeem a Památníkem Antonína Dvořáka. „*Řešíme společně propagaci a doporučujeme si praktické věci, například ohledně spolehlivosti jednotlivých firem*“ (I5).

Památník Vojna a Národní památník na Vítkově nespolupracují s cestovními kanceláři ani cestovními agenturami. Dále obě památná místa **nespolupracují** se stravovacími a ubytovacími subjekty.

5.2.7 Možnosti budoucího rozvoje

Památník Vojna plánuje **vybudovat 3D vizualizace jak budov, tak i postav**. Dále plánuje do expozice **zabudovat QR kódy**. Vzdělávací programy Památník Vojna podle informant I4 prozatím **vytvářet nebude**. „*Zatím trochu váháme, z jaké strany to uchopit, aby to nebylo podbízení a nevyznělo to úsměvně. Zatím nepřišel ten nápad, jak to pojmout*“ (I4).

Informant I5 zmiňuje, že vzdělávací programy **Národního památníku na Vítkově** i obecně Národního muzea **fungují dostatečně**, proto **není** zapotřebí něco výrazně **měnit**. Podle informanta I5 se do budoucna nabídka vzdělávacích programů bude **nadále rozšiřovat**. Informant I5 chce také do budoucna apelovat na rostoucí význam vzdělávacích programů. Připomínky a přání muzejních edukátorů při tvorbě expozice by podle něj měly mít větší váhu.

5.3 Analýza výsledků

Na základě provedeného výzkumu a zjištěných informací byly vytvořeny tabulky 18 a 19 za účelem přehledného grafického shrnutí nejzásadnějších získaných informací ke komparaci.

Tabulka 18 Shrnutí klíčových výsledků analýzy vzdělávacích programů památných míst spojených s dědictvím totalitárních režimů

	Památník Lidice	Památník Terezín	NPDSVH	Památník Vojna	Národní památník na Vítkově
Zahájení vzdělávacích programů	Od 2008	Od 1993	Od 2013	-	Od 2010
Počet Vzdělávacích Středisek	1	4	0	0	0
Počet pracovníků vzdělávacího oddělení	2	8	1	0	1
Počet nabízených vzdělávacích programů pro 2.stupeň ZŠ a SŠ	5	11	6	0	8
Maximální možný počet odbavených studentů za den	90	228	120	200	150
Forma zpětné vazby	Nepovinný dotazník	Dotazník pro účastníky vícedenních vzdělávacích programů	Ústní formou Nepovinný dotazník	Ne	Nepovinné dotazníky

Zdroj: Vlastní zpracování

Tabulka 19 Shrnutí nabídky vzdělávacích programů památných míst spojených s dědictvím totalitárních režimů

	Památník Lidice	Památník Terezín	NPDSVH	Památník Vojna	Národní památník na Vítkově
Nabízené specifické aktivity	Vědomostní soutěž Lidice pro 21.století Dramatický kroužek PidiLidi	Školákem ve válečných letech Školákem v Protektorátu Čechy a Morava Za pomníčky Ghetto Terezín, holokaust a dnešek	Příměstský tábor Zapomenutý deník	Výstava Příběhy našich sousedů	Příměstský tábor Vzdělávací program s filmem
Cena Vzdělávacích programů	45 Kč /osoba	Zdarma v ceně sníženého vstupného 170 Kč	20 Kč/ osoba	20 Kč osoba	900 Kč za třídu
Druh využívané Propagace	Webové stránky Emailing brožury	Webové stránky vzdělávací informační bulletin	Webové stránky profil na Facebooku tvorba letáčků	Webové stránky Ústní reklama	Webové stránky Emailing Profil na Facebooku
Spolupráce stravovací a ubytovací subjekty	Ne	Ne	Ne	Ne	Ne
Spolupráce s CK a CA	Prago Tour Dalekohled'	Ne	Ne	Ne	Ne
Budoucí rozvoj vzdělávacích programů	Tvorba nových vzdělávacích prostor	Rozšíření kapacity ubytovacích zařízení a vzdělávacích prostor Personální rozšíření	Tvorba dramatického kroužku	3D vizualizace QR kódy	Rozšíření nabídky vzdělávacích programů

Zdroj: Vlastní zpracování

Na základě provedeného výzkumu bylo zjištěno, že:

- I. Vlastními vzdělávacími středisky disponuje pouze Památník Lidice a Památník Terezín.
- II. Památník Terezín jako jediný Památník v České republice pořádá vícedenní vzdělávací programy a poskytuje stravovací a ubytovací služby zúčastněným studentům
- III. Památník Lidice a Památník Terezín nabízí akreditované vzdělávací semináře pro pedagogy
- IV. Všechny zkoumané atraktivity kromě Památníku Vojna zaměstnávají alespoň jednoho pracovníka, jehož hlavní náplní práce je tvorba a realizace vzdělávacích programů.
- V. Všechny zkoumané atraktivity kromě Památníku Vojna nabízí ve své nabídce více než jeden vzdělávací program. Obsah a formu vzdělávacího programu přizpůsobují věku studentů, pro které je daný vzdělávací program určen.
- VI. Památník Lidice a Památník Terezín nabízí konkrétní vzdělávací programy v anglické mutaci. Ostatní zkoumané atraktivity jsou schopny vytvořit personalizovanou nabídku pro zahraniční studenty, avšak ve stálé nabídce je nenabízí.
- VII. Nejúspěšnějším edukačním nástrojem je podle všech zkoumaných atraktivit beseda s pamětníky. Počet pamětníků se bohužel úměrně k jejich věku snižuje.
- VIII. Nejvyšší návštěvnost vzdělávacích programů zkoumané atraktivity zaznamenávají v měsících květen, červen, září a říjen.
- IX. Zkoumané atraktivity se nesetkávají s neetickým chováním studentu či učitelů. Ve většině případů nepřiměřené chování vychází z nevědomosti studentů nebo z obranné reakce proti negativní emoci. Na studentech pozorují uvědomění, ztišení a pocit smutku.
- X. Hlavním posláním vzdělávacích programů zkoumaných atraktivit je informovanost žáků, tvorba vlastního kritického myšlení jedince a budování

mravních hodnot. Tím se zkoumané atraktivity snaží předejít projevům rasismu, antisemitismu a neonacismu.

- XI. Nejnavštěvovanější zkoumanou atraktivitou je Památník Terezín. Nejméně navštěvovanou atraktivitou z vybraných památných míst je Památník Vojna, který nabízí pouze pracovní listy.
- XII. Všechny zkoumané atraktivity jsou příspěvkovou organizací Ministerstva kultury České republiky, tudíž peníze získávají z vlastní výdělečné činnosti, sponzoringu, grantů, a především z veřejného státního rozpočtu.
- XIII. Všechny zkoumané atraktivity zaznamenali nárůst zájmu o vzdělávací programy a v případě Památníku Vojna o pracovní listy. Poptávka po vzdělávacích programech Památníku Terezín převyšuje dostupnou kapacitu a nabídku vzdělávacích programů.
- XIV. Všechny zkoumané atraktivity plánují rozvoj svých vzdělávacích programů z hlediska tvorby nových workshopů, interaktivních pomůcek, zvyšování kapacity vzdělávacích středisek a z pohledu personálního obsazení.

5.4 Dotazníkového šetření

Empirický výzkum vychází z online dotazníku. Cílem dotazníkového šetření byl průzkum poptávky po vzdělávacích programech památných míst spojených s dědictvím totalitárních režimů. Dotazník byl rozeslán prostřednictvím e-mailu pedagogům, kteří vyučují dějepis, český jazyk, občanskou výchovu, základy společenských věd a předmět člověk a společnost na druhém stupni základních škol a středních škol v Pardubickém, Královéhradeckém a Libereckém kraji, kteří tvořili stanovený vzorek. Dotazník byl vytvořen za pomoci služby Survio, která se specializuje na tvorbu online dotazníků. Celkem bylo osloveno 280 pedagogů a dotazník vyplnilo 141 z nich. Návratnost tedy činila 51%.

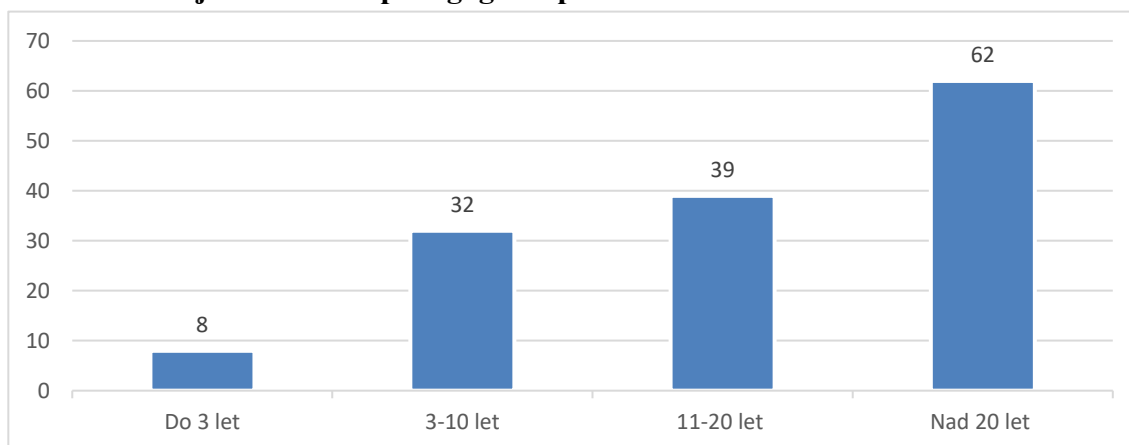
Online dotazník byl tvořen čtrnácti otázkami. První třetina otázek se věnovala identifikačním otázkám, které si kladly za cíl zjistit délku pedagogické praxe a zainteresovanost jednotlivých pedagogů k tématu. Hlavní část online dotazníku byla

zaměřena na průzkum poptávky po památných místech spojených s dědictvím totalitárních režimů a využití jejich edukačních programů. Další část zkoumala preference pedagogů a zpětnou vazbu ohledně přínosnosti vzdělávacích programů pro studenty. Poslední část dotazníkového šetření zkoumala emoce a pozornost studentů, které pedagogové při exkurzi pozorují. Zjištěné hodnoty byly následně graficky zpracovány. Vzor použitého dotazníku se nachází v příloze č. 3.

5.4.1 Výsledky dotazníkového šetření a jejich rozbor

5.4.1.1 Identifikační údaje

Graf 1 Jaká je délka Vaší pedagogické praxe?

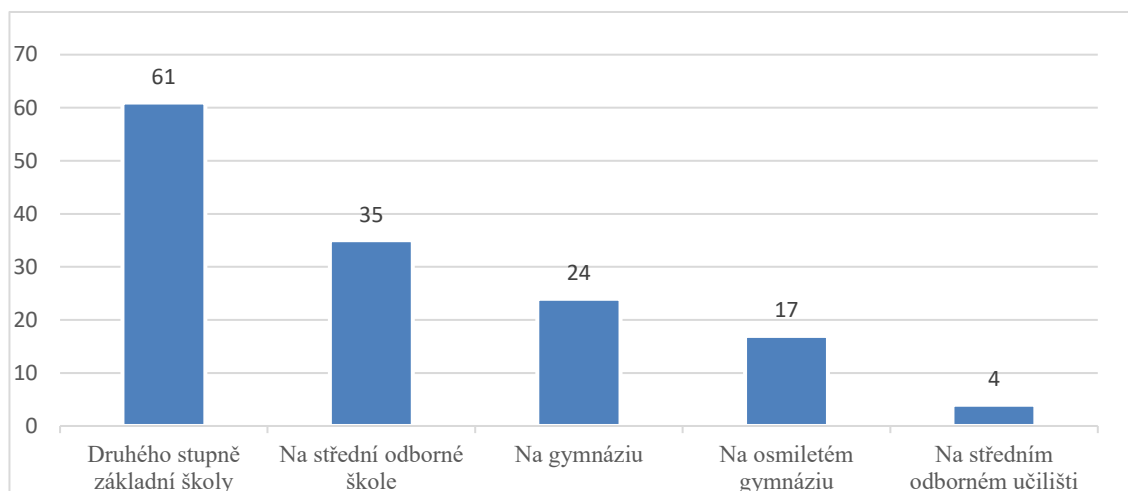

Zdroj: Vlastní zpracování

Z výše uvedeného grafu vyplývá, že z celkového počtu oslovených vyučují zmiňované předměty nejvíce pedagogové s pedagogickou praxí nad 20 let, tedy 44% z nich. 28% pedagogů má pedagogickou praxi v délce 11-20 let, 23% pedagogů 3-10 let a pouze 5% pedagogů disponuje pedagogickou praxí do tří let.

Graf také potvrzuje problematiku školství v České republice, které se dlouhodobě potýká s nedostatkem mladší generace učitelů.

Graf 2 Jste pedagogem

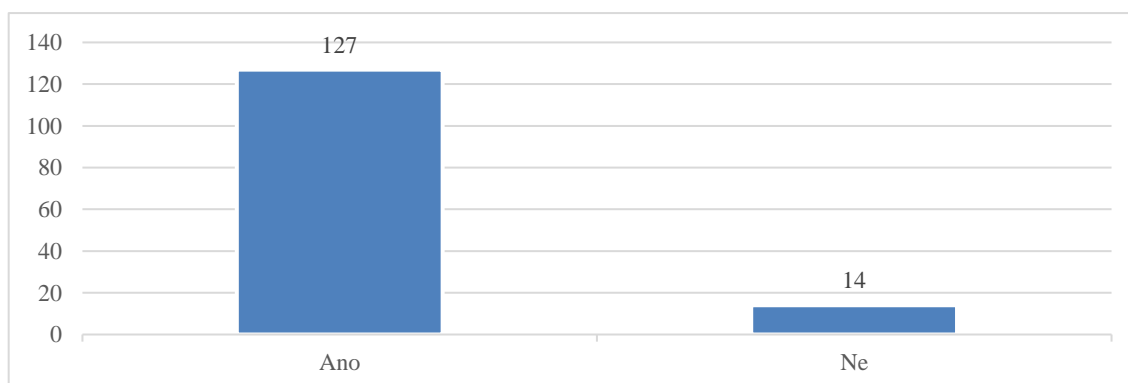
Zdroj: Vlastní zpracování

Graf vypovídá o skutečnosti, že nejpočetnější skupinou, která vyplnila dotazník, jsou pedagogové druhého stupně základní školy, kteří v dotazníku tvoří 43%. 25% pedagogů bylo ze středních odborných škol, 17% pedagogů z gymnázia, 12% pedagogů z osmiletého gymnázia a 3% respondentů, kteří vyučují na středním odborném učilišti.

Graf ovlivňuje množství jednotlivých škol v krajích, jelikož základních škol je největší množství.

Odpovědi se také shodují s výsledky analýzy vzdělávacích programů ve vybraných aktivitách spojených s totalitárními režimy, které ukazují, že velkou část klientely vzdělávacích programů tvoří právě studenti druhého stupně základní školy.

Graf 3 Jste pedagogem, který ve svých předmětech může využít téma totalitárních režimů?

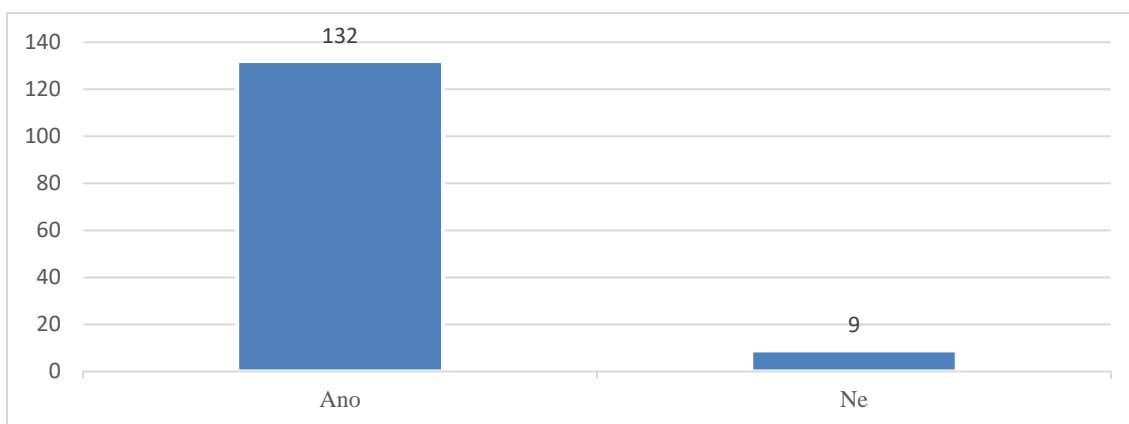

Zdroj: Vlastní zpracování

Výše zmíněná otázka sloužila k ubezpečení, že se dotazníkového šetření účastní takoví respondenti, kterých se dané šetření týká. Díky osobnímu rozesílání emailů přímo určeným pedagogům v Pardubickém, Královéhradeckém a Libereckém kraji, 94% respondentů odpovědělo, že ve svých předmětech může využít téma totalitárních režimů a pouhých 6% tematiku ve svých předmětech nevyužije.

5.4.1.2 Průzkum poptávky

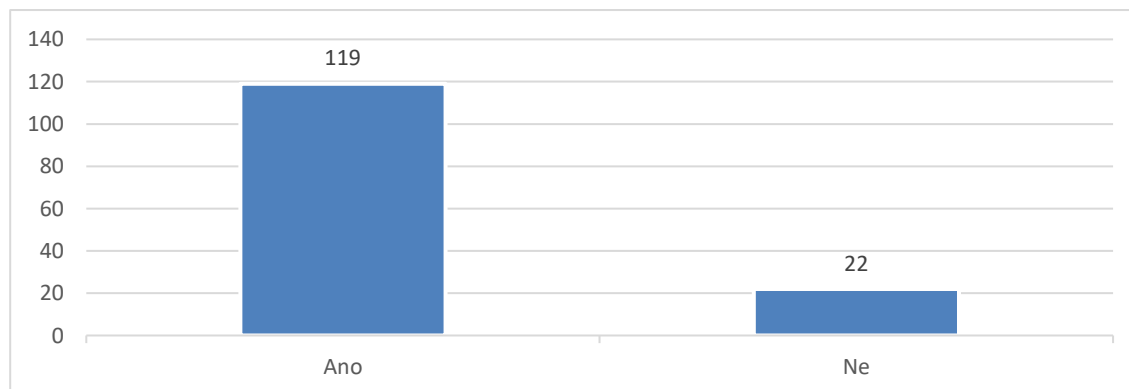
Graf 4 Navštívil/a jste někdy se studenty v rámci exkurze nějaké památné místo spojené s totalitárním režimem (nacismem nebo komunismem)?

Zdroj: Vlastní zpracování

Výše uvedený graf znázorňuje, že většina pedagogů exkurze uskutečňovala a alespoň jednou se exkurze zúčastnila, tedy 90% z nich. 10% z dotázaných exkurze nerealizuje.

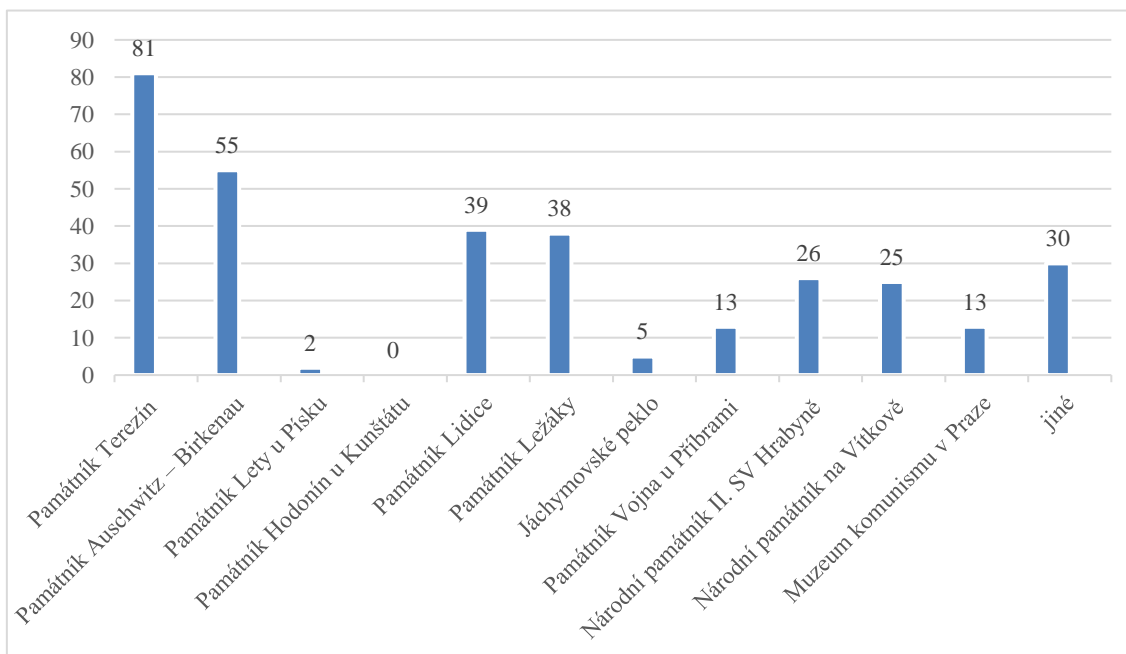
Graf 5 Plánujete se studenty navštívit nějaké památné místo spojené s totalitárním režimem (nacismem nebo komunismem)?

Zdroj: Vlastní zpracování

Otázka se zabývala poptávkou po památných místech spojených s totalitárním režimem. 84% dotázaných takovou exkurzi plánuje a pouhých 16% exkurzi neuspořádá. Graf tedy uvádí přívětivé výsledky, které potvrzují zájem pedagogů o atraktivitu totalitárních režimů.

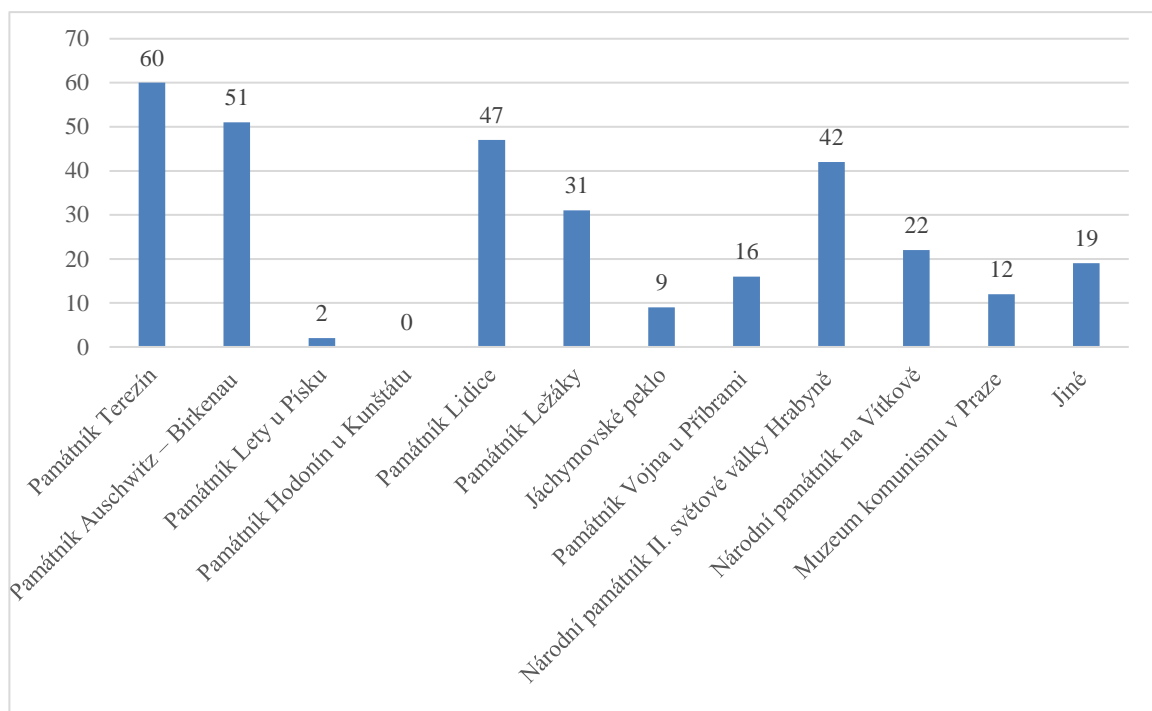
Graf 6 Která památná místa totalitárních režimů z níže uvedených jste v rámci exkurze se studenty již navštívil/a?

Zdroj: Vlastní zpracování

Ve výše uvedené otázce mohli respondenti označit více možností. 81 respondentů odpovědělo, že navštívilo Památník Terezín, 55 Památník Auschwitz – Birkenau, 39 Památník Ležáky, 38 Památník Lidice, 30 respondentů vybralo „jiné“. Ti uváděli většinou zahraniční atraktivitu, například Památník Berlínské zdi, koncentrační tábory Dachau a Buchenwald nebo Berchtesgarden. 26 respondentů navštívilo Národní památník druhé světové války v Hrabyni a 25 Národní památník na Vítkově. 13 dotázaných odpovědělo, že navštívili muzeum komunismu v Praze a stejný počet také Památník Vojna u Příbrami. Pouze 5 respondentů odpovědělo, že navštívili Jáchymovské peklo a 2 Památník Lety u Písku. Hodonín u Kunštátu nebyl nikým vybrán. Z grafu vyplývá, že pedagogové k exkurzím vybírají spíše památná místa spojená s nacismem, než s komunismem.

Graf 7 Která památná místa totalitárních režimů z níže uvedených plánujete v rámci exkurze se studenty navštívit?

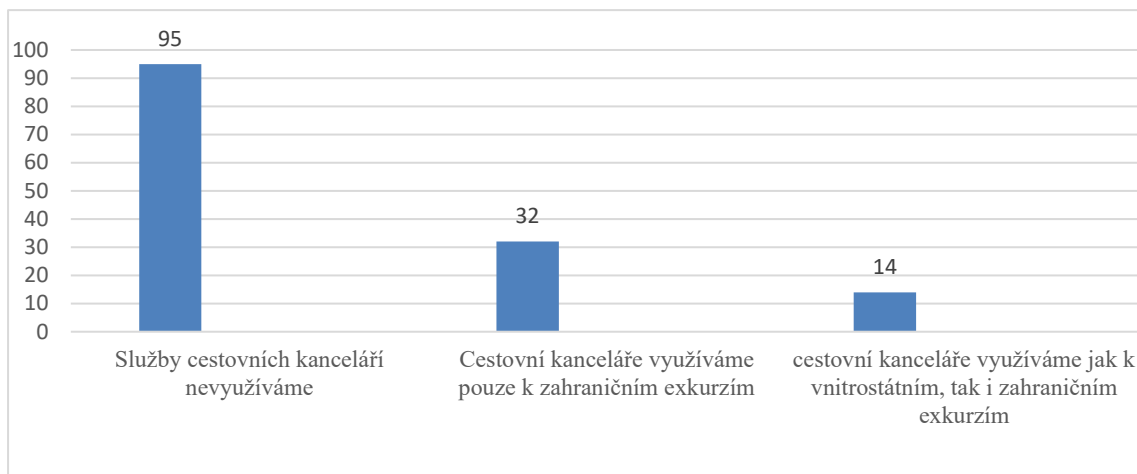

Zdroj: Vlastní zpracování

Cílem výše uvedené otázky bylo zjistit, jaké atraktivity spojené s daným totalitárním režimem plánují pedagogové v rámci výuky navštívit a zda se na stejná místa vrací nebo plánují navštívit i místa jiná. Vyšší zájem oproti grafu 6 dosáhl Památník Lidice, který zvolilo 47 dotázaných, Národní památník druhé světové války v Hrabyni obdržel 42 odpovědí, Památník Vojna u Příbrami 16 odpovědí a Jáchymovské peklo 9 odpovědí. Nižší zájem oproti grafu 6 zaznamenal Památník Terezín 60 odpovědí, Památník Auschwitz – Birkenau 51 odpovědí, Památník Ležáky 31 odpovědí, Národní památník na Vítkově 22 odpovědí a muzeum komunismu v Praze 12 odpovědí. Stejný počet odpovědí jako v grafu 6 zaznamenal Památník Lety u Písku a Památník Hodonín u Kunštátu, jenž nebyl žádným respondentem označen. 19 respondentů vybralo odpověď „jiné“, ale nedodalo jaké.

Z výsledků je zřejmé, že nejvyššího rozdílu mezi již uskutečněnou návštěvou a plánovanou návštěvou dosáhl Památník Lidice a Národní a Památník druhé světové války v Hrabyni. Naopak nejnižší návratnost má Památník Terezín.

Graf 8 Využíváte k tvorbě exkurzí na památná místa spojená s dědictvím totalitárních režimů cestovní kanceláře zaměřené na školní zájezdy?

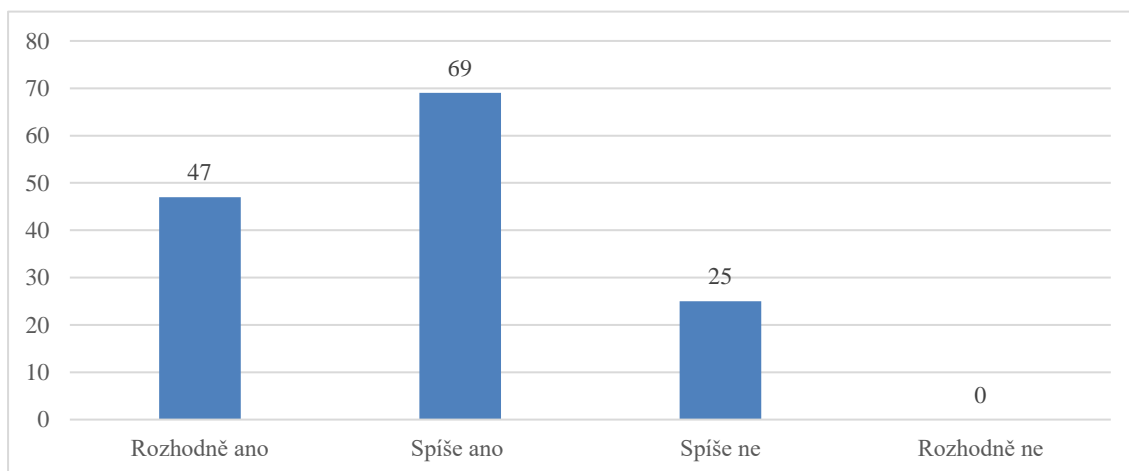

Zdroj: Vlastní zpracování

Z výše uvedeného grafu je patrné, že většina pedagogů nevyužívá služeb cestovních kanceláří, tedy 67% z nich. K zahraničním školním zájezdům využívá služeb cestovních kanceláří 23% dotázaných a s cestovními kanceláři při tvorbě exkurze jak zahraniční, tak vnitrostátní spolupracuje pouze 10% respondentů.

Otázka směřovala k průzkumu poptávky po cestovních kancelářích, které se specializují na školní zájezdy. Ziskáním odpovědím odpovídá také nabídka zájezdů, která téměř nenabízí zájezdy po České republice, jenž by se zabývala atraktivitami temného cestovního ruchu v souvislosti s totalitárními režimy.

Graf 9 Využíváte během exkurze připravených vzdělávacích programů na daném památném místě spojeném s totalitárními režimy?

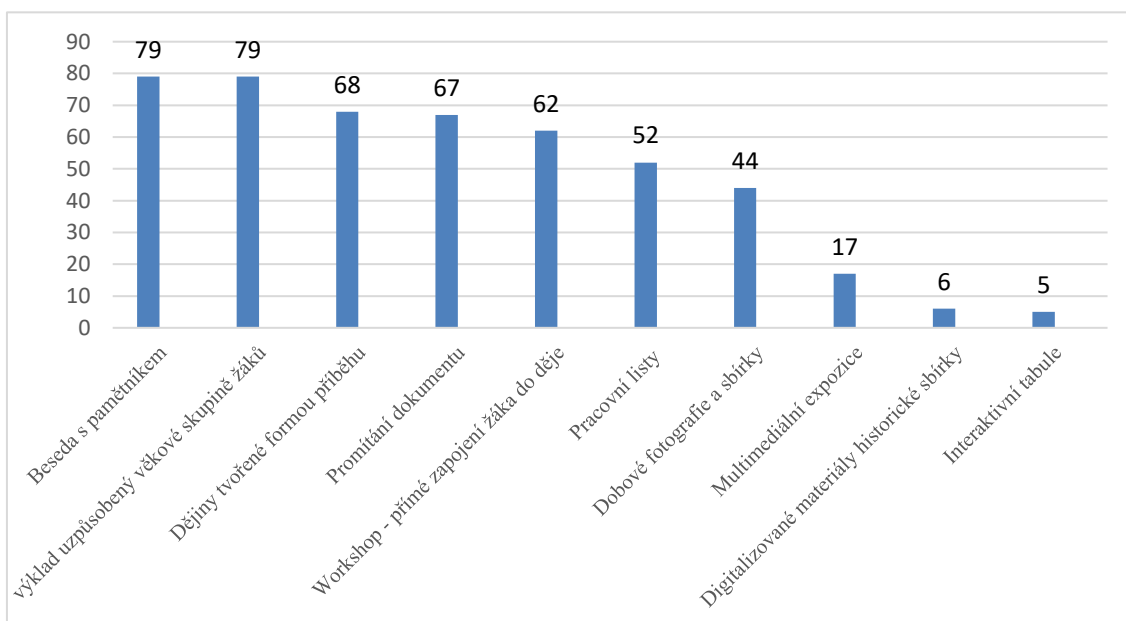
Zdroj: Vlastní zpracování

Výše uvedená otázka zkoumala počet respondentů, kteří využijí připravených vzdělávacích programů atraktivit, jež jsou spojené s daným totalitárním režimem. 33% z dotázaných odpovědělo, že vzdělávací programy rozhodně využívá, 49% spíše využívá, 18% vzdělávací programy spíše nevyužívá a žádný respondent neodpověděl, že vzdělávací programy rozhodně nevyužívá.

Je tedy zřejmé, že poptávka po vzdělávacích programech je vysoká a výsledky se shodují s výpověďmi informátorů jednotlivých atraktivit.

5.4.1.3 Preference zákazníků, zpětná vazba

Graf 10 Které edukační nástroje považujete v rámci připraveného vzdělávacího programu pro Vaše studenty za nejvíce přínosné?

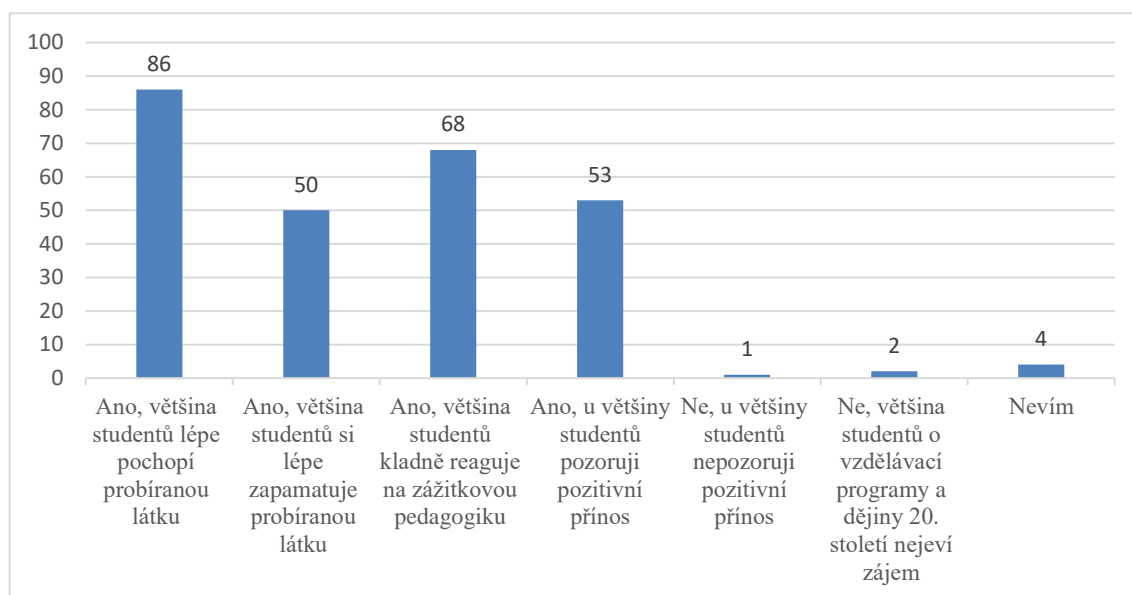
Zdroj: Vlastní zpracování

Cílem výše uvedené otázky bylo zjistit, které edukační nástroje považují během vzdělávacího programu respondenti za nejvíce přínosné. Respondentům bylo umožněno vybrat čtyři, podle jejich uvážení, nejúčinnější nástroje. 79 respondentů zvolilo jako ideální nástroj besedu s pamětníkem a výklad uzpůsobený věkové skupině žáků. Besedu s pamětníkem považují za nejefektivnější také výše oslovení informátoři vybraných atraktivit v analýze vzdělávacích programů. Dále je možné z odpovědí vyčíst, že mezi další účinné edukační nástroje většina respondentů řadí dějiny tvořené formou příběhu,

promítání dokumentu a workshop. 52 respondentů vybralo za účinné pracovní listy a 44 respondentů zvolilo dobové fotografie a sbírky.

Podle respondentů jsou nejméně účinné multimediální expozice, digitalizované materiály historické sbírky a interaktivní tabule. Tyto odpovědi se však rozcházejí, jelikož informátoři označili za další významný edukační nástroj mimo jiné multimediální expozici.

Graf 11 Jsou pro Vaše studenty vzdělávací programy památných míst spojených s totalitárními režimy přínosné?

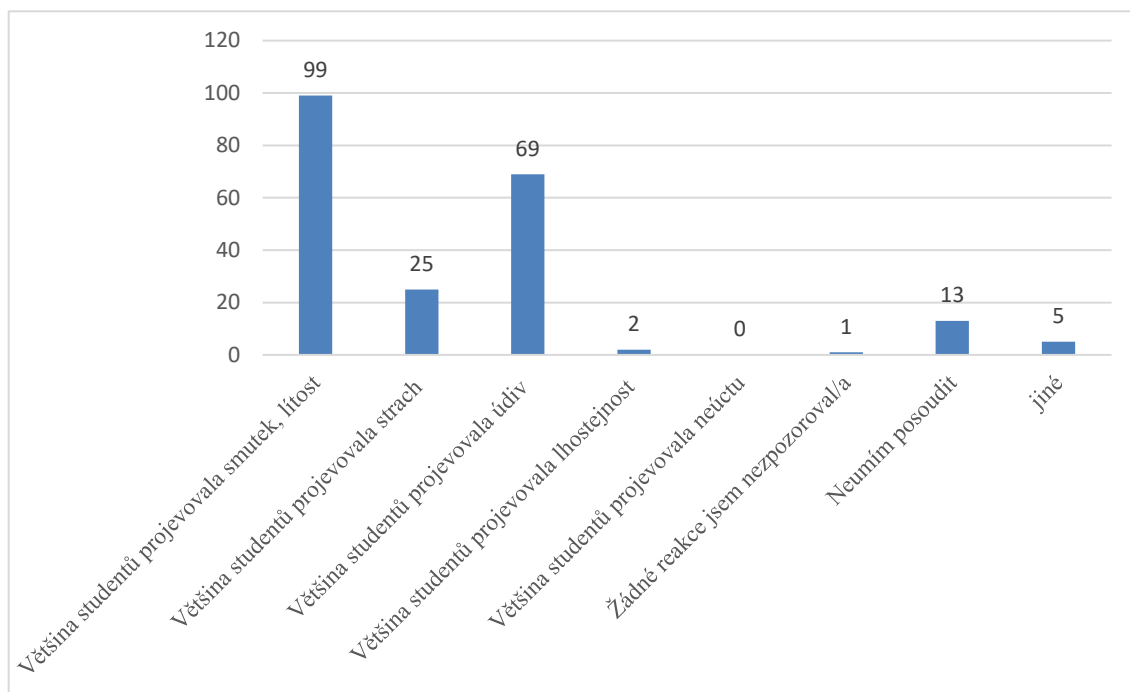

Zdroj: Vlastní zpracování

V otázce dotázaní mohli označit více odpovědí. Z grafu vyplývá, že jsou vzdělávací programy podle většiny respondentů užitečné, jelikož 86 respondentů uvedlo, že studenti příznivěji pochopí historii a problematiku vybraného totalitárního režimu během využití vzdělávacího programu přímo v památném místě. 68 respondentů také uvádí, že studenti pozitivně vnímají zážitkovou pedagogiku a vzdělávací programy na ně mají podle 53 respondentů pozitivní přínos, který 50 respondentů potvrzuje tím, že si studenti poznatky lépe zapamatují. Jeden respondent odpověděl, že vzdělávací programy nebyly užitečné a dva respondenti uvedli, že studenti o vzdělávací programy nejeví zájem. 4 respondenti nevěděli, jak odpovědět.

5.4.1.4 Emoční prožívání studentů při vzdělávacích programech

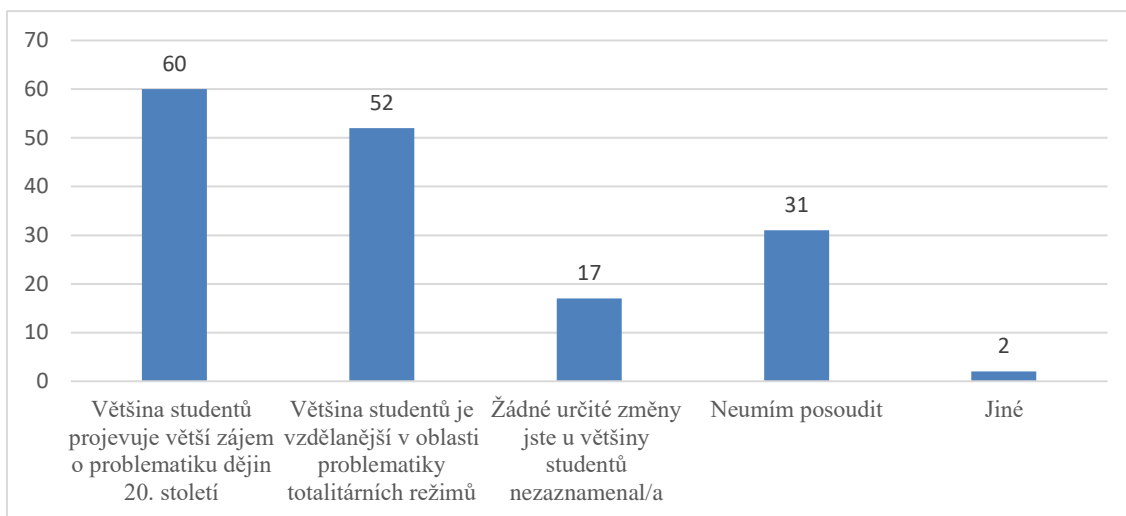
Graf 12 Jaké reakce studentů jste při/po absolvování prohlídky nebo vzdělávacího programu památného místa zpozoroval/a?

Zdroj: Vlastní zpracování

Na výše uvedenou otázku mohli respondenti zvolit více odpovědí. 99 respondentů zvolilo, že většina studentů projevovала na památném místě smutek a lítost. 69 z nich zvolilo, že většina studentů projevovала údiv a 25 z nich dodalo, že u studentů pozorovali strach. 13 respondentů reakce neumělo posoudit. Lhostejnost a neúctu označili pouze dva respondenti. 13 respondentů v odpovědi „jiné“ ve většině zmiňují úzkost a nevolnost. Většina odpovědí odhaluje, že se studentů památné místo jistým způsobem dotklo a vyvolalo emoce, které jsou spojené s temným cestovním ruchem. Tento jev popisují významní autoři, kteří se zabývají výzkumem motivace na účasti v temné cestovním ruchu. Jejich teorie a výzkumy jsou uvedeny v teoretické část této bakalářské práce.

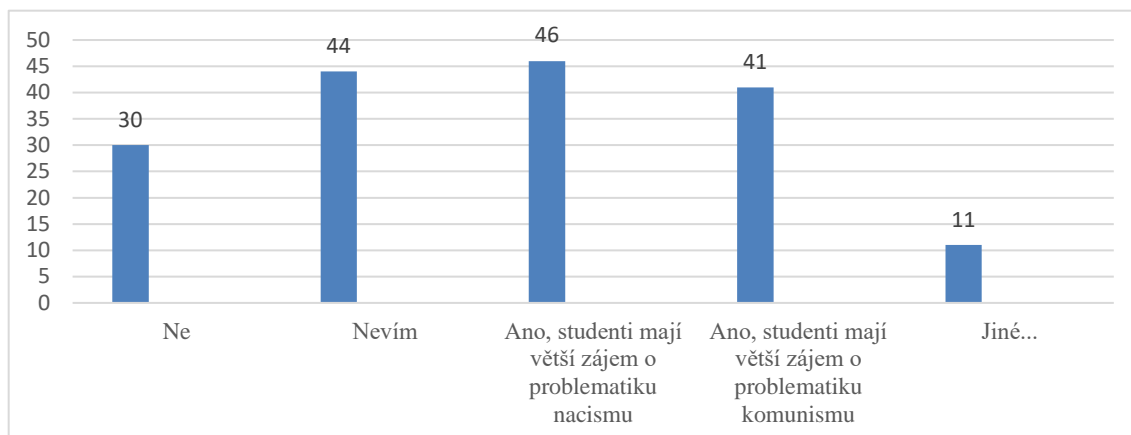
Graf 13 Zaznamenal/a jste u studentů po absolvování prohlídky nebo vzdělávacího programu památného místa určité změny?

Zdroj: Vlastní zpracování

Výše uvedená otázka si kladla za cíl získat odpovědi, které se týkají pozorování studentů po absolvování vzdělávacích programů nebo prohlídky v památném místě. Respondenti opět mohli zvolit více odpovědí. 60 z nich zvolilo, že díky navštívení památného místa studenti projevují větší zájem o dějiny 20. století. 52 respondentů zaznamenalo, že studenti si s sebou odnesli také znalosti v oblasti totalitárních režimů. Změny neumělo posoudit 31 respondentů a 17 z dotázaných žádné změny nezaznamenali. Dva respondenti zvolili odpověď „jiné“, ale neuvedli jaké.

Graf 14 Změnil se podle Vás během posledních pěti letech přístup studentů k dějinám 20. století?

Zdroj: Vlastní zpracování

Výše uvedená otázka se zaměřila na změnu přístupu studentů k dějinám 20. století v horizontu pěti let. Respondenti mohli označit více odpovědí. 46 z dotázaných vybralo, že studenti se více zajímají o historii nacismu, 44 neví, 41 upozorovalo, že studenti projevují větší zájem o historii komunismu. 30 respondentů nezaregistrovalo změnu. 11 z nich vybralo odpověď „jiné“ a uvedli, že studenti jsou více na mobilních telefonech, nejeví zájem o nic a méně udrží pozornost. Graf tedy vypovídá o narůstajícím zájmu studentů o historii 20. století.

6 Shrnutí výsledků

Práce v teoretické části definovala primární pojmy, které vytvořily základ pro empirickou část. Cílem empirické části bylo za použití řízených rozhovorů, analýzy interních dokumentů a dalších zdrojů zanalyzovat nabídku vzdělávacích programů ve vybraných atraktivitách spojených s dědictvím totalitárních režimů. Vybrané atraktivity byly rozděleny podle daného totalitárního režimu, za kterého vznikly nebo jaké tématické se věnují. Za památná místa spojená s nacismem byly vybrány tři atraktivity. Památník Lidice, Památník Terezín a Národní památník druhé světové války v Hrabyni. Vybrané atraktivity nabízí nejrozsáhlejší služby v oblasti vzdělávání. Pro výzkum byl vybrán Památník Vojna a Národní Památník na Vítkově, jelikož se jedná o památná místa spojená s komunismem. Druhým cílem empirické části práce bylo s pomocí dotazníkového šetření prozkoumat poptávku po vzdělávacích programech. Cílem dotazníkového šetření bylo prozkoumání chování, preferencí a postojů potenciálních objednavatelů a zákazníků, tudíž pedagogů a studentů. Dotazníkové šetření se zaměřilo na pedagogy druhého stupně základních škol a středních škol v Pardubickém, Královéhradeckém a Libereckém kraji.

Cílem praktické části bylo za pomoci výše uvedených výzkumných metod zjistit odpovědi na výzkumné otázky:

1. Jaká je nabídka vzdělávacích programů vybraných památných míst spojených s totalitárními režimy, a jaké jsou možnosti pro její rozšíření?

Bylo zjištěno, že nabídku vzdělávacích programů zajišťují nejnavštěvovanější památná místa spojená s dědictvím totalitárních režimů v České republice, jež jsou příspěvkovou organizací Ministerstva kultury. Nejrozsáhlejší nabídku vzdělávacích programů nabízí Památník Terezín, který jako jediný vytváří vícedenní vzdělávací programy. Z důvodu menší návštěvnosti památných míst spojených s komunistickým režimem, je nabídka vzdělávacích programů v tomto segmentu velmi omezena a vzdělávacím programem spojeným s tímto tématem se zabývá pouze Národní muzeum, jenž spravuje Národní památník na Vítkově a Památník Jana Palacha ve Všetatech. Například v Památníku Vojna se nabídka vzdělávacích programů teprve formuje. Nabídka

vzdělávacích programů vybraných památných míst se rozšiřuje a většina z nich pozoruje nárůst návštěvníků vzdělávacích programů. Památník Terezín zaznamenává značný nárůst poptávky po nabízených vzdělávacích programech natolik, že nemohou uspokojit všechny potenciální zákazníky, čímž poptávka převyšuje nabídku.

Památník Terezín bude nově rozšiřovat kapacitu ubytovacích prostor a vzdělávacích středisek. Památník Lidice vybuduje novou vzdělávací místnost s navýšenou kapacitou. NPDSVH chce vytvořit dramatický kroužek a budovat více interaktivních pomůcek. Památník Vojsa se snaží myšlenku tvorby vzdělávacích programů prozatím uchopit za správný konec, aby byl plně vystihnout edukační záměr. Národní památník na Vítkově bude nadále pokračovat ve svém působení.

Z výsledků empirického výzkumu je zřejmé, že pro možnost budoucího rozšíření by bylo žádoucí podpořit památná místa grantem, který by byl určen na tvorbu vzdělávacích pomůcek, replik a multimediální expozice. Například Národní památník druhé světové války v Hrabyni chce nabídku a edukační pomůcky rozšiřovat, ale je finančně limitován. Dále pro budoucí rozvoj vzdělávacích programů památných míst spojených s dědictvím totalitárních režimů je nezbytné budování spolupráce se školami, Ministerstvem školství, mládeže a tělovýchovy, Ministerstvem pro místní rozvoj a Ministerstvem kultury, která by zajistila vzájemnou prospěšnost všem zúčastněným. Výsledkem by byli vzdělanější studenti, rozvoj domácího cestovního ruchu a zvyšující se počet návštěvníků příspěvkových organizací Ministerstva kultury.

2. Jakým způsobem se liší trh vzdělávacích programů památných míst spojených s nacismem oproti trhu vzdělávacích programů památných míst spojených s komunismem?

Z výsledků jak analýzy nabídky vzdělávacích programů, tak dotazníkového šetření je zřejmé, že atraktivita spojené s nacismem jsou školními skupinami jednoznačně více navštěvovány. Jedním z faktorů je nedostatečná nabídka vzdělávacích programů v památných místech komunismu i obecně počet těchto zachovalých památných míst. Památná místa spojená s nacismem byla

s nástupem komunistické moci silně propagována a budována. V tomto období byl postaven Památník Lidice nebo Národní památník druhé světové války v Hrabyni, čímž jim byla vytvořena určitá pozice na trhu a byl rozvinut jejich potenciál. Památky komunismu si tímto procesem po sametové revoluci neprošly, a nebyly tak vybudovány rozsáhlé památníky.

Dalším možným faktorem odlišnosti je křehkost společnosti v otázkách komunistického režimu. Společnost se podle domněnek autorky stále nevyrovnala s politickou minulostí státu, a proto je velmi obtížné zpracovat a nabízet vzdělávací programy památných míst spojených s komunismem hlavnímu segmentu potenciálních zákazníků, jejichž pedagogická praxe podle výsledků dotazníkového šetření přesahuje 20 let. Většina pedagogů, kteří se zaměřují na výuku dějin, komunistický režim na území Československa zažila, zatímco historie druhé světové války zasáhla starší generaci.

Z analýzy nabídky vzdělávacích programů památných míst spojených s totalitárními režimy z řízených rozhovorů s pracovníky je zřejmé, že památná místa spojená s komunismem navštěvují častěji pedagogové, kteří o dané téma projevují osobní zájem a studenty na vzdělávací program připraví. Oproti tomu památná místa spojená s nacismem jsou navštěvována hojně, jelikož tématu druhé světové války učební osnovy a pedagogové věnují při výuce více času nebo se snaží exkurzí nahradit vlastní výklad. Žádné památné místo spojené s komunismem nenabízí vzdělávací programy pro učitele, tudíž nepodněcuje pedagogy k zájmu o danou část historie.

3. *Jaký vliv mají vzdělávací programy vybraných památných míst na studenty pohledem vedoucích pracovníků a pedagogů?*

Podle výzkumu tvořeného z řízených rozhovorů je zřetelné, že studenti vnímají vážnost památných míst a provází je emoce strachu, údivu a uvědomění. Výsledky dotazníkového šetření ukazují, že u studentů respondenti nejvíce vnímali emoce smutku, lítosti a údivu. Výsledky dotazníkového šetření zmiňují, že většina studentů díky vzdělávacímu programu přímo v atraktivitě spojené s dědictvím totalitárních režimů díky zážitkové pedagogice lépe pochopí dané informace a lépe si je zapamatují a uchopí. Absolvování vzdělávacího programu

podle výsledků dotazníkového šetření vyvolává ve studentech větší zájem o historii 20. století. Vzdělávací programy podle provedeného výzkumu využívají nejrůznějších vzdělávacích pomůcek. Jako příklad informanti uvádí repliky, dvojrozměrné pomůcky a dobové sbírky, které přispívají k silnějšímu prožitku celé prohlídky formou zážitkové pedagogiky a edutainmentu.

Vzdělávací programy převážně fungují jako doplnění již nastudovaných znalostí se skutečným místem a realitou. Vzdělávací programy tak pracují se studentem více do hloubky a podporují tvorbu nových znalostí a vnímání. Vzdělávací programy jsou plně přizpůsobeny potřebám studentů. Vzdělávací program je tvořen lektorem, jenž s pomocí edukačních pomůcek podporuje studenta ve tvoření, myšlení a vlastní iniciativě dozvědět se nové. Vzdělávací programy památných míst jsou tvořeny takovým způsobem, aby studenta seznámily s danou částí historie srozumitelně k jejich věku a stupni vzdělání. Dále podněcují studenta ke kritickému myšlení, podporují vlastenectví a ukotvení mravních hodnot.

4. Jak důležitou součástí temného turismu jsou vzdělávací programy památných míst spojených s dědictvím totalitárních režimů?

Vybraná památná místa spojená s dědictvím totalitárních režimů jsou řazena do temnějšího spektra temného turismu, tudíž se vyznačují tím, že hlavním posláním je vzdělávání.

Vzdělávací programy podle provedeného výzkumu tvoří na přelomu května a června, září a října většinovou skupinu návštěvníků. Školní skupiny tak vyplňují předsezónní měsíce a ve většině případů dopolední časy. Tím přispívají k rozprostření návštěvnosti do celého kalendářního roku a udržují tím stabilní tok návštěvníků atraktivity.

Zážitková pedagogika mimo jiné vytváří kladný vztah k opakované návštěvě památného místa. Podle dotazníkového šetření většina pedagogů znovu navštíví určité památné místo spojené s dědictvím totalitárních režimů, tudíž školní skupiny a pedagogové zaručují určitou návratnost, stálost a podporu domácího cestovního ruchu.

Vzdělávací programy a navštívení památných míst podporují cestování mladistvých a budují předpoklady k tvorbě kladného vztahu k cestování a poznávání. Reagují na nové trendy v cestovním ruchu, kterým je spojení cestování a vzdělávání. Svou činností napomáhají zvyšování návštěvnosti kulturních památek.

Dále svou existencí podporují další atraktivity, zajímavosti a subjekty podnikající v cestovním ruchu, které zákazníci při exkurzi navštíví. Například prohlídka Národního památníku na Vítkově se spojí s prohlídkou dalších atraktivit v Praze.

7 Závěry a doporučení

Cílem bakalářské práce je v teoretické části vymezit primární pojmy spojené s tématem práce, například definovat temný cestovní ruch, popsat význam vzdělávání, motivace a Genia loci v temném cestovním ruchu. Dále teoretická část bakalářské práce popisuje historický vývoj totalitárních režimů, nacismu a komunismu. Součástí je výčet památných míst na území České republiky a v Evropě, které během daného totalitárního režimu vznikly. Teoretická část bakalářské práce čerpala především z odborných vědeckých prací odborníků na temný cestovní ruch.

Empirická část se zabývá analýzou nabídky vzdělávacích programů vybraných památných míst a následným dotazníkovým šetřením, jenž se věnuje poptávce po vzdělávacích programech památných míst spojených s totalitárním režimem. Analýza vzdělávacích programů probíhala formou řízených rozhovorů s pracovníky vzdělávacího oddělení nebo s vedoucími památníků, analýzou webových stránek a interních dokumentů vybraných památných míst.

V bakalářské práci bylo zjištěno několik zásadních poznatků. Vzdělávací programy památných míst spojených s totalitárními režimy jsou nedílnou součástí temného turismu a přispívají k rozvoji domácího a kulturního cestovního ruchu. Zákazníci vzdělávacích programů tvoří stálou klientelu, která pokrývá mimosezónní období. Vzdělávací programy odpovídají také novým trendům v cestovním ruchu, kterými se stává cestování za účelem vzdělávání a poznání. Mimo jiné mají vliv na tvorbu demokraticky vzdělané společnosti s určitou mravní základnou a rozvinutým kritickým myšlením.

V závislosti na vlastních poznacích a analýze nabídky a poptávky trhu vzdělávacích programů památných míst spojených s totalitárními režimy je doporučeno:

- Vybudovat podporu vzdělávacích programů a památných míst spojených s dědictvím totalitárních režimů státem formou nových grantů specializujících se na zážitkovou pedagogiku muzeí a památníků, které by přispěly na rozvoj interaktivních pomůcek a kapacity vzdělávacích středisek.

- Rozšířit vzájemnou spolupráci s Ministerstvem školství na podpoře škol směřující k navštívení vzdělávacích programů a napomáhat prosazení většího prostoru pro studium moderních dějin České republiky v učebních osnovách
- Klást větší důraz na rozvoj památných míst spojených s komunismem, jelikož vzdělávací programy s touto tematikou nabízí pouze Národní Muzeum v Národním Památníku na Vítkově a v Památníku Jana Palacha ve Všetatech.

Bakalářská práce může sloužit památným místům spojeným s dědictvím totalitárních režimů k rozvoji vzdělávacích programů a k orientaci v poptávce vzdělávacích programů.

8 Seznam použité literatury

ASHWORTH, Gregory, John, 2002. *Holocaust tourism: The experience of Krakow-Kazimierz*, International Research on Geographical and Environmental Education, 11 (4), 363-367

BALÍK, Stanislav a Michal KUBÁT, 2004. *Teorie a praxe totalitních a autoritativních režimů*. Praha: Dokořán, Bod (Dokořán). ISBN 80-86569-89-6.

BÁRTÍK, František, 2008. *Tábor Vojna: ve světle vzpomínek bývalých vězňů*. Praha: Vyšehrad. Moderní dějiny (Vyšehrad). ISBN 978-80-7021-938-6.

BESANÇON, Alain, 2000. *Nemoc století: komunismus, nacismus a holocaust*. Praha: Themis. Studie (Themis). ISBN 80-85821-89-3.

BLOM, Thomas, 2000. *Morbid Tourism: A Postmodern Market Niche with an Example from Althorpe*. Norwegian Journal of Geography 54:29–36.

BURIAN, Michal, 2007. *Atentát: operace Anthropoid 1941-1942*. 2., upr. vyd. Praha: Ministerstvo obrany České republiky - Agentura vojenských informačních služeb. ISBN 978-80-7278-411-0.

CROMPTON, John, 1979. *Motivations for pleasure vacation*. Annals of Tourism Research. Vol. 6, issue 4, s. 408-424.

CT 24, 2019. *Před 77 lety byly vyhlazeny Lidice. Dodnes vidím domy i tváře dětí, říká nejmladší lidická žena* — ČT24 — Česká televize. [online]. [cit. 29.05.2020]. Dostupné z: <https://ct24.ceskatelevize.cz/domaci/2843078-sledujte-pred-77-lety-byly-vyhlazeny-lidice-dodnes-vidim-domy-i-tvare-deti-rika>

CZECHTOURISM, 2020a. Kudy z nudy - *Památník Lidice - vzpomínka na obec vypálenou nacisty*. Kudy z nudy, CzechTourism. [online]. [cit. 29.05.2020]. Dostupné z: <https://www.kudyznudy.cz/aktivity/pamatnik-lidice-pripomina-pochmurnou-minulost>

CZECHTOURISM, 2020b. Kudy z nudy - *Památník Terezín - nahlédněte do temné minulosti pevnostního města*. Kudy z nudy, CzechTourism. [online]. [cit. 29.05.2020]. Dostupné z: <https://www.kudyznudy.cz/aktivity/pamatnik-terezin>

CZECHTOURISM, 2020c. Kudy z nudy - *Památník Vojna Lešetice u Příbrami - jediný dochovaný komunistický lágr v Česku*. Kudy z nudy, CzechTourism [online]. [cit. 30.05.2020]. Dostupné z: <https://www.kudyznudy.cz/aktivity/pamatnik-vojna-lesetice-u-pribrami-jediny-dochov>

CZECHTOURISM, 2020d. Kudy z nudy - *Národní památník na Vítkově v Praze*. Kudy z nudy CzechTourism [online]. [cit. 30.05.2020]. Dostupné z: <https://www.kudyznudy.cz/aktivity/narodni-pamatnik-na-vitkove-v-praze>

DALE C a ROBINSON N, 2011. "*Dark Tourism*" In Robinson P., Heitmann Si. And Dieke P. (eds.) *Research Themes for Tourism*, UK: CAB International

DUNKLEY, Ria a WESTWOOD Sheena a MORGAN Nigel, 2007. *A shot in the dark? Developing a new conceptual framework for thanatourism*. *Asian Journal of Tourism and Hospitality Research*. Vol. 1, No. 1, 54-73.

DVOŘÁKOVÁ, Magdalena, 2018. *Tajemná místa komunismu: fascinující místa české historie*. Brno: CPress. Fascinující místa české historie. ISBN 978-80-264-1855-9.

FOLEY, Malcolm a LENNON, John 1996. *JFK and dark tourism: A fascination with assassination*. *International Journal of Heritage Studies*, 2(4), 198–211

GABZDYL, Josef, 2020. *Všechny záhady bojů o Opavu a Ostravu asi neobjasníme, říká historik*. [online]. [cit. 30.05.2020]. Dostupné z:

https://www.idnes.cz/ostrava/zpravy/ostravsko-opavska-operace-ondrej-kolar-milos-sykora-ivan-kubinec-2-svetova-valka.A200417_140932_ostrava-zpravy_jog

HES, Milan, 2015. *A brány se otevřely: osvobození 1945: Dachau - Osvětim - Terezín*. Praha: Epocha. Magnetka (Pražská vydavatelská společnost: Epocha). ISBN 978-80-7425-257-0.

HEYWOOD, Andrew, 2008. *Politické ideologie*. 4. vyd. Přeložil Zdeněk MASOPUST. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk. ISBN 978-80-7380-137-3.

HIMMEROVÁ, Kristýna, 2020. *75 let od zahájení Ostravsko-opavské operace a osvobozování českého území*. [online]. [cit. 30.05.2020]. Dostupné z: <https://www.pametnaroda.cz/cs/magazin/specialy/75-let-od-zahajeni-ostravsko-opavske-operace-osvobozovani-ceskeho-uzemi>

HOLOCAUST, 2020. *Konec německé demokracie. Holocaust*. Holocaust [online]. [cit. 30.05.2020]. Dostupné z: <https://www.holocaust.cz/dejiny/soa/Nacionalnesocialisticke-konecne-resenkonecne-reseni-zidovske-otazky-v-evrope/konec-nemecke-demokracie/>

ISRAFILOVA, Firangiz., & KHOO – LATTIOMRE, Catheryn, 2018. *Sad and violent but I enjoy it: Children's engagement with dark tourism as an educational tool*. *Tourism and Hospitality Research*, 19(4), 478–487.

JAKUBÍKOVÁ, Dagmar, 2009. *Marketing v cestovním ruchu*. Praha: Grada. Marketing Grada. ISBN 978-80-247-3247-3.

JAKUBÍKOVÁ, Dagmar, 2012. *Marketing v cestovním ruchu: jak uspět v domácí i světové konkurenci*. 2., aktualiz. a rozš. vyd. Praha: Grada, 2012. ISBN 978-80-247-4209-0.

JAROLÍMKOVÁ, Liběna, 2017. *Atraktivita a produkty cestovního ruchu*. Praha: University Books, 2017. ISBN 978-80-906926-2-6.

JUGENDBEGEGNUNG, 2020. *Dobrovolnická kancelář*. [online]. [cit.30.6.2020].
Dostupné z: <https://jugendbegegnung.de/terezin/>

KAŠPAROVÁ, Klára a KUNZ, Vilém, 2013. *Moderní přístupy ke společenské odpovědnosti firem a CSR reportování*. Praha: Grada. Management (Grada). ISBN 978-80-247-4480-3.

KERR, Mary, Margaret a PRICE, Rebecca, 2016. "I know the plane crashed": *Children's perspectives in dark tourism*. In P. R., Stone, R. Hartmann, T. Seaton, R. Sharpley, & L. White (Eds.), *Handbook of dark tourism* (pp. 553–583). Basingstoke: Palgrave Macmillan.

KESNER, Ladislav, 2005. *Marketing a management muzeí a památek*. Praha: Grada, 304 s. ISBN 80-247-1104-4

KOTÍKOVÁ, Halina, 2013. *Nové trendy v nabídce cestovního ruchu*. Praha: Grada. ISBN 978-80-247-4603-6.

KOCIÁN, Jiří, 2020. *Nástup komunistické totality v Československu*. Akademický bulletin. [online]. [cit.31.1.2020] Dostupné z: <http://abicko.avcr.cz/2008/2/04/nastup-komunisticke-totality-v-ceskoslovensku.html?fbclid=IwAR2011hw7fNM8Gt5OFO7t9ZspAhSIJLs3AzQgGh1UZaKnFBb8dnqxrPQ7I>

KOLÁŘ, Ondřej, 2011. *Nacismus v Československu*, Moderní-Dějiny.cz. [online] [cit. 31.1.2020]. Modernidejiny.cz. Dostupné z: <http://www.moderni-dejiny.cz/clanek/nacismus-v-ceskoslovensku/>

LENNON, John a FOLEY, Malcolm, 2000. *Dark tourism: The Attraction of Death and Disaster*. New York: Continuum. ISBN 0-8264-5064-4

LIDICE MEMORIAL, 2015a. *Historie obce Lidice - Památník Lidice*. Památník Lidice. Státní příspěvková organizace. [online]. [cit. 29.05.2020]. Dostupné z: <http://www.lidice-memorial.cz/pamatnik/pamatnik-a-pietni-uzemi/historie-obce-lidice/>

LIDICE MEMORIAL, 2015b. *Vzdělávací programy Památníku Lidice*. Památník Lidice. Státní příspěvková organizace. [online]. [cit. 29.05.2020]. Dostupné z: <http://www.lidice-memorial.cz/vzdelavani/pro-ii-stupen-zs/>

LIDICE MEMORIAL, 2015c. *Education activities in English*. Památník Lidice. Státní příspěvková organizace Památník Lidice. [online]. [cit. 29.05.2020]. Dostupné z: <http://www.lidice-memorial.cz/en/education/education-activities-in-english/>

LIDICE 21, 2019. *O soutěži*. Lidice 21. [online]. [cit. 29.05.2020]. Dostupné z: https://www.lidice21.cz/o_soutezi

LOCHMANNOVÁ, Alena, 2015. *Cestovní ruch*. Prostějov: Computer Media. ISBN 978-80-7402-216-6.

MUZEUM PŘÍBRAM, 2020a. *Památník Vojna- Lešetice*. [online]. [cit. 30.05.2020]. Dostupné z: <https://www.muzeum-pribram.cz/cz/pamatnik-vojna-lesetice/z-historie/>

MŠMT, 2017. *Dotační programy*. [online]. [cit. 30.05.2020]. Dostupné z: <https://www.msmt.cz/dotacni-programy>

NÁRODNÍ MUZEUM 2020a. *Národní památník na Vítkově - Národní muzeum*. Národní muzeum [online]. [cit. 30.05.2020]. Dostupné z: <https://www.nm.cz/navstivte-nas/objekty/narodni-pamatnik-na-vitkove>

NĚMEC, Václav a KOHUT, Martin, 2018. *Totalitní systémy meziválečného období*. [online]. [cit. 31. 1. 2020]. Dostupné z: http://www.dejepis.com/ucebnice/totalitni-systemymezivalecnehoobdobi/?fbclid=IwAR0N5agah07UPJGGEwHAmStZkgDiM3wXHDP_YarIIJydm3eAh5SmbOpSZCY

ORIEŠKA, Ján, 2010. *Služby v cestovním ruchu*. V Praze: Idea servis. ISBN 978-80-85970-68-5.

ORIEŠKA, Ján, 1999. *Technika služeb cestovního ruchu*. Praha: Idea servis, 1999. ISBN 80-85970-27-9.

PALATKOVÁ, Monika, 2013. *Management cestovních kanceláří a agentur*. Praha: Grada. ISBN 978-80-247-3751-5

PALATKOVÁ, Monika a ZICHOVÁ, Jitka, 2011. *Ekonomika turismu: turismus České republiky: vymezení a fungování trhu turismu, přístupy k hodnocení významu a vlivu turismu, charakteristika turismu České republiky*. Praha: Grada. ISBN 978-80-247-3748-5.

POLITIČTÍ VĚZNI, 2008. *Poválečný vývoj Československa*. PolitictíVězni.cz. [online]. [cit. 31.01.2020]. Dostupné z: <http://www.politictivezni.cz/povalecny-vyvoj-ceskoslovenska.html>

PAMÁTNÍK TEREZÍN, 2017a. *Kudy z nudy - Památník Terežín - nahlédněte do temné minulosti pevnostního města*. Kudy z nudy - Homepage [online]. CzechTourism [cit. 29.05.2020]. Dostupné z: <https://www.kudyznudy.cz/aktivity/pamatnik-terezin>

PAMÁTNÍK TEREZÍN, 2017b. *Koncentrační tábor pro židy, ghetto Terežín*. [online]. [cit. 17.7.2020]. Dostupné z: <https://www.pamatnik-terezin.cz/koncentracni-tabor-pro-zidy-tzv-ghetto-terezin>

PAMÁTNÍK TEREZÍN, 2017c. *Muzeum ghetta* [online]. [cit. 17.7.2020]. Dostupné z: <https://www.pamatnik-terezin.cz/muzeum-ghetta>

PAMÁTNÍK TEREZÍN, 2017d. Informace o vzdělávacím oddělení. [online]. [cit. 17.7.2020]. Dostupné z: <https://www.pamatnik-terezin.cz/informace-o-vzdelavacim-oddeleni>

PAMÁTNÍK TEREZÍN, 2017e. Ubytovací a vzdělávací prostory vzdělávacího oddělení. [online]. [cit. 17.7.2020]. Dostupné z: <https://www.pamatnik-terezin.cz/ubytovaci-prostory>

PAMÁTNÍK TEREZÍN, 2017f. Projekt Školákem ve válečných letech. [online]. [cit. 17.7.2020]. Dostupné z: <https://www.pamatnik-terezin.cz/skolakem-ve-valecnych-letech>

PAMÁTNÍK TEREZÍN, 2017g. Projekt Za pomníčky [online]. [cit. 17.7.2020]. Dostupné z: <https://www.pamatnik-terezin.cz/za-pomnicky>

PAMÁTNÍK TEREZÍN, 2017h. Projekt Ghetto Terezín, holocaust a dnešek. [online]. [cit. 17.7.2020]. Dostupné z: <https://www.pamatnik-terezin.cz/ghetto-terezin-holokaust-a-dnesek>

PARIS, 2019. *Dark tourism: why are we attracted to tragedy and death?* The Telegraph - Telegraph Online, Daily Telegraph, Sunday Telegraph - Telegraph [online]. Telegraph Media Group Limited 2019. [online]. [cit. 03.11.2019]. Dostupné z: <https://www.telegraph.co.uk/travel/comment/Dark-tourism-why-are-we-attracted-to-tragedy-and-death/>

PAVELČÍKOVÁ, Nina, 2009. *Totalitární režimy 20. století v Evropě*. Vyd. 3. Ostrava: Ostravská univerzita v Ostravě. ISBN 978-80-7368-712-0.

PROROK, Vladimír a LISA, Aleš, 2009. *Politologie*. Vyd. 2. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk s.r.o v Plzni. ISBN: 978-80-7380-141-0.

REISINGER, Yvette, 2013. *Transformational tourism: tourist perspectives*. Cambridge, MA: CAB International, ISBN 9781780642093.

ROJEK, Chris, 1993. *Ways of Escape*. Basingstoke: Macmillan. 1997 Indexing, Dragging and the Social Construction of Tourist Sights. In *Touring Cultures: Transformations of Travel and Theory*, C. Rojek and J. Urry, eds., pp. 52–74. London: Routledge.

RYGLOVÁ, Kateřina a BURIAN, Michal a VAJČNEROVÁ, Ida, 2011. *Cestovní ruch - podnikatelské principy a příležitosti v praxi*. Praha: Grada. ISBN 978-80-247-4039-3.

SEATON, A. V, 1996. *Guided by the Dark: From Thanatopsis to Thanatourism*. *International Journal of Heritage Studies*. 2:4, 234-244, DOI: 10.1080/13527259608722178

SHAW, Antony. 2004. *Druhá světová válka den po dni*. V Praze: Naše vojsko. ISBN 80-7249-195-4.

SHARPLEY, Richard a STONE, R, Phillip, 2009. *The darker side of travel: the theory and practice of dark tourism*. Buffalo, NY: Channel View Publications, ix, 275 s. ISBN 18-454-1116-1.

STONE, R, Phillip a SHARPLEY Richard, 2008. *Consuming dark tourism: a thanatological perspective*, *Annals of Tourism Research*, 35, 574-595. ISSN 0160-7383.

STONE, R, Phillip, 2012. *Dark Tourism and Significant Other Dead: Towards a Model of Mortality Mediation*. *Annals of Tourism Research*. Vol. 39, No. 3, pp 1565-1587. ISSN 0160-7383.

STONE, R, Phillip, 2010. *Death, Dying and Dark Tourism in Contemporary Society: A Theoretical and Empirical Analysis*. Doctoral Thesis (PhD), University of Central Lancashire, Preston, UK.

SYSEL, Jiří a Josef ZURYNEK. *Management cestovní kanceláře a cestovní agentury*. Praha: Univerzita Jana Amose Komenského, 2009. ISBN 978-80-86723-78-5.

SZM, 2014a. *Historie, Slezské zemské muzeum*. Slezské zemské muzeum [online]. [cit. 30.05.2020]. Dostupné z: <http://www.szm.cz/rubrika/30/expozicni-arealy/pamatnik-ii-svetove-valky-hrabyne/historie>

SZM, 2014b, *Expozice. Slezské zemské muzeum*. Slezské zemské muzeum [online]. [cit. 30.05.2020]. Dostupné z: <http://www.szm.cz/rubrika/27/expozicni-arealy/pamatnik-ii-svetove-valky-hrabyne/expozice.html>

ŠÍPEK, Jiří a ŠTÝRSKÝ, Jiří, 2007. *Kapitoly z geopsychologie: (psychologicko-sociologické souvislosti cestování, turistiky a rekreace)*. Hradec Králové: Gaudeamus. ISBN 978-80-7041-813-0.

ŠINDELÁŘOVÁ, Lenka, 2019. *Dark Tourism - temné cestování na místa katastrof a neštěstí*. Cestovatel.cz. [online]. [cit. 26.5.2020]. Dostupné z: <https://www.cestovatel.cz/clanky/dark-tourism-temne-cestovani-na-mista-katastrof-a-nestesti/>

ŠTALMACH, Darek, 2015. *Kdo ovládal Hrabyni, ovládal vše. O obec na Opavsku se bojovalo týden*. [online]. [cit. 26.5.2020]. Dostupné z: https://www.idnes.cz/ostava/zpravy/kdo-ovladal-hrabyni-ovladal-vse-o-obec-na-opavsku-se-bojovalo-tyden.A150421_2157148_ostava-zpravy_jog

UNCLAN, 2020. *Institute for Dark Tourism Research*. University of Central Lancashire. Innovative Thinking for the Real World [online]. [cit. 20.01.2020]. Dostupné z: https://www.uclan.ac.uk/research/explore/groups/institute_for_dark_tourism_research.php

VAŠTÍKOVÁ, Miroslava, 2014. *Marketing služeb: efektivně a moderně*. 2., aktualiz. a rozš. vyd. Praha: Grada. Manažer. ISBN 978-80-247-5037-8.

VENCLOVÁ, Kateřina, 2015. *Geopsychologie a ekopsychologie v cestovním ruchu*. Hradec Králové: Gaudeamus. Recenzované monografie. ISBN 978-80-7435-540-0.

SAMUELS, Remy, 2019. *Dark tourism shouldn't be used for social media clout*. [online]. [cit. 31. 1. 2020]. Dostupné z: <https://pittnews.com/article/152229/opinions/opinion-dark-tourism-shouldnt-be-used-for-social-media-clout/>

SYSEL, Jiří a ZURYNEK, Josef, 2009. *Management cestovní kanceláře a cestovní agentury*. Praha: Univerzita Jana Amose Komenského. ISBN 978-80-86723-78-5.

ZELENKA, Josef, 2015. *Cestovní ruch - marketing*. Vyd. 3., přeprac. Hradec Králové: Gaudeamus. ISBN 978-80-7435-543-1.

ZELENKA, Josef a PÁSKOVÁ, Martina, 2012. *Výkladový slovník cestovního ruchu*. Kompletně přeprac. a dopl. 2. vyd. Praha: Linde Praha. ISBN 978-80-7201-880-2.

ZELENKA, Josef a PECHANEC, Vít a BUREŠ, Vladimír, 2008. *E-Tourism v oblasti cestovního ruchu*. Praha: World Media Partners. ISBN 978-80-87147-07-8.

9 Přílohy

Příloha č. 1 - Vzor řízených rozhovorů

Datum rozhovoru:

Místo rozhovoru:

Jméno:

Pozice na pracovišti:

Délka působení, stupeň vzdělávání, obor vzdělání:

I. Nabídka a obsah vzdělávacích programů

- 1) Jaká je kapacita jednotlivých programů?
- 2) Jakou kapacitu žáků jste schopni během vzdělávacích programů za jeden den odbavit?
- 3) Které měsíce jsou, co se týče vzdělávacích programů, nejvytíženější?
- 4) Kolik pracovníků se ve Vašem památníku věnuje vzdělávacím programům?
- 5) Jak vzdělávací programy připravujete od samého začátku? (výběr tématu, příprava materiálů, apod.)
- 6) Spolupracujete při tvorbě obsahu vzdělávacích programů s pedagogy a historiky?
- 7) Jaké učební pomůcky využíváte při vzdělávacích programech? (video, beseda s pamětníkem, interaktivní materiály, dějiny formou konkrétního příběhu, apod.)
- 8) Které učební pomůcky, jenž používáte, považujete za nejúspěšnější?
- 9) Do jaké míry se s pomocí vzdělávacích programů podílíte na výchově k demokracii a boji proti neonacismu a rasismu?
- 10) Jaké je poslání vašich vzdělávacích programů?
- 11) Daří se poslání vašich vzdělávacích programů naplňovat?
- 12) Pokud se poslání nedaří naplňovat, proč tomu tak je?
- 13) Kolik procent z celkové návštěvnosti tvoří studenti?
- 14) Kolik studentů ročně navštíví vzdělávací programy?
- 15) Máte k dispozici evidenci návštěvnosti za poslední roky?
- 16) Využívají vašich vzdělávacích programů i cizinci?
- 17) Pokud ano, jak jim vzdělávací program přizpůsobujete?

- 18) Jakým dalším specifickým aktivitám se věnujete? (soutěže, projekty, weby, výstavy na školách)
- 19) Získáváte od učitelů a studentů zpětnou vazbu? Jakou?
- 20) Jaké chování a pocity pozorujete u studentů během vzdělávacích programů?
- 21) Setkáváte se při vzdělávacích programech s neetickým chováním u studentů či učitelů?
- 22) Pokud ano, uveďte prosím příklad
- 23) Jde o specifické skupiny?
- 24) Jak si neetické chování vysvětlujete?

II. Zdroje financování programu

- 1) Pokryje vstupné náklady na provoz vzdělávacích programů?
- 2) Jak jsou vzdělávací programy financovány? Využíváte státních a evropských dotací či jiné podpory?
- 3) Které dotace převažují?
- 4) Je finančních prostředků pro Vaše účely dostatek?
- 5) Jak se za poslední dobu změnilo množství finančních prostředků? Vzrostl Vám rozpočet?

III. Propagace

- 1) Jakým způsobem propagujete váš památník? (web, soc.sítě, tur.inf.centrum)
- 2) Využíváte k propagaci placenou reklamu?
- 3) Jakým způsobem využíváte k propagaci média?
- 4) Vydáváte nějaké propagační materiály?
- 5) Která z propagací je nejúspěšnější?

IV. Spolupráce

- 1) Navazujete spolupráce se školami?
- 2) V čem spočívá spolupráce se školami?
- 3) Spolupracujete s ostatními památními místy?
- 4) Pokud ano, co je hlavní náplní vaší spolupráce?
- 5) Spolupracujete s cestovními kanceláři či cestovními agenturami?

- 6) Spolupracujete s dalšími subjekty cestovního ruchu ve Vašem okolí (stravovací zařízení, ubytovací zařízení)?

V. Možnosti budoucího rozvoje

- 1) Kam směřuje budoucí vývoj Vašich vzdělávacích programů?
- 2) Budete rozšiřovat portfolio Vašich vzdělávacích programů?
- 3) Pokud ano, jak?

Příloha č.2 - Sledované kategorie pozorování a analýzy

Oblast pozorování/analýzy	Konkrétní pozorované/analyzované jevy	Místo pozorování/analýzy	Doba
Nabídka vzdělávacích programů	<ul style="list-style-type: none"> • Druhy vzdělávacích programů • Věková kategorizace • Období konání vzdělávacích programů • Maximální počty studentů 	Vybrané subjekty Webové stránky subjektů Výroční zprávy subjektů	Leden – červen 2020
Obsah vzdělávacích programů	<ul style="list-style-type: none"> • Obsah výuky • Časová náročnost • Jazyková vybavenost • Edukační nástroje 	Webové stránky Vybrané subjekty Výroční zprávy subjektů	Leden – červen 2020
Podpůrné akce	<ul style="list-style-type: none"> • Události • Projekty • Soutěže 	Webové stránky Vybrané subjekty Výroční zprávy subjektů	Leden – červen 2020
Návštěvnost	<ul style="list-style-type: none"> • Počet návštěvníků • Počet návštěvníků na časové ose • Věkové skupiny 	Vybrané subjekty Webové stránky subjektů Výroční zprávy subjektů	Leden – červen 2020
Financování programů	<ul style="list-style-type: none"> • Vstupné • Dotační programy • Způsob financování 	Vybrané subjekty Výroční zprávy subjektů	Leden – červen 2020
Propagace	<ul style="list-style-type: none"> • Web • Sociální sítě • Reklama • Propagační materiály 	Webové stránky subjektů	Leden – červen 2020
Spolupráce	<ul style="list-style-type: none"> • Školy a vzdělávací zařízení • Ministerstvo školství • Ostatní subjekty • Zahraniční spolupráce 	Vybrané subjekty	Leden – červen 2020

Příloha č. 3 – Vzor dotazníku

Vážení pedagogové druhého stupně základních škol a středních škol, studuji Fakultu informatiky a managementu Univerzity Hradec Králové a obracím se na Vás s žádostí o vyplnění dotazníku k vypracování bakalářské práce na téma: „Dědictví totalitárních režimů jako atraktivita cestovního ruchu“. Práce se zabývá analýzou vzdělávacích programů památných míst spojených s dědictvím totalitárních režimů.

Šetření je anonymní a vyplnění dotazníku nezabere více než deset minut. Informace budou použity výhradně pro účely bakalářské práce. Dotazník je určen pouze pro učitele 2. stupně ZŠ a SŠ.

Předem Vám děkuji za ochotu a čas, který jste vyplňování dotazníku věnovali.

1. Jaká je délka Vaší pedagogické praxe?

- Do tří let
- 3 – 10 let
- 11 -20 let
- Nad 20 let

2. Jste pedagogem

- Druhého stupně základní školy
- Na osmiletém gymnáziu
- Na gymnáziu
- Na střední odborné škole
- Na středním odborném učilišti

3. Jste pedagogem, který ve svých předmětech může využít téma totalitárních režimů?

- Ano
- Ne

4. Navštívil/a jste někdy se studenty v rámci exkurze nějaké památné místo spojené s totalitárním režimem (nacismem nebo komunismem)?

- Ano
- Ne

5. Plánujete se studenty navštívit nějaké památné místo spojené s totalitárním režimem (nacismem nebo komunismem)?

- Ano

- Ne

Pokud jste na obě otázky odpověděl/a NE, prosím dále dotazník nevyplňujte, děkuji.

6. Která památná místa totalitárních režimů z níže uvedených jste v rámci exkurze se studenty již navštívil/a?

- Památník Terezín
- Památník a muzeum Auschwitz – Birkenau v Osvětimi
- Památník Lety u Písku
- Památník Hodonín u Kunštátu
- Památník Lidice
- Památník Ležáky
- Jáchymovské peklo
- Památník Vojna u Příbrami
- Národní památník 2. světové války v Hrabyni
- Národní památník na Vítkově
- Muzeum komunismu v Praze
- Jiné:

7. Která památná místa totalitárních režimů z níže uvedených plánujete v rámci exkurze se studenty navštívit?

- Památník Terezín
- Památník a muzeum Auschwitz – Birkenau v Osvětimi
- Památník Lety u Písku
- Památník Hodonín u Kunštátu
- Památník Lidice
- Památník Ležáky
- Jáchymovské peklo
- Památník Vojna u Příbrami
- Národní památník 2. světové války v Hrabyni
- Národní památník na Vítkově
- Muzeum komunismu v Praze
- Jiné:

8. Využíváte k tvorbě exkurzí na památná místa spojená s dědictvím totalitárních režimů cestovní kanceláře zaměřené na školní zájezdy?

- Cestovní kanceláře využíváme jak k vnitrostátním, tak i zahraničním exkurzím
- Cestovní kanceláře využíváme pouze k zahraničním exkurzím
- Služby cestovních kanceláří nevyužíváme

9. Využíváte během exkurze připravených vzdělávacích programů na daném památném místě (spojeném s totalitárními režimy)?
- Rozhodně ano
 - Spíše ano
 - Spíše ne
 - Rozhodně ne
10. Které edukační nástroje považujete v rámci připraveného vzdělávacího programu pro Vaše studenty za nejvíce přínosné? (Vyberte prosím maximálně 4 možnosti)
- Promítání dokumentu
 - Pracovní listy
 - Výklad průvodce uzpůsobený věkové skupině žáků
 - Dobové fotografie a sbírky
 - Beseda s pamětníkem
 - Multimedialní expozice
 - Workshop – přímé zapojení žáků do děje
 - Digitalizované materiály historické sbírky
 - Interaktivní tabule
 - Dějiny tvořené formou příběhů
11. Jsou pro Vaše studenty vzdělávací programy památných míst spojených s totalitárními režimy přínosné?
- Ano, většina studentů lépe pochopí probíranou látku
 - Ano, většina studentů si lépe zapamatuje probíranou látku
 - Ano, většina studentů kladně reaguje na zážitkovou pedagogiku
 - Ano, u většiny studentů pozoruji pozitivní přínos
 - Ne, u většiny studentů nepozoruji pozitivní přínos
 - Ne, většina studentů o vzdělávací programy a dějiny 20. století nejeví zájem
 - Nevím
12. Jaké reakce studentů jste při/po absolvování prohlídky nebo vzdělávacího programu památného místa zpozoroval/a?
- Neumí posoudit
 - Žádné reakce jsem nezpozoroval/a
 - Většina studentů projevovala smutek, lítost
 - Většina studentů projevovala strach
 - Většina studentů projevovala údiv
 - Většina studentů projevovala lhostejnost
 - Většina studentů projevovala neúctu

Jiné:

13. Zaznamenal/a jste u studentů po absolvování prohlídky nebo vzdělávacího programu památného místa určité změny?

- Neumím posoudit
- Většina studentů projevuje větší zájem o problematiku dějin 20. století
- Většina studentů je vzdělanější v oblasti problematiky totalitárních režimů
- Žádné určité změny jste u většiny studentů nezaznamenal/a
- Jiné:

14. Změnil se podle Vás během posledních pěti letch přístup studentů k dějinám 20. století?

- Nevím
 - Ne
 - Ano
 - Větší zájem o problematiku nacismu
 - Větší zájem o problematiku komunismu
 - Jiné:.....
- ...

Velmi si vážím Vašeho času a děkuji za Vaše odpověď

Zadání bakalářské práce

Autor:	Martina Teplá
Studium:	I11700243
Studijní program:	B6208 Ekonomika a management
Studijní obor:	Management cestovního ruchu
Název bakalářské práce:	Dědictví totalitárních režimů jako atraktivita cestovního ruchu
Název bakalářské práce AJ:	Heritage of totalitarian regimes as point of interest of Tourism

Cíl, metody, literatura, předpoklady:

Analýza využití památek spojených s totalitárními režimy.

Osnova:

1. Úvod
2. Literární rešerše
3. Cíl práce a metodika zpracování
4. Teoretická východiska
 - 4.1. Vyznam památek spojených s totalitárními režimy
 - 4.2. Využití památek spojených s totalitárními režimy
 - 4.3. Marketing a management památek spojených s totalitárními režimy
5. Empirická část
6. Shrnutí výsledků
7. Závěry a doporučení
8. Seznam použité literatury
9. Přílohy

ALY, Götz. „Konečné řešení“: přesun národů a vyhlazení evropských Židů. Praha: Argo, 2006. Historické myšlení. ISBN 80-7203-833-8.

BESANÇON, Alain. Nemoc století: komunismus, nacismus a holocaust. Praha: Themis, 2000. Studie (Themis). ISBN 80-85821-89-3.

SUSTROVA, Petruška a Josef MLEJNEK. Zaostřeno na komunismus. Praha: Pro Nadační fond angažovaných nestraníků vydalo nakl. Euroslavica, 2014. Prostopravdy.

ISBN 978-80-87825-07-5.

TROUSIL, Michal a Veronika JASIKOVA. Úvod do tvorby odborných prací. Vyd. 2., rozš. Hradec Králové: Gaudemus [i.e. Gaudemus], 2015. ISBN 978-80-7435-542-4.

ZELENKA, Josef a Martina PASKOVA. Výkladový slovník cestovního ruchu. Kompletně přeprac. a dopl. 2. vyd. Praha: Linde Praha, 2012. ISBN 978-80-7201-880-2.

Dále dle studentkou provedených rešerší.

Garantující pracoviště: Katedra rekreologie a cestovního ruchu, Fakulta informatiky a managementu

Vedoucí práce: Mgr. Michal Trousil, Ph.D.

Datum zadání závěrečné práce: 14.10.2019

